

CARVAJAL JÁNOS

BIBORNOK

MAGYARORSZÁGI KÖVETSÉGEI.

1448—1461.

FRAKNOI VILMOS

RENDES TAGTÓL.

(Olasztatott a Magy. Tud. Akadémia 1889. febr. 11. tartott ülésén.)

BUDAPEST, 1889.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

Carvajal János bibornok magyarországi követ- séi. 1448—1461.

Köztudomású tény, hogy a szent-szék magyarországi követei, a régi századok folyamán, jelentékeny befolyást gyakoroltak hazánk ügyeire, sőt nem egyszer, válságos viszonyok közepett, sorsának intézését kezökbe ragadták.

Erre, tekintélyök súlya mellett, főkép azon kivételes fogékonyság képesíté őket, melyet a magyar nemzet aspirációinak megértése, erőfeszítéseinek méltatása és érdekeinek felkarolása tekintetében tanúsítottak. Többen közülök annyira acclimatizálódtak tevékenységök színhelyén, hogy a benső solidaritás érzetével csatlakoztak a nemzethez, melynek körébe küldettek. Burgio, ki a mohácsi vést megelőző években képviselte a szent-széket Magyarországon, a királyi tanács egyik ülésében hangsúlyozhatta, hogy »a magyar urak úgy tekintik őt, mintha honfitársuk, magyar ember volna.«¹⁾

És azon diplomatáról, kinek működését a következő lapokban előadni szándékozom, azt írhatta Vitéz János, hogy Magyarországot „*hazájának adoptálta.*“²⁾ Hogy pedig ez nem üres szólam volt, egész életpályája igazolja.

I.

Carvajal János (Juan de Carvajal) Spanyolország Estremadura tartományának egyik városkájában, Truxilloban, a XV. század első esztendőjében született; ugyanott, hol

¹⁾ L. e. sorok írójának ilx ezimű munkáját: »Magyarország a mohácsi vész előtt, a pápai követek jelentései alapján.« (Budapest. 1884.) 254.

²⁾ »Hujus terrae, quae Reverendissimae Paternitatis Vestrae adoptione patriâ est.« Epistolae Matthiae Corvini. Pars. I. Ep. XXIX.

hetvenöt évvel utóbb Peru hódítója, Pizarro látta meg először a napvilágot.¹⁾

Nemes család sarja, gondos neveltetésben részesült. Szülőföldje egyik főiskoláján a jogi tudományokban képezte ki magát. De a mint tanulmányait befejezte, távozott Spanyolországból, és oda többé vissza sem tért.

Rómába ment, mely, mióta falai közé Avignonból a pápák visszaköltöztek, hatalmas vonzerőt gyakorolt a világ minden részében feltűnő tehetségekre és ambíciókra; úgy hogy a római curia nemzetközi jelleme mindinkább érvényre emelkedhetett.

A pápai legfőbb törvényszékhez (Róta), régi szokás szerint, a királyok egy-egy ülnököt neveztek. 1430 táján a spanyolországi ülnök tiszte megüresedvén, erre Carvajal neveztetett ki. És ezen hivatalában kitüntetvén magát, a bírói hierarchiában magasabb állásokra emelkedett.²⁾

Majd IV. Eugen pápa (1431—1447) — fölsímvén kiváló tulajdonságait és megbízható jellemét³⁾ — diplomatiái küldetésekre kezdette felhasználni. Első megbízatása, melyet kapott, erős próbára tette jellemét.

A pápa fel volt háborodva Flórencz városa ellen, mely az ő híveit száműzte. Ezek visszahívását kellett Carvajalnak kieszközölni, és ha ez nem sikerül, egyházi átokkal sújtani a várost.

A mikor a pápai követ a senátus előtt megjelent, és a szent atya izenetét előadta, a város feje azon válaszra szorított, hogy követek fognak küldetni Rómába, az ügy elintézésére.

¹⁾ Carvajalról a múlt században önálló életrajz jelent meg: »Dom Lopezii De rebus gestis Joannis S. B. E. Cardinalis Carvajalis Commentarius.« (Roma, 1752.) Bár becses részleteket is tartalmaz, igen lézagos. A kútforrások, melyekből meríthetett, természetesen sekélyek voltak azokhoz képest, melyek ma a történetbúvár rendelkezésére állanak. (A könyv igen ritka. Egy példányát a bécsi udvari könyvtár bírja.)

²⁾ »Praetor Urbis« lett. Lopez. 1—15.

³⁾ Aeneas Sylvius azt írja róla egyik barátjának 1445. szeptember 13-ikán »Vir magni pretii . . . apud Summum Pontificem inter paucos acceptus.« (Voigt. Archiv für Österreichische Geschichtsforschung. XVI. 382.)

De Carvajal nem engedte magát kijátszatni. Fenyegető hangon így szólott: »Majd be fogom bizonyítani, hogy énnekem is elegendő tekintélyem van arra, hogy velem tárgyalhassanak.« És lakására sietett, azzal a szándékkal, hogy az egyházi kiközösítés foganatosítására az intézkedéseket megtegye. Ekkor a senatus néhány tagját hozzá küldötte, hogy megkérlelje; majd oly nyilatkozatot tett, mely a pápa tekintélyén ejtett sérelmet orvosolta.¹⁾

Ezen sikere után nagyobb fontosságú megbízás jutott neki osztályrészül: az egyházi szakadás megszüntetésében közreműködni. Erre való hivatottságát a vitás kérdéseket tárgyaló több rendbeli emlékirat és irodalmi munka közzétételével bizonyította be.²⁾

A bázeli zsinat, miután az egyházi kormányzat terén meghonosítandó reformok tárgyalásánál IV. Eugén pápával meghasonlott (1439), Amadé savójai herceget választotta meg, V. Félix névvel, pápává. Ezt csak a savójai fejedelem a bajor herceg és a schweiczi köztársaság ismerték el az egyház fejének. Mindamellett IV. Eugén helyzetét veszélyessé tette a francia király és a német választófejedelem magatartása; mert a bázeli zsinat végzéseit, melyekből a bonyodalom keletkezett, elfogadták; sőt a mainzi birodalmi gyűlés, a két ellenpápa irányában, a neutralitás álláspontjára helyezkedett.

Ily előzmények után, Frigyes német király, 1440. november utolsó napjára Nürnbergbe újabb birodalmi gyűlést hirdetett, hogy a szakadás megszüntetéséről tanácskozzék. IV. Eugén, érdekeinek megvédésére, Carvajalt és egy kiváló német hittudóst, Cusai Miklós prépostot küldötte követül.³⁾

A gyűlésre a bázeli zsinat megbízottai is eljöttek. Beszédekben azt vitatták, hogy az egyetemes zsinat a pápa fölött áll, és illetékes azt ítélőszéke elébe idézni; egyszersmind, a két ellenpápa mellözésével, új pápa választását javasolták.

¹⁾ Egykorú elbeszélés, Naldi »Vita Jan. Manetti« című emlékiratában. Muratorinál. Script. Rerum Ital. XX. 547.

²⁾ Ezekről említést tesz Lopez.

³⁾ Pastor. Geschichte der Päpste seit dem Ausgange des Mittelalters. I. 296.

Ellenben IV. Eugen követei, az egyháztörténelem és a kánoni jog nagy apparátusával, a római curia felfogását, és küldőjük állásának törvényességét védelmezték.¹⁾

A gyűlés nem mondotta ki a döntő szót. És a következő gyűlésen, mely 1442. tavaszán Frankfurtban tartatott, — s a melyen ismét Carvajal és Cusa képviselték a pápát — szintén nem nyertek végleges elintézészt.²⁾

Ugyanekkor a keresztény világ békéjét nem kevésbé felzavarta azon körülmény is, hogy Magyarországon két trónkövetelő állott egymással szemben: *I. Ulászló*, és Albert királynak utószülött csecsemő fia: *V. László*, kinek érdekeit gyámja és nagybátyja Frigyes német király karolta föl. Az ekkép keletkezett viszály kétszeres jelentőséget nyert az által, hogy épen azon hatalmakat foglalta el, kik hivatva voltak a mindinkább terjeszkedő oszmánok ellen megoltalmazni Európát.

IV. Eugen azon volt, hogy a békét helyreállítsa, és az egymással harcban álló uralkodókat a törökök ellen indítandó hadjáratra egyesítse. Ezért, 1442. nyarán, a bibornokicollégium egyik legkitünőbb tagját, *Cesarini Julían* bibornokot, teljhatalmú legatus minőségében, Német-meg Magyarországra küldötte, és oldala mellé rendelte Carvajalt.³⁾

A spanyol diplomata ekkor talált először alkalmat, hogy hazánk érdekeivel, melyek később életének legnevezetesebb évtizedét teljesen betöltendő voltak, foglalkozzék. És ugyanakkor lépett összeköttetésbe Piccolomini Aeneas Sylviussal, a hírneves humanista íróval, ki ekkor szerény állásban, mint Frigyes titkára lappangott, de csakhamar magas egyházi és politikai állásra, utóbb pedig szent Péter székére emelkedett. Sok tekintetben ellentétes irányt képviseltek. Aeneas Sylvius ekkor még a bázeli zsinat elveit hirdette és Felix pápához ragaszkodott; e mellett a humanismus szellemének, ragyogó virágaival, beteges kinövésit is sajátjává tette: irodalmi műveivel és erkölseivel a frivolitás vádját vonta magára. Carvajal ellenben, ki még a scholastikusok és kano-

¹⁾ Voigt, Aeneas Sylvius, I. 263, 4.

²⁾ Voigt, i. h.

³⁾ Voigt, 299.

nisták szigorú fegyelmű iskolájában nőtt fel, mind beszédeiben és irataiban, mind magánéletében, az egyszerűséget és komolyságot érvényesítette. De szoros kapcsolatot képezett közöttök a fensőbb műveltség és az emelkedett felfogás, mely sajátjok vala; valamint az ösztönszerű rokonszenv, mely az ellentétek későbbi kiegyenlítésének és a nagy czélokra irányuló közös erőfeszítéseknek titkos sejtelmét rejtette méhében.

Belső barátság fejlődött ki közöttök,⁴⁾ melyet nem zavartak meg gyakori vitatkozásaik, mert — mint Carvajalhoz intézett egyik levelében Aeneas Sylvius megjegyzi — »mint valódi bölcsészek, mindig az igazság földéretését tekintették czéljuknak.«⁵⁾ És egymással váltott leveleik is, melyek a humanisták játszi stílyakorlataitól távol állván, rendszerint nagy problémákat fejtegettek, mindig a higgadtság és tárgyilagosság színvonalán maradtak.⁶⁾

Az 1443-ik év őszén Carvajal a német fejedelmek udvarait járta be, hogy őket IV. Eugen pápa ügyének megnyerje. A következő két esztendőben részt vett a nürnbergi és frankfurti birodalmi gyűléseken, a nélkül, hogy ezeket a IV. Eugen mellett való nyílt állásfoglalásra rábírhatta volna.⁴⁾

Szerencsésebb volt azon tárgyalásokban, melyeket 1445 nyarán közvetlenül Frigyes királyllyal folytatott. Miután előbb Aeneas Sylviust megnyerte, ennek támogatásával uralkodóját is rábírtá, hogy nagy kedvezések, engedmények és előnyök biztosítása mellett, késznek nyilatkozott IV. Eugent az egyház törvényes fejének elismerni.

Carvajal, szeptember közepén Rómába utazott,⁵⁾ hogy

⁴⁾ Aeneas Sylvius 1445. szeptember 13-án írja róla »Cum eo magna mihi familiaritas est.« Voigt, Archiv Österreichische Geschichtsforschung, XVI. 382.

⁵⁾ 1444. május 5-ikén. Aeneas Sylvii Opera. (Bázeli. 1551-ik évi kiadás.) LXXXII. levél.

⁶⁾ A legelső fönszradt levél, melyet 1443. október 23-ikán Aeneas Sylvius Carvajalhoz intéz, válaszirat, és a bázeli zsinat álláspontjának tárgyalásával foglalkozik. XXV. levél.

⁷⁾ Voigt, I. 330, 333, 345. Az 1445. nyarán Carvajal Csehországban is megfordult. Palucky, Geschichte Böhmens, IV. k. I. rész. 143.

⁸⁾ Aeneas Sylvius »távozó diplomata által több levelet küldött (1445. szeptember 13-ikán) Sienába. Az egyikben azt írja Carvajalról

az egyezés tervezetét a pápa elé terjeszse. Mindazáltal az elért nagy siker dacára, a mint az olasz határhoz ért, innen Aeneas Sylviushoz írt levelében kiemeli, hogy »a szél sebességével versenyezve sietett menekülni Németországból«, melynek sivár politikai élete és a szent szék irányában tanúsított rideg magatartása mélyen elkedvetlenítette. Mire azonban a királyi titkár válaszul, azt hangsúlyozta, hogy Németországban várva-várják az ő visszatértét.¹⁾

És a pápa is, miután a kikötött föltételekhez elvben hozzájárult, az 1446-ik év elején Carvajalt visszaküldötte, Parentucelli Tamás bolognai püspök társaságában, a császárral concordátum kötésére hatalmazván föl őket.²⁾

A tárgyalásokban általok tanúsított nagy mérséklet és önmegtartóztatás árán lehetővé tették az egyezés föltételeinek közértelemmel megállapítását.³⁾ Mire Frigyes és a választófejedelmek követeket küldöttek Rómába, hogy általok IV. Eugen pápának hódolatukat bemutassák.

Ezeket megelőzték Carvajal és társa a bolognai püspök, kik 1446. december első napjaiban Rómába siettek. Útközben egy pápai küldöttel találkoztak, ki meghozta nekik a hírt, hogy szolgálataik jutalmául, a december 16-ikán tartott consistóriumban, a bíbornoki collégium tagjai sorába vétettek föl.

Mikor néhány héttel utóbb helyöket a magas testületben elfoglalták, a pápa Carvajalt épen azon bíbornoki címmel ruházta föl (Cardinalis Diaconus S. Angeli), melyet Cesarini Julián viselt.

A Németországgal kötött concordátum a bíbornokok körében erős ellenzéssel találkozott, melyet azonban Carvajal

hogy »diu apud nos moratus est.« A másikban: »Quae apud nos geruntur, novit omnia, qui illis non solum interfuit, sed etiam praefuit.« Voigt. 382—4.

¹⁾ Aeneas Sylvius 1446. márczius 6-iki válasza, melyben Carvajal leveleire utal. XCIV. levél.

²⁾ Egyszermind őket, János lüttichi püspökkel és Cusa Miklóssal megbizta, hogy a német választó fejedelmek frankfurti gyűlésén a szentszéket képviseljék. Voigt. 358. és köv. lapok.

³⁾ Ugyanekkor Carvajal a cseh utraquistákkal is alkudozott. Palacky. 150, 158.

és Parentucelli erőfeszítései leküzdöttek. Az 1447. február 5 és 7-ikén kiállított bullák szentesítették a concordátumot. Mire a németországi követek letették uralkodóik nevében a hűség-esküt, melyet a pápa súlyos betegen, ágyhoz szegezve fogadott. És néhány nappal utóbb (február 23-ikán) IV. Eugen sírba szállott.

Utódjává Carvajal követtársa, Parentucelli Tamás választatott meg, ki V. Miklós nevet vett föl.

Ez, miután Németországban a vallási egység helyreállított, azon volt, hogy azt Csehországban is létrehozza. És mikor, meghívására, (1447) május 1-én egy csehországi küldöttség érkezett Rómába, Carvajalt, két más bíbornokkal, bizta meg, hogy azzal tárgyaljon. Majd a május 25-ikén tartott consistóriumban kijelenté, hogy Carvajalt, mint teljhatalmú követét, Csehországba küldi.

A cseh küldöttek nem voltak ezzel megelégedve, és a husszitákhoz szító Rokiczana prágai érsek haladéktalan megerősítését sürgették.

A pápa őket május 28-ikán kihallgatáson fogadta, hogy bizalmas társalgásban megnyugtassa. »Én és barátom Carvajal — így szolt egyebek között — jól tudjuk, hogy Rokiczana értelmes, tudós és ékesszóló férfiú; ilyennek tanultuk őt ismerni Bazelben. De a németek közt erős a gyűlölet személye ellen; és Frigyes királyt is, ki a prágai érsekségre más egyéneket hozott javaslatba, ezek egyenes visszautasításával nem sértettük meg. A bíbornok, kit Csehországba küldünk, belátással bíró és engedékenységre hajló úr, bizonyára el fogja találni azt, hogy hazátok java és becsülete mit kíván.«¹⁾

II.

Carvajalnak, a pápa a csehek kibékítése mellett, más nagyfontosságú feladatot is tűzött ki: Magyarország érdekeinek felkarolását bizta rá.

Szemben azon veszedelemmel, mely a hatalomban folytonosan gyarapodó ozmánok részéről Európát fenyegette: a nyugati keresztény világ rokonszenve mindinkább elfordult

¹⁾ Palacky. I. II. 164. 166.

Bizancztól, mely állhatatosan vonakodott a római egyház által felajánlott uniót elfogadni, valamint az 1443—4-ik évi hadjáratok idején Hunyady Jánost és Skanderbég hősi erőfeszítéseit tétlenül szemlélte. Ellenben meleg érdeklődés irányult Magyarországra, melyet mostantól fogva kezdenek »a kereszténység védpajzsának« tekinteni.

Epen V. Miklós pápa irataiban találkozunk először e dicső czímmel.¹⁾ Ő azonnal trónralépte után oda irányozta igyekezetét, hogy az ellenségeskedésnek Frigyes király és a magyarok között véget vessen. Amazt értesítette, hogy Carvajalt hozzá fogja küldeni »az Isten dicsőségét és a lelkek üdvét érdeklő ügyek tárgyalására, különösen pedig a római király és a magyar urak között állandó békekesség létrehozására«; ugyanakkor fölhívta, hogy míg a legátus megérkezik, a háborúskodást hagyja abba, és legalább rövid időre fegyverszünetet kössön.²⁾

Majd május 20-ikán megújította a felszólítást, jelentvén, hogy a legátus már előkészületeket tett az elutazásra, de ezt, épen az általa tárgyalandó ügyek iránt folytatott tanácskozások miatt, elhalasztotta. Egyidejűleg a magyarországi rendekhez is, valamint Hunyady Jánoshoz és Szécsi Déneshez, az esztergomi bibornok-érsekhez, hasonló szellemben szintén intézett felhívást.³⁾

Még mielőtt ezen újabb apostoli iratok rendeltetésök helyére érkeztek, a pápa óhajtása teljesedésbe ment. Az 1447-ik év június első napján Radkersburgban, Frigyes és a magyarországi rendek, két esztendőre, fegyverszünetet kötöttek; megállapodtak az iránt is, hogy szent Márton napjára, mind a két fél Bécsbe 8—8 biztost küld, kik a pápai legátus közbenjárása mellett, az állandó béke létrehozása végett tárgyalásokat fognak indítani, s ha ezek eredményre nem vezetnének, a vitás

¹⁾ Először az 1447. augusztus 4-iki, alább idézendő, bullában, Theiner, II. 239.

²⁾ A pápa május 20-iki levelében utal korábbi levelére.

³⁾ A Frigyeshez, Hunyadyhoz és Szécsihez intézett bróvéc (1447. május 20.) Telekinél. Hunyadiak kora, X. 199—201. A magyarországi rendekhez intézett bróvécra utalás van az előbbieken.

kérdések eldöntése a szent atyára és a bibornoki testületre fog bízati.¹⁾

Ehhez a szeptember havában tartott magyar országgyűlés beleegyezését adta, és megválasztotta a biztosokat.

Eközben V. Miklós pápa, a radkersburgi megállapodásokról értesülvén, sietteté Carvajal elindulását. Augusztus 4-ikén állította ki részére a megbízólevelet. Magasztalja »bölcsességének és okosságának kitérő voltát, buzgóságának magas fokát, az ügyek intézésében gyakorlottságát, erkölcesének tisztaságát és egyéb erényeit, melyekkel a Mindenható fölékesítette«. Teljes hatalommal ruházza föl és kötelezi magát, hogy mind azt, a mit végez, ő jóváhagyásában fogja részesíteni.²⁾

A legátus ősz elején már Frigyes német-újhegyi udvaránál volt. De a november közepére kitűzött béketárgyalásra a magyar biztosok nem jelentek meg.

Ezért Carvajal, miután több hétig hiába várta megjelenésüket, Hunyady János bizalmas barátjához, Vitéz János váradi püspökhöz fordult. Ez sietett a kormányzót fölkérni, hogy látván a pápa buzgóságát »melylyel bebizonyítja, hogy a másokat emésztő tűz őt is égeti«, késelem nélkül tegye meg a szükséges intézkedéseket. Mire Hunyady meghagyta a biztosoknak, hogy (1448) január 8-ikára Bécsben jelenjenek meg.³⁾

De a biztosok e határnapot sem tartották meg. Csak január második felében gyülekeztek Budára. Heten voltak: az esztergomi érsek, a váradi, váci és győri püspökök, Garai László nádor, Pálóczi László országbíró és Ország Mihály kincstartó.

Mielőtt az osztrák fővárosba elindulnának, Dénes mes-

¹⁾ Ohmel, Materialien, I. 238.

²⁾ A breve Theinernél II. 239. Ugyanott ugyanazon napról még két más pápai irat áll. Az egyik a Carvajal csehországi missiójára vonatkozik; a másik a zágrábi püspökség betöltése körül fölmerült vitás kérdés eldöntését illeti.

³⁾ Vitéz János ezekről 1448. január 15-ikén értesíti a legatust, kit fölkér, hogy az edlői késelemet ne vegye rossz néven. Epistolae Johannis de Zredna, Schwandtnernél, Scriptores Rerum Hung. (folio kiadás.) II. köt. XXV. levél. (Tévesen 1447-re van téve a levél.)

tert, az országos főjegyzőt Frigyes királyhoz küldötték, hogy hozza nekik a menvédet. Ezzel február elején megjött. De az urak nem voltak megelégedve, szövegében nem találtak kellő biztosítékot. Óvatosságra intette őket némely osztrák urak garázdálkodása; csak imént jött híre, hogy Rómába zarándokoló magyarokat kiraboltak és fogságba vetettek.

Ezért Carvajal bibornokhoz fordultak azon kérelemmel, hogy a királyi menvéd módosítását eszközölje ki, és ő maga is állítson ki részökre biztosító iratot.¹⁾

A legátus teljesen megnyugtatta őket. Mire csakugyan felmentek Bécsbe, hol február utolsó és márczius első napjait töltötték.²⁾ De a békétárgyalások nem vezettek eredményre; minthogy Frigyes most sem volt arra rábirható, hogy László királyt kibocsássa kezeiből.³⁾

Carvajal mindazáltal nem mondott le a siker reményéről. És nehogy a magyar rendek elkeseredett lépésekre ragadtassák magokat, ajánlkozott, hogy tavasszal személyesen meg fog jelenni körükben, velök a további teendőkről tanácskozandó.⁴⁾

Ezt megelőzőleg Carvajalnak Csehországba kellett menni, hogy ott feladata másik részének megoldásán fáradozzon. Május első napján fényes bevonulást tartott Prága városába. Néhány nappal utóbb megjelent az országgyűlésen. Itt elmondott beszéde az egyetlen, mely tőle fennmaradt. Szokatlanul rövid, egyszerű és világos; a retorika virágait teljesen nélkülözi. Szelíd komolysággal inti a cseheket, hogy az egyház és állam körében az egységet, összetartást és rendet állítsák helyre.⁵⁾

Azonban a csehországi rendek oly követelésekkel állot-

¹⁾ A Budán egybegyűlt magyar biztósok levele Carvajalhoz. 1448. február 7-ikéről Schwandtnernél. II. k. XXVIII. l. (Tévesen 1447-re téve.)

²⁾ Pozsony város régi számadásából kivont adatok Knauznál. Az országos tanács. (Pest 1859.) 152.

³⁾ Vitéz János udvari papjának Ivanics Pálnak főjegyzése. Schwandtnernél. II. 45.

⁴⁾ Ivanics főjegyzése ugyanott.

⁵⁾ A beszéd a müncheni kir. könyvtár 5311. számú codexében. Voigt. I. 260.

tak elő, melyek ezen cél elérését lehetetlenné tevék: a vallásügyi engedmények mellett, fölhatalmazást kértek arra is, hogy ha Frigyes ki nem szolgáltatja Lászlót, ők más királyt választhassanak.

Miután a legátus ezekre rá nem állhatott, ellenséges kifakadások hangzottak föl ellene a rendek köréből. A fanatizált hussziták oly fenyegető viselkedést tanúsítottak, hogy életét sem látta többé biztosságban. Május 23-ikán menekülnie kellett a cseh fővárosból.¹⁾

Ezalatt Hunyady János a Pestre egybehívott magyar országgyűlés megnyitását folytonosan halasztotta, azt óhajtván, hogy azon a legátus jelen legyen. Mivel azonban késott, kénytelen volt május második felében a tárgyalásokat megkezdeni.²⁾

Egyebek között határozottatott, hogy ezentúl a békealkudozások Frigyes király biztosaival Budán történjenek; és így »az ügy több őszinteséggel és kevesebb huza-vonával tárgyalatván, végre-valahára befejezéséhez jusson.«³⁾

Néhány nappal az országgyűlés szétoszlása után, június 3-ikán, Carvajal bibornoktól a kormányzóhoz levél jött, melyben visszaérkezését Csehországból jelenti, és fölkéri, hogy a békebiztosokat küldje Pozsonyba, hol ő is meg fog jelenni.⁴⁾

Azonban a kormányzó, utalván az országgyűlés végzésére, azt válaszolta, hogy nem teljesítheti kívánatát, ellenben őt arra kéri, hogy jöjjön Budára.

»Folytassa Atyaságod — írja neki Vitéz tollával — szent munkálkodását, hozzon elfogadható föltételeket. Itt mindent készen talál; biztosságot és békére hajló elméket. Mi, kik erőszakot és igazságtalanságot szenvedtünk, megúntuk

¹⁾ Palacky. 184.

²⁾ Ezt Hunyady János maga beszéli el, Carvajalhoz intézett levelében 1448. június 3-ikán. Hogy az országgyűlés május második felében tartott meg, erre adatokat tartalmaznak Pozsony város számadási könyvei: Knauz 80, 81. Kovácsics pedig Vestigia Comitiorum 271 közzül 1448. május 27-ikén »in nostra generali Congregatione Pestienſi« kelt, egy okmányhamisító ellen hozott ítéletet.

³⁾ Hunyady János szavai, a Carvajalhoz imént idézett levélben.

⁴⁾ A legátus levelét nem bírjuk. Tartalmát resumálja a kormányzó imént idézett levelében.

már az ellenkezéseket, az alkudozások gyakori elhalasztását, a mesterséges kifogásokat, a ravasz fentartásokat. Ideje, hogy a méltatlanságok és alkudozások végét ne csak reméljük, de el is érjük. Azért óhajtjuk, hogy Atyaságod tudja meg a római király egyenes, őszinte és határozott akaratát; azután jöjjön körünkbe, hogy így a gyakorta tárgyalt ügy, további haladékok nem szenvedvén, befejeztessék. A békét senki inkább nem kívánja, mint én; szívemnek benső óhaja, hogy kellően készülhessünk föl a bennünket hosszú idő óta szüntelenül szorongató és határainkat ismét fenyegető vad ellenség megtörésére. Azért siesen Atyaságod, és a régen megkezdett munkát, annyi halogatás után, fejezze be, hogy valahára az oltalmazó pajzs helyett a támadó kardot használhassuk az ozmanok ellen.¹⁾

Carvajal készséggel követte a meghívást. Június 14-ikén, útközben, megállapodott Pozsonyban, hol a város tanácsa némi ajándékokkal kedveskedett neki.²⁾

Budán bizonyára nagy ünnepélyességgel fogadtatott a kormányzó és a főpapok által. A föltételek, melyeket magával hozott, úgy látszik, némi kilátást nyújtottak arra, hogy a béketárgyalások eredményre fognak vezetni. De a német király nem akart ráállani, hogy Budára küldje biztosait. Ezért a legátus oda hatott, hogy a kormányzó és az országtanács Pozsonyba küldjék biztosaikat, mit sikerült is kieszközölnie.³⁾

A legátus tizenkét napot töltött a magyar fővárosban. És ezen idő alatt, legátusi hatalmánál fogva, több fontos egyházi ügyet intézett el.⁴⁾

¹⁾ Az 1448. június 3-iki levél Schwandtnernél. 44.

²⁾ Pozsony város számadásából. Knauz 83. 155.

³⁾ Ezt a következményekből tudjuk.

⁴⁾ Carvajal 1448. június 28-ikán Budán kiállított okiratában előadja, hogy a kormányzó és a rendek panaszt emeltek előtte az esztergomi, debreczeni és szatmári ferencziek ellen, kik leslett életet folytatnak, az istenítiszteletben hanyagok, a szent edényeket elvesztögetik. Meghagyja az esztergomi érseknek, rendeljen vizsgálatot, és ha a panasz alapos, a fegyelmetlen szerzeteseket eltávolítván, helyökbe szigorú rendtartású ferenczieket vezessen be. (Teleki. X. 233.) A másik ügy a zág-rábi püspöki szék betöltésére vonatkozik. Mivel ez második magyarországi követségének idején is (1456—62.) foglalkoztatta, alább, összefüggésben fogom elbeszélni.

Június végén visszatért Bécsbe,¹⁾ honnan július 29-ikén ismét Pozsonyba jött,²⁾ hogy a német és magyar biztosok tárgyalásait vezesse. Ezek ismét eredménytelenek maradtak.³⁾

De a legátus, ha nem biztosíthatta is a béke állandóságát, képes volt az azt fenyegető veszélyek egyikét elhárítani.

Szentmiklósi Pongrácz és Ország Mihály évek óta gyakori betöréseket intéztek Osztrákországba, melyet tízzel-vassal pusztítottak, még Bécs városát is rettegésben tartották. Végre, magok felelősségére, nyílt háborút üzentek Frigyesnek.

Most Carvajal és gróf Cillei Ulrik békebirósága mellett, augusztus 5-ikén, a német király és a két főúr között békekötés jött létre. Az utóbbiak arra kötelezték magokat, hogy többé Frigyes ellen nem fognak harcolni, azon esetet kivéve, ha Magyarország háborút visel; továbbá lerontják a Morva folyó mellett épített két erősséget, a miért 4000 forint kárpótlást kapnak; a foglyok mindkét részről szabadon bocsátatnak; Frigyes és Pongrácz az egymásnak irt leveleket kölcsönösen visszaadják.⁴⁾

E tárgyalások kimenetelét Hunyady János be nem várta. Skanderbéggel megállapodván, hogy a törökök ellen egyidejűleg támadó hadjáratot indítanak, szeptember első napjaiban már az alsó Dunánál, Kövi (a mai Kubin) mellett táborozott, hogy a gyülekező hadakat maga mellé vevén, törökterületre nyomúljon.

Itt találta őt Carvajal udvari embere, Ottó mester, ki levelet hozott, melyben a legátus jelentést tett a pozsonyi alkudozások kimeneteléről, és azt kéri, hogy most már legalább a fennálló fegyverszünet hosszabbíttassék meg, mire nézve részletes javaslatot terjesztett elő.

Hunyady János halálját fejezte ki válaszában a buzgó-

¹⁾ Június 27-ikén ismét Pozsony város vendége volt. Knauz i. h.

²⁾ Knauz i. h.

³⁾ Ivanics feljegyzése, i. h. 56.

⁴⁾ Kollár. Analecta Vindob. II. 1351. Pongrácz és Ország 1448 augusztus 28-ikán kiállított nyilatkozatukban világosan kiemelik, hogy »durch den Päpstlichen Legaten . . . und Herrn Graf Ulrichen . . . ein ganze Gericht gemacht.« Teleki, X. 237.

ságért, melyet a legátus a tárgyalásokban tanúsított; hogy ezek sikerre nem vezettek — úgy mond — bizonyosan nem rajta mult. Késznek nyilatkozott a fegyverszünet meghosszabbításához járulni; de ez ügyben nem határozhat, mivel az országtanács tagjai, kiknek beleegyezését ki kell kérnie, távol vannak. Mindazonáltal intézkedett, hogy mielőbb Budán gyűljenek össze, és alapos megfontolás után határozzanak. Ott lesz a cancellár is, ki a megállapodást a legátusnak tudomására fogja hozni. ¹⁾

Ottó mester ez alkalommal a kormányzónak a pápa levelét is kézbesítette. Ebben azon tanácsot adja neki, hogy a hadjáratot, melyet nem tartott kellően előkészítettnek, halasztza a jövő esztendőre, a mikor ő is egész erejével segíteni fogja.

Hunyady már nem követhette a tanácsot; mert attól kellett tartania, hogy visszavonulása az ország rendei előtt tekintélyét ássa alá, és a törököt még inkább felbátorítja; egyúttal kétségesnek vélte, vajjon a serog, melylyel rendelkezik, a jövő évben ismét összegyűjthető lesz-e, és fogja-e azt ugyanazon szellem lelkesíteni, mint most. Ezeket tiszteletteljes, de határozott hangon értésére adta Miklós pápának. »Megkezdem tehát — úgy mond — a szent vállalatot. Inkább keresem síromat a csatamezőn, mintsem hogy nemzetem szenvedésének továbbra is tanúja legyek. Jól tudom, dicsőség fogja környezni emlékezetemet, akár győzelem, akár bajnoki halál lesz osztályrészem!«²⁾

De a pápa figyelmeztetésének helyessége csakhamar bebizonyult. Október 18-ikán, a Rigó-mezőn Hunyady súlyos vereséget szenvedett, és maga szerb fogságba esett.

A magyar főrendek épen együtt voltak Budán, hol a legátus előterjesztése fölött tanácskoztak, mikor november közepén a katasztrófa híre megjött. Ekkor abba hagyván értekezleteiket, az ország védelmére irányozták egész figyelmeiket. Azonnal Szegedre siettek, hogy ott a kellő intézkedéseket megtegyék.

Oda kísérte őket Ottó mester is, a legátus embere.

¹⁾ Hunyady Jánosnak Carvajalhoz 1448. szeptember 14-ikén írt levele. Schwandtnernél. XXXV. levél. (Hibásan december 14-re téve.)

²⁾ Az 1448. szeptember 8-ikán kelt levél Schwandtnernél. XXXIV. l.

És mihelyt a legsürgősebb hadi rendelkezések megtörténtek, a fegyverszünet kérdése ismét napirendre tűzetett.

Abban történt megállapodás, hogy a jelen időpont, mikor a rigó-mezei csatavesztés hatása alatt Frigyes még elbizakodottabbá és követelőbbé fog válni, nem alkalmas alkudozások indítására; e mellett a legátus által közlött föltételek sem volnának módosítás nélkül elfogadhatók; mindazonáltal közelebb biztosokat fognak küldeni a római királyhoz; és időközben a legátus intésére, minden ellenségeskedéstől tartózkodni fognak, a minthogy eddig is mindenkor a sérelmek elhárítására szorítkoztak.

Erről Vitéz János püspök (1448.) december 14-ikén értesítette a legátust. ¹⁾

Carvajal, mielőtt föladatának akár egyikét akár másikat megoldhatta volna, a következő (1449.) év folyamán visszahivatott Rómába. ²⁾

III.

Hét évet töltött rövid megszakításokkal az örök városban. Miklós pápa benső tanácsosaihoz tartozott; főkép a kelet-európai ügyekben, melyeknek fejlődését élénk figyelemmel kísérte; szoros összeköttetést tartván fenn azokkal, kikkel német- és magyarországi követsége idején viszonyba lépett.

Ezek viszont megőrizték bizalmukat és tiszteletüket jóakarattal, őszinte egyénisége iránt.

Mikor 1452. elején Frigyes római király útra kelt Rómába, hogy ott a császári koronát fejére tegye, a magyarországi, csehországi és osztrák-rendek szövöztek, hogy a tizenkét éves László királyt, kit magával vitt, gyűlölt gyámsága alól kiszabadítsák. Ez alkalommal azt is elhatározták, hogy a pápa támogatásának kieszközléseért lépéseket tesz-

¹⁾ A kiadatlan levél, a prágai káptalan XV. századbéli codexében, 39. a. A békeügy még két éven át függőben maradt. Csak 1450. október 22-ikén jött létre Frigyes és a magyar rendek között az egyezés.

²⁾ Mikor távozott, pontosan nem határozhatjuk meg. 1449. november 13-ikán Aeneas Sylvius válaszol neki, Olaszországból (Assisiből) írt levelére, melyben egyebek között Carvajal az ő kiállott betegségéről is említést tett. Archiv für Österr. Geschichtskunde, XVI. 394.

nek. Közbenjáróul Carvajal bibornokot kérték föl, kihez e czélből Alberstorffi Knaber János osztrák urat küldötték, levéllel és egy emlékirattal, mely neki az ügy előzményeiről és állásáról tájékoztatást volt nyújtandó.¹⁾

Ezalatt a pápa is, a mint Frigyes közeledéséről értesült, saját testvérével Calandriui bibornokkal, Carvajalt küldötte az ő fogadására Flórenczbe. Egy hónapnál tovább volt kíséretében, míg a császár márczius 9-ikén Rómába bevonult. Majd ápril végén a távozót a pápai állam határáig kísérte.²⁾

Azonban Frigyes gyámfiának kibocsátására nem lehetett rábírní.

Mikor a következő esztendőben a szultán Konstantinápoly elfoglalását tűzte ki czéljául, V. Miklós pápa hajóhadat készült a Bosporusba küldeni, és hogy Velence közreműködését is kieszközölje, ápril elején, Carvajal bibornokot a signoriához küldötte. Az ő környezetében ekkor egy magyar egyházi férfiú is volt: Ivanics Pál császári kanonok, Vitéz János humanista körének egyik kiváló tagja.³⁾

Carvajal eredmény nélkül járt el küldetésében. A pápa csak saját gályáit bocsáthatta tengerre. Ezek is későn érkeztek. A görög birodalom fővárosa (1453) május 29-én az ozmánok kezeibe került.

»Nem kételkedem, — írja Carvajalnak, ezen esemény hatása alatt, Aeneas Sylvius — Bizancz eleste nagy szomorúsággal tölti el Méltóságod lelkét. Osztozom bánatában. Szívesen megfeszíteném minden erőmet a kereszténység oltalmában. De én magán-ember vagyok, a nagy dolgok nem tartoznak rám.

¹⁾ Dátum nélküli levél Carvajalhoz. Aláírva: »S^m Ladislai Ungarie, Bohemie Regis Supremus Capitaneus.« Az emlékirat czíme: »Qualiter causa Colligatorum pro parte S^m Regis referenda sit R^m P. D. Cardinali S. Angeli.« A bécsi udvari könyvtár 3609. számú XV. százbéli codexében. 237^a 243^a

²⁾ Pastor. 373, 375, 382.

³⁾ Egy Simeon nevű tudós férfiú, 1453. szeptember 4-ikén Vitéz Jánoshoz Ferrarából írt levelében tüzetesen szól egy magyarországi Pál papnak Carvajal kíséretében Ferrarában megjelenése és vele folytatott beszélgetései felől. Ezekből kétségtelenül kitűnik, hogy ez a Pál, Vitéz János leveleinek összegyűjtőjével, Ivanics Pállal azonos. (A kiadatlan levél, a müncheni kir. könyvtár 8482. számú codexében foglaltatik.)

Méltóságod, ki az örök város senátusában, a legfőbb pap tanácsadói között foglal helyet, kétségkívül azon lesz, hogy a törökök hatalma ne terjedjen tovább, sőt visszaszoríttassék és megtöressék. Ismerem nemes lelkét, mely nem tud nyugodni, mikor a kereszténység végveszélyben forog. Ismerem a szent-atyának a közjóért lángoló buzgalmát. Így tehát nem mondok le a reménységről, hogy a Görögországon ejtett kegyetlen seb még gyógyítható!⁴⁾

Válaszában Carvajal csakugyan jelentést tehetett arról, hogy V. Miklós pápa, a törökök ellen indítandó hadjárat létesítése és a keresztény fejedelmek kibékítése végett, nagy tevékenységet fejt ki.⁵⁾

Carvajal ekkor azt a megbízást kapta, hogy a velencei köztársaság és Sforza Ferencz, Milánó fejedelme között békeséget hozzon létre. Július 20-ikán indult útnak. Előbb Sforzát kereste föl. Ez kinyilatkoztatta, hogy ha a signoria a milánói területen elfoglalt helyeket visszaadja, kész békét kötni és hadait a törökök ellen indítani.

A legátus ekkor a hadakozó feleknek négy napi fegyverszünetet rendelt, és augusztus 5-ikén Velencebe érkezett. A senatustól nyert válaszszal a milánói táborba ment. Az eredmény az volt, hogy bár a békét létrehozni nem sikerült, mindkét féltől oly nyilatkozatot eszközölt ki, hogy ügyök eldöntését a pápa békebíróságára bízzák.⁶⁾

Rómába visszasietvén, a szeptember 10-ikén tartott bibornoki consistoriumban tette meg jelentését. Mire a pápa a békétárgyalásokra október 9-ikát tűzte ki határnapul.⁷⁾

Ugyanekkor a pápa kinyilatkoztatta, hogy a jövő tavasz-

¹⁾ 1453. augusztus 10-ikén. Bázeli kiadás. 135. l.

²⁾ Carvajal ezen levélre által Aeneas Sylvius 1453. szeptember 3-ikán Carvajalhoz intézett levelében. B. k. 153. l.

³⁾ Simonetta: Historia de rebus Francisci Sforza. Muratori. Script. Rerum Ital. XXI. 645. És Istoria Bresciana. Ugyanott. 882. — A Vitézhez 1453. szeptember 4-ikén Ferrarából írt levél. — Aeneas Sylvius 1453. szeptember 18-ikán Gráczból Carvajalhoz intézett levelében említi és tesz ennek Velenceből hozzá írt leveléről. (Bécsi udv. könyvtár 3609. sz. codex.)

⁴⁾ A milánói herczeg római követének 1453. szeptember 10-iki jelentése. Pastor. 675.

szal a törökök ellen nagy hadjárat fog indíttatni. A költségekre följánlotta az apostoli kamara jövedelmeinek tetemes részét; megadóztatta a bíbornokokat és a pápai udvar tisztviselőit; teljes búcsút engedett azoknak, kik akár személyesen részt vesznek a háborúban, akár magok helyett egy fegyverest állítanak.¹⁾

Azonban sokan ezen intézkedések által nem voltak kielégítve, és úgy vélekedtek, hogy azok a feladat nagyságával nem állanak kellő arányban. Ezek közé tartozott Aeneas Sylvius is, ki elégtelenségét Carvajallal közölte.

A bíbornok sietett a pápa védelmére kelni. »Ha — így ír — a császárhoz küldött legátus beszédeit meghallgattad, ha a pápai bullát elolvastad, ha megfontolod, mit mindent tett szentséges atyánk a kereszténység oltalmára: nem fogsz nekünk szemrehányást tenni. Nem létezett még pápa, kit a közjó annyira elfoglalt, mint V. Miklóst. Folytonosan arra irányul gondoskodása. Így, Scanderbégnek 5000 aranyat ajándékozott, és további segítséget ígért, hogy a törökök ellen megvédhesse magát; Ródosz szigetére (a szent János lovagrendnek) 60000 aranyat küldött; a törökök ellen indítandó hajóhad felszerelésére 40000 aranyat áldozott; a karamaniai fejedelmet nagy pénzüsszeggel igyekezett az ozmánok megtámadására készíteni; Trapezunt, Albánia, Dalmátia és a törökökkel határos egyéb országok lakóit nagy áldozatkészséggel igyekszik a kereszténység oltalmára felszerelni!²⁾

Azonban Aeneas Sylvius nem tette le a fegyvert.

»Mind ez — úgy mond — magasztalást érdemel, és méltó az apostoli tiszt magaslatához; de nem elegendő az egyház szükségeinek kielégítésére, a betegség gyógyítására. Mikor a kór a szívet fenyegeti, nem szabad a kéz és a láb sebeire gondolni. Az élet föntartása végett, a főből és a mellből kell a bajt eltávolítani.

»Az ellenség mellünknek szögezi kardját; Rácországot, dólja, Magyarországot támadja, Német- és Olaszországot

¹⁾ Az 1453. szeptember 30-ikán kelt bulla Raynaldnál. IX. 618.

²⁾ Carvajal levelét nem bírjuk. Az idézett helyet Aeneas Sylvius 1453. december 21-iki válaszáratába vette föl.

fenyegeti. Hatalmas és nagyszámú sereg áll készen megsemmisítésünkre, a kereszténység védvárának meggyívására. Mi pedig apró szigetek védelméről gondoskodunk. Lábunkat oltalmazzuk, de fejünket hagyjuk levágni.

»Hallom válaszat: nem minden arany, mihez Miklós pápa nyúl; nem esik ezüst-eső Rómában sem; nincsenek drágakövekből épült palotáink; Róma adóját a katonaság emészti föl, az apostoli kamara jövedelmeit a hajóhad; kívánhat-e többet pápánktól a kereszténység? mit tehetett volna és nem tett meg? háladatlan az, a ki a nagy főpap erőfeszítéseit becsmérli.

»Ha azt állítanám, hogy a római főpap a kereszténység érdekeivel nem gondol, nyílt hazugságot követnék el. Tudom, hogy igaz minden, a mit felhoztál; Miklós pápa nem fukarkodik kincseivel, mindenét odaadja, mitsem tart meg, a jó atya kötelességeit híven teljesíti. De ha szabadon szólhatok, ha eljárásokról és az áltad magasztalt bulláról tartózkodás nélkül beszélhetek: nem azt kívánjuk, hogy az apostoli szék többet áldozzon, hanem helyesebben. A bőkezűnek nemcsak az a kötelessége, hogy annyit tegyen, a mennyit a szükség kíván; hanem az is, hogy ott, akkor és azoknak nyújtson segítséget, hol, mikor és a kiknek szükségük van rá.

»Az értelmes és szakavatott emberek nem helyeslik azt, hogy a hajóhadra nagy összegek fordíttatnak. Öt hadihajóval mit lehet tenni? Mi jelentősége van az ötezer aranynak — mások három ezerről beszélnek — a mit Skanderbég kapott? Ilyen nagy háborúban, mi haszna lehet a Ródoszra küldött pénznek? E kiadások keveset, vagy éppen semmit sem használnak. Ezen az úton nem menekülhetünk a törökök elől; a romlást legfeljebb rövid időre föl lehet tartóztatni, nem elhárítani. Ha szabadulni akarunk a haláltól, le kell vernünk azt, ki a fegyvert ellenünk fordítja. El kell pusztítani a török fajt; csak ha ezt gyökerestől kiirtjuk, lehetünk biztosságban. Erős sereget kell gyűjteni, szárazon és tengeren támadni. Utánözük nagy elődeinket: a Károlyokat, Gottfriedeket, Konrádokat, Lajosokat és Frigyeseket, kik nagy hadakat vezetvén a hitetlenek ellen, az állandó béke áldásait szereztek meg. Ez azonban nem a római főpap teendője. A római curia, sőt még az

egész világ papsága sem képes ilyen nagy vállalatra. A császár és a királyok feladata az, hogy seregeket szervezzenek.

»Bonifác pápa személyesen ment Franciaországba, hogy a főrendeket ott a szentföld felszabadítására felhívja. Ha Miklós pápát ezen példa követésében betegség gátolja, ám küldjön bíbornokokat Francia-, Német- és más országokba. Azok a főpapokat és főrendeket gyűlésekre hívják össze. A szunnyadozókat föl kell ébreszteni, a védelem eszközeiről közösen gondoskodni!«¹⁾

Kevéssel azután, hogy ez a levél iratott, Frigyes császár Regensburgba birodalmi gyűlést hirdetett, melynek egyik feladata az volt, hogy a török ellen hadikészületeket rendeljen el. Aeneas Sylvius ekkor arra kérte Carvajalt, hogy magát legátusi minőségben küldesse oda a pápa által.²⁾

De Carvajal nem kapta ezen megbízást, Rómában maradt, és onnan élénk érdeklődéssel kísérte az események folyását.

A keserű csalódások hosszú sorozatban követték egymást.

Alfonz nápolyi király lelkes szavakat hangoztatott; de a tettek elmaradtak. A milánói herceg nem hagyott föl a háborúval, melyet Velence ellen viselt. És a signória békét kötött a szultánnal. A regensburgi birodalmi gyűlés, melyre a császár sem jelent meg, eredménytelenül oszlott el; október havában Frankfurtban újabb birodalmi gyűlés tartását határozván el.

Frankfurtban megállapították, hogy a német birodalom a következő év (1454.) tavaszán, 30000 gyalogból és 12000 lovasból álló sereget fog Magyarországra küldeni, ha egyidejűleg a pápa és az olasz államok hajóhadat indítanak Konstantinápoly ellen.³⁾

¹⁾ Aeneas Sylvius 1453. december 21-ikén Carvajalhoz intézett (hiadatlan) levele a florenzi Laurentiana könyvtár codexében.

²⁾ Aeneas Sylviusnak 1454. január 1-én Carvajalhoz intézett levele a bécsi hírvári könyvtár 3389. számú codexében.

³⁾ Carvajal levelet írt Aeneas Sylviusnak Frankfurtba, és föl-kérte, hogy ott a szent-széket a roszakaratók vádjai ellen oltalmazza. Aeneas Sylvius a vádakról jelentést tett Carvajalnak, ki bő válasziratában czáfolta azokat. (Carvajal leveleit nem bírjuk; csak Aeneas

A hadjárat részletes tervének kidolgozása ápril elején Németujhelyen, a császár elnöklése alatt egybegyűlendő congressusnak tartatott fenn. De míg itt a tanácskozások folytak, érkezett V. Miklós halálának híre, mely ürügyül szolgált a tárgyalások megszakítására és a hadjáratnak elhatalasztatására.

IV.

Mikor Miklós pápa halála után, utódjának megválasztása véget, a bíbornoki testület tagjai egybegyűltek, esküvel kötelezte le magát mindegyik, hogy azon esetre, ha szent Péter székére emeltetik, hatalmát Konstantinápoly visszafoglalására, a török rabságban sínlődő népek felszabadítására fogja felhasználni.

És a spanyol Borgia Alfons bíbornok, kire (1455. ápril 8.) a szavazatok többsége esett, fogadalmát sietett megújítani, ünnepélyesen igérvén, hogy az egyház összes kincseit, és ha szükséges, a maga életét is készséggel fogja a szent vállalatban fölláldozni.

III. Calixtus pápa valóban lelke egész hevével karolta föl ezen ügyet. Veronai Gábor atya, a későbbi egri püspök írja róla, hogy egyébre sem gondol, egyébről sem beszél, mint a törökök ellen indítandó háborúról: szüntelenül tanácskozásainak tárgyát képezi, míg a többi ügyeket egy-két szóval intézi el.

Május 15-kén bocsátotta ki bulláját, melyben a népeket, bucsúengedmények biztosításával, fölszólítja, hogy a kereszt jele alatt fegyvert ragadjanak, és az egész keresztény világban tized-adót vetett ki az egyháziakra. És míg ő maga, költséget nem kímélve, hajóhad létesítésén fáradozott: a bíbornoki testület legkitünőbb tagjait arra szemelte ki, hogy az uralkodókat keressék föl és közreműködésüket eszközöljék ki.¹⁾

Természetesen kiváló gondot fordított Magyarországra.²⁾

Sylviusnak hozzá 1454. október 31. és 1455. márczius 12-ikén írt leveleit a florenzi codexben.)

¹⁾ Pastor. 519.

²⁾ Már május havában intézett leveleket a magyar királyhoz, több főpaphoz és főúrhoz, kiket a törökök ellen lelkesített. A magyar főren-

»Szívünk mély bánatára — írja egyik levelében — értesültünk a felől, hogy a dicső Magyarország, mely iránt érdemeinél fogva nagy jóindulatot táplálunk, és a mely ekkorig a kereszténység védpajzsa vala, fejében és tagjaiban megbomlott; egyenetlenségeknek válván színhelyévé, nagy dolgokra vállalkozni képtelen. Ekképen hitünk erős támasztól van megfosztva, ha a kiengesztelt szellemek az igaz szeretet és békesség útjaira vissza nem vezetettek.«¹⁾

Szécsi Dénes esztergomi-bibornok-érseket, legátusi hatalomkörrel ruházván föl, megbízta, hogy a belbéke helyreállítására törekedjék, és az ország lakosait a törökök elleni háborúra buzdítsa. Ugyanekkor Carvajal bibornokot Németország, Magyarország, Lengyelország és a törököknek alávetett tartományok területére, mint teljhatalommal ellátott követét, küldötte.

Mindenekelőtt a császárt kellett fölkeresnie, hogy a nürnbergi gyűlés határozatának foganatosítását, s a megállapított segélyhadcsereg kiállítását sürgesse. Azután hivatta volt Magyarországra menni, hogy a királyt és a rendeket a hadjáratban való részvételre buzdítsa. Főadatához tartozott: követsége egész területén kereszties hadjáratot hirdetni, és az egybegyűlő sereget a törökök ellen vezetni. E végből fölhatalmazást nyert, hogy mind azon intézkedéseket, melyeket a vállalat érdekében szükségeseznek ítél, megtehesse. Mindenki, rangra és állásra való tekintet nélkül, köteles volt neki engedelmességedni, csakúgy mintha közvetlenül a pápától jönne a parancs.²⁾

Szeptember 8-ikán, a b. Szűz születésének ünnepén,

dek, kik ekkor, június második felében, Győrött együtt voltak, innen Vitéz János által fogalmazott írlatban tolmácsolták hírlájokat. Katona. Historia Critica. XIII. 1007.

¹⁾ Az 1455. szeptember 1-én kelt breve, Theinernél. II. 277.

²⁾ A pápának 1455. szeptember 17. és 28-iki megbízó iratai Theinernél, Monumenta Hungariae. II. 278. És Monumenta Poloniae. II. 103. A pápa később (1456. június 17.) a császárhoz küldött követe részére adott megbízólevélben, resumálja a Carvajal részére adott megbízásokat, némely oly részlettel, melyek az imént idézett iratokban nincsenek meg. Raynald Annales Eccles. X. 65. A Carvajal részére adott egyházi facultásokat tartalmazó 1455. szeptember 14. és 15., valamint 1456. május 8-ikán kiállított bullák a vatikáni regestákban.

szent Péter basilikájában, a pápa maga tűzte a kereszt jelét Carvajal mellére. A szertartás alatt, melynek jelentőségét teljesen átérezte, szemtanú tudósításai szerint, mély megindulás vett rajta erőt, sűrűn hullatta könyeit.¹⁾

A legátus szeptember 25-ikén indult útnak, nagy kísérettel, melyhez egy főpap is tartozott: *De Oddis Ferencz*, assisii püspök.²⁾ Az azon korban szokatlanul fényes díjazás, évi 6000 frt, azon helyzetbe hozta, hogy állásának minden külső igényeit kielégíthesse.³⁾

Velenczében több napot töltött. A pápától megbízást kapott, hogy a senátus előtt megjelenván, újabb kísérletet tegyen a köztársaság közreműködésének kieszközölésére; mi kétszeres fontossággal bírt, mivel a signória a tengeri actióban jelentékeny szolgálatokat tehetett. De a válasz, melyet a legátus előterjesztésére adott, a pápát utolsó reménységétől is megfoszthatá, és arról győzhető meg, hogy a signória kifárszelleme politikája nem fogja kereskedelmi előnyeit a kereszténység nagy érdekeinek alárendelni.⁴⁾

Carvajal október közepén folytatta útját Ausztriába. Legelőbb a császárt kereste föl németújhegyi székhelyén. Előzékeny fogadtatásban részesült. Frigyes ígéretekben nem fukarkodott; a bibornok kezéből fölvette a kereszt jelét, és megfogadta, hogy személyesen részt fog venni a hadjáratban.

Néhány nap múlva (november 22-ikén) a legátus Bécsbe ment át, hol az ifjú V. László, Magyar- és Csehország királya tartózkodott. Nagy ünnepélyességgel fogadtatott. Első audienziáján (november 24.) előadta küldetése czélját. Három nappal utóbb közöltetett vele a királyi válasz, melyben az ural-

¹⁾ A pavai püspök levele Sforza Ferenczhez, 1455. szeptember 9-ikén. Pastor. 689.

²⁾ Több levelét fogjuk idézni.

³⁾ Ezen őszeg 1—6 havi részletekben Carvajal római ügyviselőjének fizettetett ki, miről a vatikáni levéltárban őrzött számadási könyvek tanúskodnak. Néha a magyarországi főpapok által fizetendő díjak Carvajal kezéhez utalványoztattak. Így 1460. február 16-kán a Csezmőzei János által fizetendő 1650 forint. Ezen utalvány és Carvajal 1460. június 6-iki nyugtája Kaprainánál. II. 391., 433.

⁴⁾ A senátus 1455. október 12-iki válasza a velenczei állami levéltárban, a Senátus Secreta című jegyzőkönyvben.

ködő biztosítja, hogy igyekezni fog a pápa kívánatainak és várakozásának megfelelni.

Carvajal azonnal ériatkezésbe lépett azon két főúrral, kik a király kiskorúsága alatt Magyar- és Csehországot kormányozták volt, s most is irányadó állást foglaltak el. Podjebrád Györgytől ígéretet vett, hogy 5000 cseh fegyveres élén fog a kereszties hadsereghez csatlakozni. A hős Hunyadytól pedig még jelentékenyebb ajánlatot kapott, hogy 7000 harezost fog a török ellen vezetni.¹⁾

Hunyadyra Capistránói János útján is hatni igyekezett. E hírneves szent-ferenczrendű szerzetest a pápa a legátus segédjeül jelölte ki, hogy csodás hatású megjelenésével és lángoló ékesszólásával, a hívek körében, a lelkesedés és áldozatkészség szellemét fölkeltse. »Szent Atyánk — írja neki — nagyon bízik abban, hogy az isteni hatalom, Atyaságod szavát eszközül használván, e népeket rá fogja bírni arra, hogy ne engedjék Krisztus híveit zsákmányul az ördög szolgálatában álló ellenségnek.«

Capistrán ekkor (1455. végén), Hunyady meghívása következtében, Erdélyben működött, hol a görög szakadáshoz tartozó oláhok térítésén fáradozott. Ide küldötte hozzá Carvajal egyik udvari papját, és fölkérte, hogy Budára jöjjen, hol vele találkozni és értekezni óhajtott. Együttal figyelmeztette, hogy Hunyadyt lelkesítse. A szent történet nagy eseményeire, esekély számú hívők által a hitetlenek tömegein kivívott győzelmekre utalván, azon reményét fejezi ki, hogy még ha minden más emberi segítség el is marad, »napjaink Makkabeusa«,

¹⁾ Mind ezen részleteket Görlicz városa küldötteinek 1455. november 28-ikán Bécsből írt jelentésökből (Palacky Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens. 93.) és Carvajalnak 1456. január 16-ikán Capistránhoz intézett leveléből (Katona XIII. 1033.) merítjük. — Prág egy mőkí codexből (Annales III. 164.) és utána mások, e sorok írója is, egy beszédet közölnek, melyet 1455. végén Vitéz tartott volna, V. László nevében, Carvajalhoz. Azonban a müncheni kir. könyvtár 8482. számú codexe, és a prágai káptalannak, Vitéz leveleit tartalmazó, XV. századbeli kézirata, melyeket legújabbán volt alkalmam tanulmányozni, kétségtelemmé teszik, hogy ama beszéd, 1454. elején tartatott a pavíai püspökhöz, mint pápai legátushoz.

Hunyady János, az ő hétezer emberével, képes lesz diadalt vívni ki.¹⁾

Ezalatt a legátus nem szünt meg László királyt sürgetni, hogy mielőbb menjen Budára, és tartsa meg az országgyűlést. Január 16-ikán sikerült ígéretet eszközölni ki tőle, hogy a közelebbi napokban útra kél. És csakugyan, február 6-ikán, a bibornok-legátus kíséretében, az ország fővárosába érkezett. Itt találták már Capistránt.²⁾

Február 14-ikén, a nagybójt első vasárnapján, Budavára főtemplomában, a legátus, ünnepélyes mise után, Capistránnak mellére tűzte a pápa által részére küldött kereszt-jelét.³⁾

És most kezdetét vette a kereszties hadjárat hirdetése. Capistrán, ki külföldről magával hozott és itt hozzá csatlakozott rendtársaival, buzgó tevékenységet fejtett ki, a legátus működését is magasztalásokkal halmozta el, a pápához intézett jelentésében. »A főtisztelendő legátus — úgy mond — fáradhatatlanul és csodálatraméltó módon működik a keresztény hit érdekében . . . Számos főpap és főúr, az alsóbbrendűek nagy tömegével, fölvette a keresztet, és napról-napra többeket ékesítünk föl vele.«⁴⁾

Az országgyűlésre is nagy hatást gyakoroltak Carvajal buzdításai. »A főtisztelendő legátusban — írja a király Rómába — ügyeink pártfogóját és igyekezeteink részesét bírnak. Ő jelenlétével és tekintélyével nagy segítségünkre volt

¹⁾ Carvajalnak Bécsből 1456. január 16-ikán Capistránhoz intézett levele, Hermannál. Capistranus triumphans 523. Katona 1033. — Ezen levélnek a capistránói szent Ferenczrendű zárda levéltárában őrzött eredetije, melyet Pettkó Béla az országos levéltár fogalmazója lemásolt, csak néhány sorból áll. De mivel interpolatíó Carvajal levelében, főképp annak oly részében, mely Capistrán személyére nem vonatkozott, a Ferenczrendű szerzetesek részéről föl nem tehető, azt vélelem, hogy a évélhez egy melléklet volt csatolva, mely elveszett.

²⁾ Capistránnak 1456. február 3-ikán Carvajalhoz intézett levele többször ki van adva; de hibás kelettel: »ex loco nostro Piestren 19. Februarii.« Pettkó Béla a capistránói eredeti példányban ezen dátumot találta: »Pest 3. Februarii.«

³⁾ Capistrán egyik társának Tagliacozzói Jánosnak elbeszélése. Acta Sanctorum. Octobris X. 367.

⁴⁾ Hermann 527.

abban, hogy a viszonyoknak megfelelő, erőteljes rendszabályokat fogantathattunk. Megtanított minket arra, hogy a szükségben az oltalom eszközeit, a kötelesség teljesítésében a jutalmat megtaláljuk. Valóban elmondhatjuk, hogy igyekezeteink illők ezen legátushoz, és igyekezeteinkhez illő ezen legátus.«¹⁾

Az országgyűlés végzéseit ápril 6-ikán, Vitéz János cancellár, a királynak és a magyar rendeknek jelenlétében, közölte a bibornokkal. Előadta, hogy »ő felsége, hódolva ő szentsége parancsainak, Isten dicsőségére, háborút fog indítani a törökök ellen. De mivel a múlt esztendőben, Szerbország és a szomszéd tartományok területén, rossz termés volt, a hadsereg jelenleg szükségét szenvedne ott; ezért a jövő aratásig kell a hadjárat megindítását elhalasztani; mindazáltal július 29-ikére a sereg a véghelyeknél együtt lesz. Ő felsége esedezik, hogy ő szentsége a maga hajóhadát mielőbb indítsa meg, és példájának követésére az aragoniai királyt is bírja rá; mert a törökök, ha tengermelléki birtokaik megtámadtatnak, kisebb erővel fognak a magyar sereg ellen fölléphetni.«²⁾

Azonban csakhamar változott a helyzet. A következő napon, ápril 7-ikén, a véghelyekről futár érkezett, azon hírrel, hogy a szultán nagy hadi készüléteket tesz, és nyíltan bevalótt célja: Nándorfehérvár s a többi magyarországi végvárak megvívása.

Ennek következtében a király és tanácsosai abban állapodtak meg, hogy a fenyegetett részekre azonnal sereget kell küldeni.

Hunyady János, a primással és a váradi püspökkel, még ugyanazon napon, megjelentek a legátus előtt; tudomására hozták az érkezett híreket és végzéseiket; fölkérvén őt, eszközölje ki, hogy a pápai hajóhad egyenesen a Bosporusba küldessék, mert ily módon az ellenség erejének megoszlását remélhették.

Carvajal készséggel megfelelt kívánatuknak. Rögtön,

¹⁾ 1456. ápril 7-ikén a pápához intézett levele. Katona. 1041.

²⁾ Carvajalnak a következő jegyzetben idézendő jelentései.

meleg hangon szerkesztett leveleket írt a pápának, és a követésége területéhez tartozó uralkodóknak.¹⁾ »Ha Szentséged — írja egyebek között III. Calixtusnak — nem gondoskodik, súlyos csapás fogja az országot érni: mert magára hagyatva, nem képes ellenállani, és Németországból nem számíthat segítségre, vagy legalább nem olyanra, mely a veszély nagyságával arányban áll. Minden reménységemet abba helyeztem, hogy az imádságaink által megengesztelt Isten Szentségedet képessé fogja tenni, rögtön sereget küldeni és más kath. fejedelemeket is segélynyújtásra bírni Nagy a veszedelem; napok, sőt órák késedelme olyan veszteségeket okozhat, melyeket a kereszténység örökké siratna, és a melyek épen azokat, kiktől most segítséget kérünk, abba a helyzetbe hozná, hogy magok is segítségért volnának kénytelenek folyamodni.«

III. Calixtus nem szorított buzdításra. Már előbb is, lázas türelmetlenséggel siettette a hajóhad felszerelésére vonatkozó munkálatokat, melyekre másfél-száz ezer aranyat fordított. És hogy ezen nagy összeget egybeszerezze, ékszereket adott el és vetett zálogba. Így azután lehetővé tette, hogy június első napjaiban a Tiberis torkolatából 25 gálya, ötezer fegyverrel, ezer tengerészszel és háromszáz ágyúval, tengerre szállt.²⁾

A földi fegyverek mellett az isteni támogatás biztosítása is gondoskodásának tárgyát képezte szüntelenül. A keresztény világ összes főpapjaihoz intézett bullájával, felszólította a híveket, hogy »imádság, böjt és bűnbánat által, térjenek vissza az Úrhoz, hogy ő is felénk fordítsa irgalmát«. Elrendelte, hogy naponkint délután a harangok konduljanak meg, imádságra intve a híveket, a papok miséjökben imádságokat mondjanak, és minden hónap első vasárnapján ünnepélyes körmenetben nyilvános imádságok emelkedjenek éghez, a török veszély elhárításáért.³⁾

¹⁾ A pápához 1456. ápril 7-ikén (Katona XIII. 1045.) Zsigmond osztrák főherceghez ápril 10-ikén. (Teleki X. 499.) A lengyel királynak és a brandenburgi örgrófnak ápril 10-ikén. (Ezeknek egykorú másolatai a vatsói állami levéltárban.)

²⁾ Guglielmotti. Storia della marina pontificia nel medio evo. (Firenze, 1871.) II. 267. és köv. lap.

³⁾ Raynald. X. 66.

V.

Ezalatt Magyarországon serényen folyt a keresztések toborzása.

A legátus, Hunyady János felhívására — bár a király és környezete nem látta szívesen — ápril végén Szegedre ment, hogy az Alföld magyar lakosságát megjelenésével fokozott lelkesedésre gerjessze, és a keresztos sereg szervezésére felügyeljen. Folytonosan azt hirdette, hogy nem annyira a fegyverek erejében bízik, mint az egyház imádságainak hatásában; és hogy ezt szembetűnővé tegye, kíséretének tagjait a fegyver viselésétől eltiltotta.

Egett a vágytól, hogy a háborúban tényleg részt vegyen, és maga vezérelje a sereget az ellenség megtámadására. Ezért nem is szándékozott többé visszatérni a királyi udvarhoz; hanem el volt határozva, hogy a véghelyekre megy, azok megerősítéséről gondoskodik és ott várja be a háború kezdetét.

Azonban néhány héttel utóbb Hunyady személyesen fölkereste Szegeden és arra igyekezett rábeszélni, hogy tervéről mondjon le és a fővárosba térjen vissza. Figyelmeztette, hogy az általa gyűjtendő és vezérlendő sereg jövetelének híre az ellenség körében rémületet terjeszthet; de ez el fog enyészni, ha tudva lesz, hogy az aránylag csekély számú haddal már ott van. E mellett szükségesnek látta, hogy a királyt erélyes készülétekre folytonosan buzdítsa, és a német fejedelmektől is segítséget sürgessen.

Carvajal nem szívesen fogadta ezen tanácsot. Azon óhajtságát fejezte ki, engedjessék meg neki, hogy legalább Péterváradig mehessen, és ott várhassa be a hadjárat kimenetelét. De Hunyady ragaszkodott javaslatához. Carvajal végre — mint maga írja — »fájdalommal és síró lélekkel« engedett. Mindazáltal kijelentette, hogy bármikor kész oda-sietni, hol jelenlétét Hunyady János szükségesnek fogja itélni. »Valamint, — mondá — az egyház főmállásának első századaiban a római pápák a vértanú-halált keresték, én is szívesen fogom példájukat követni.«

Mintán tehát maga helyett az assisii püspököt küldötte le Péterváradra, ő május 12-ike táján visszatért Budára. De itt is gyakran ébredett föl lelkében a vágy, hogy a harc szín-

helyére siet; és mind Capistránhoz, mind az assisii püspökhöz intézett leveleiben többször jelezte jövetelét.

De maradt; bár a fővárosban való tartózkodásának legfőbb célját el nem érte. A királyhoz és a főrendekhez intézett buzdításai, hogy mielőbb csatlakozzanak hadaik élén Hunyadyhoz, nem találtuk viszhagra. Sőt László, ki egészen Cilley Ulrik véstteljes befolyása alatt állott, ennek tanácsára, éppen a legváltóságosabb pillanatban, mikor (június elején) Hunyady Jánosnak a törökök közeledéséről szóló tudósítása megjött, magára hagyta az országot; vadászat ürügye alatt eltávozott Budáról, és Bécsbe tette át székhelyét.

Mindazáltal Carvajal nem csüggedett, és laukadatlan buzgalommal folytatta a keresztések gyűjtését.¹⁾

A király és a magyar főrendek tétlenségével szemben, kétszeresen szükségesnek látta, hogy a német birodalomból várt segítség mielőbb megérkezzék. E tekintetben nagy hatást remélvén Capistrán erélyétől és ékesszólásától, őt kívánta volna Frigyes császárhoz küldeni. Június 11-ikén levelet intézett hozzá, ilyen tartalommal: »Ő szentsége — úgy mond — megparancsolta neki, hogy a kereszténység ezen veszedelmének idején Magyarországból el ne távozzék; mindazáltal rendelkezésének az a szándéka, hogy ott működjék, hol a kereszténységnek legtöbb hasznót, az ellenségnek legnagyobb kárt okozhat; már pedig most igen előnyös volna, ha Németországból gyors segítséget eszközölne ki, és az osztrák főhercegeket rábírhatná, hogy a törökök ellen táborba szálljanak.«

De már két nappal ezután Hunyady Jánostól levelet kapott, melyben azon óhajtságát fejezi ki a hadvezér, hogy az ő oldala mellett működjék Capistrán. Mire a legátus habozás nélkül lemondott tervéről, és Capistránt utasította, hogy Hunyady mellé siessen. A mely rendelkezés, mint a következő mutatta, nagyhorderejű tény jelentőségével bírt.²⁾

¹⁾ Mindezen részleteket Carvajalnak 1456. ápril 22-ikén Veronai Gábor atyához május 13., 14., 23 és június 5-ikén Capistránhoz, valamint június 19-ikén az assisii püspökhöz intézett levelei tartalmazzák. Hermann. 531 és köv. lap. Katona XIII. 1649.

²⁾ Carvajalnak 1456. június 11. és 14-ikén Capistránhoz, június 15-ikén Hunyadyhoz írt levelei. Hermann id. hely.

Carvajal most arra szorítkozott, hogy leveleket intézzen a császárhoz, az osztrák hercegekhez és a velencei köztársasághoz is. Azonban felszólalásának sikere nem volt.¹⁾

Nagyobb hatása volt azon rendeleteinek, melyeket Magyarország és a szomszéd tartományok lelkészeihez intézett; megparancsolván, hogy Isten bőséges jutalmának ígéretével és az örök kárhozat fenyegetésével, a híveket serkentsék a keresztes hadjáratban való részvételre, és küldjék rögtön Nándorfehérvár alá.²⁾

Mindenfelől tömegesen gyülekeztek a keresztes vitézei.

Ezért Carvajal bíbornok, mikor értesült, hogy a szultán (július első napján) másfél-száz ezernyi hadseregével Nándorfehérvárt ostromolni kezdte, és Hunyady az ő dandáraival, Capistrán pedig néhány ezer keresztesrel a vár felmentésére vonúl: a vakmerőnek látszó vállalkozás veszélyeitől megdöbbenvén, hírnököt küldött hozzájuk, és arra kérte őket, halasztsák a megütközést mindaddig, míg ő, rövid idő múlva, nagyobb számú hadak élén, hozzájuk csatlakozik.³⁾

De ezen tanácsát a két vezér nem követhette. Az ő közös erőfeszítéseik, a vallásos lelkesedés és hősi vitézség szövetkezése, július 14-ikén, a Duna vizén, majd nyolcz nappal utóbb Belgrád falai alatt, fényes diadalt szerzett a keresztes fegyvereknek, és megmentette Magyarországot, sőt mondhatjuk, egész nyugoti Európát az ózmán hódítástól, melynek most, az uralkodók egyenetlenségei és tehetetlenségök következtében, bizonyára prédául esnek, ha Mohammed szultán folytathatja előnyomulását.

Hunyady János július 24-ikén írt levelei vitték meg az

1) Carvajalnak július 13-ikén a velencei senátushoz intézett levele augusztus 5-ikén kelt válasz. Diplom. Emékek. I. 175. (Tévesen 1462-re téve. Ezen esztendő július havában Carvajal már nem volt Magyarországon. Továbbá a levélben Carvajalnak Velenczében (1455. őszén) a signóriával folytatott tárgyalásairól, mint a közel múlt eseményéről van szó.)

2) 1456. július 8., 9., 18-iki rendeletei a vatikáni könyvtárban. (Cod. Palat. 308.) Július 13-iki rendelete egy mülki codexből. Pray, III. 170. Július 18-iki rendelete a bécsi ndv. könyvtár 3609. sz. codexében.

3) Tagliacozzói János atya jelentése. id. h.

első hírt Budára, Bécsbe és Németújhelybe s mindenütt örömet és lelkesedést keltettek.

A pápa augusztus 12-ikén kapta meg, a császár futára által, a tudósítást. Rendeletére azonnal megszólaltak Róma összes templomainak tornyaiból a harangok, az egybegyűlt papság és hívek köréből hála-imák emelkedtek a Mindenhatóhoz.¹⁾

Tíz nappal utóbb, augusztus 23-ikén érkezett meg Carvajal bíbornok jelentése. Ebben a kivívott eredményért a legfőbb érdemet Hunyady Jánosnak tulajdonította; egyszersmind keményen megrótt a királyt és az urakat, kik a nagy küzdelemnek tétlen tanúi valának.²⁾

A pápa, mikor másnap a milánói követet fogadta, nem tudott betelni az esemény részleteinek elbeszélésével, »magasztalván a győzedelmet és dicsőítvén, a csillagok fölébe emelvén János vajdát;« úgy nyilatkozott róla, hogy »a legdicsőbb emberek egyike, kik háromszáz esztendő óta éltek;« ellenben kárhóztatta és elítélte a magyar rendek hanyagságát, kikről azt állította, hogy a diadal dicsőségében nincsen részük. »Az egész érdem — úgymond — János vajdáé, kit szegény keresztesek környeztek; minélfogva kétségtelen, hogy a győzelem az isteni kegyelem ajándéka, nem az emberek műve.«³⁾

A pápa leveleiben is azt hangoztatta, hogy »egyedül János vajda, Krisztus hatalmas hőse, a keresztes jele alatt küzdő pórokkal és rosszul fegyverzett katonák kisdud csapatával« űzte a törököket futásba; hasonló győzedelmet aratván azokhoz, melyeket Isten egykor Mózesnek, a Makkabeusoknak és Nagy Károlynak engedett. Lelkében azon gondolat érelődött meg, hogy fejedelmi koronával fogja jutalmazni a kereszténység érdekében tett szolgálatait.⁴⁾

1) Augusztus 13-ikén Rómából Sienába írt levél. Pastor. 695.

2) Sajnos, Carvajalnak a pápához intézett jelentéseit ekkorig nem sikerült felkutatni. A azonban forgó jelentés tartalmára útál a pápának alább idézendő nyilatkozata.

3) Calesterra milánói követ 1456. augusztus 24-iki jelentése. Pastor. 695.

4) A pápa levelei a florencziekhez, franciaországi és burgundiái legátusaihoz. Raynald X. 70, 80. Theiner II. 280. — Sajnos, a levelek

De habár a legelső helyen Hunyady János nevét és dicsőségét hangoztatta: méltányolni tudta Capistrán érdemét is. »Nem kételkedünk — írja neki — hogy a győzelem kiküzdésében Atyaságodnak szóval és tettel nagy része volt. . . Mikor tehát a mindenható Istennek nagy kegyelméért örök hálát rebegünk, egyúttal elismerésünket fejezzük ki Atyaságod buzdó fáradozásaiért, melyekkel a hívek lelkét az ellenállásra megerősítette.«¹⁾

És kellően becsülte a legátus munkásságának értékét is. »Atyai szívünk sugallja — így szól a hozzá intézett levélben — hogy szerencsét kívánjunk neked fáradságod gyümölcseihez, melyek Isten népének javára termettek. Tudjuk, hogy főleg a Te tanácsaidnak és törekvéseidnek köszönhető mind az, a mi a győzelmet előkészítette. A Te buzgalmad hozta létre a keresztiesek egybeseregését és a magyarországi rendek gyűléseit. Örvendezz tehát a rád bízott feladat megoldásánál elért sikernek. Adj hálát Istennek, hogy követséged alatt ilyen fényes diadalt, épen a legalkalmasabb időben arattak a keresztény fegyverek.«²⁾

Hunyady János és Capistrán, a nándorfehérvári eseményekről szóló jelentéseikben, mindegyik magát helyezte előtérbe, mint azon eszközt, melyet a Mindenható szándékainak esodás végrehajtásában használt. És mindaketten hallgatnak Carvajalról.

Feltűnt ez már Aeneas Sylviusnak is, és őt a következő megjegyzésre készíteti: »Senki sem annyira szent, hogy a dicsőség édes csábjainak ellenállani képes lehetne. A kiváló egyének is könnyebben vetik meg a hatalmat, mint a dicsőséget. Capistrán lenézte a világ pompáját, kitért élvezetei elől, leküzdötte az érzékiséget; csak a dicsőséget nem tudta megvetni!«

melyeket a pápa Hunyady Jánoshoz és a magyar urakhoz, a győzelem után írt, nem maradtak fenn. A franciaországi legátushoz intézett levelet, melyben a Hunyadynak szánt koronáról van szó, Raynald dátum nélkül közli. A vatikáni Regestákban ezen, ráuk nézve annyira nevezetességet az 1456. október 8-iki dátumot viseli.

¹⁾ Augusztus 25-ikén. Hermann id. h.

²⁾ 1456. november 8. Theiner II. 282.

És a történetíró pártatlanságával, a Nándorfehérvár alatt aratott győzelem létesítőinek »a három Jánost« tekinti: »a bibornok-legátust, kinek gondoskodása intézte az egész ügyet, Hunyadyt és Capistránt, kik az ütközetben vezényeltek.«¹⁾

Itéletét, négy század múltával, föntartja a történetírás.²⁾

VI.

Carvajal bibornok azonnal, a mint a kivívott diadal felől értesült, július utolsó napjaiban, Nándorfehérvárra sietett, hogy a hadjárat folytatása tárgyában Hunyadyval és Capistránnal tanácskozzék.

De mindakettőt betegen találta. A kiállott fádalmak és izgalmak utóhatásához járult az eltemetetlen hulláktól megmérgezett levegőnek mértelyező befolyása. Erős lázak emésztették életerejüket.

A legátus rábeszélésére Zimonyba mentek át; messzibbre, úgy látszik, azért nem akartak távozni, hogy a tervezett hadimunkálatok színhelyéhez lehetőleg közel maradjanak. Pedig az elpusztult és lakosaitól elhagyott mezőváros is alkalmatlan és egészségtelen hely volt. Sátrak alatt kellett tanyáznok; egerek, kigyók és legyek seregei türhetetlenné tették az ott tartózkodást. A legátus kisérőből többen megbetegedtek. Hunyady Jánost pedig augusztus 11-ikén elragadta a halál, mely — a pápa nyilatkozata szerint — a vértanúság borostyánjával övezte őt.³⁾

Mintán a végső tisztességet megadták a dicsőültnek, Carvajal és a folytonosan gyengélkedő Capistrán, néhány mértfölddel távolabb, Szalankemenben telepedtek meg. A

¹⁾ Historia Bohemiae 66-ik fejezet. Historia de Europa 8-ik fejezet.

²⁾ A pápa később (1457. augusztus 6-ikán) a belgrádi győzelem emlékeztetére, Crunk színe változásának ünnepét, melyet augusztus 6-ikán némely országokban ünnepeltek, az egész keresztény világban megünnepeletetni rendelte. Az ez ügyben Carvajalhoz, 1457. szeptember 17-ikén írt pápai breve Theinerél. IX. 304.

³⁾ »Quem congruis titulis ac diademate decorare decreveramus; Dominus tamen exercituum in caelestibus immortalis diademate decoravit, qui ut felix inter martyres computari potest.« Raynald. X. 88.

bíbornok, a plébánia-lakot beteg társának engedvén át, a templomban helyezkedett el.

De nem soká tartott pihenésök. Mindaketten türelmetlenül vágytak a bosnyákországi határon táborozó Ujlaky Miklóssal — kiben Hunyady hivatásának örökösét látták — találkozni, és őt támadó föllépésre készíteni.

Négy napi fáradságos utazás után érkeztek czéljokhoz. Ujlaky tiszteletteljesen fogadta őket, és készségesen ígérte, hogy várakozásuknak meg fog felelni. Egyszersmind arra kérte őket, hogy székhelyére, Ujlakra menjenek, hol minden szükségessel el lesznek látva, és megrendült egészségüket helyreállíthatják.

Ajánlatát elfogadták. Szeptember első napján vonultak be Ujlakra. Carvajal a plébánia-házban, Capistrán saját szerzete kolostorában szállott meg. Néhány nap múlva látogatásukra jött Ujlaky Miklós, hogy vendégeiről gondoskodjék.¹⁾

Mialatt ők itt a Szerémségben tartózkodtak, V. László király végre elszánta magát arra, hogy Bécsből Budára visszatér, és az ország védelméről gondoskodik. Október közepe táján, saját és több főúr banderiumjaival, úgyszintén a külföldről, leginkább Németországból, összesereglett kereszties csapatok élén, az alföldre vonult és Futaknál tábort ütött, hová országgyűlést hirdetett. Ide jött Carvajal is, hogy őt tanácsával támogassa.

Capistrán Ujlakon kényszerült maradni. Ereje mindinkább hanyatlott. A király és a legátus orvosainak fáradozásai nem voltak képesek életét meghosszabbítani. Október 21-ikén megtette végső intézkedéseit, melyekhez Carvajal másnap készséggel megadta beleegyezését. A hit és buzgalom hevétől lángoló lélek, október 23-ikán költözött az örökévalóságba.

Halála, mely súlyos csapást ejtett a kereszténység és különösen hazánk érdekeire, mely fájdalommal töltötte el a legátust, ki legjelentékenyebb munkatársától látta magát megfosztva. De a mikor értesült, hogy tetemét az ujlaki szer-

¹⁾ Mind ezen részleteket Tagliacozzói János atyának 1461. február 16-án Marchiai Jakab atyához írt levelében találjuk. Acta Sanctorum. X. 390—402.

zetesek és hívek a szenteket megillető tiszteletben részesítik: nem késett a túlbuzgalomból származható visszaéléseknek elejét venni, és elrendelte, hogy a dicsőültnek földi maradványai illő ünnepélyességgel temettessenek el.²⁾

Carvajal bíbornok Futakról a királyt Zimonyig kísérte, de — mintegy titkos sejtélemtől visszatartva — nem ment vele át Belgrádra, mely most, november 11-ikén, véres és végzetes eseménynek, Czillei Ulrik megöletésének színhelyévé lett.

Két nappal utóbb, nem csekély megdöbbenésére, a gyászmenettel találkozott, mely a szerencsétlen főúr tetemeit őcsinek sírboltjába szállította.³⁾

Ekkor azután áthajózott Nándorfehérvárra, hol a királlyal rövid ideig tanácskozott.⁴⁾ Kétségkívül oda hatott, hogy az uralkodót nagybátyja halálának megboszulásától visszatartsa, és a Hunyadyakkal benső viszony föntartására intse.⁴⁾

Ezen igyekezeteivel czélt ért. De nem volt képes megakadályozni azt, hogy László, a téli hideg ürügye alatt, a hadi munkálatok megindításáról lemondván, a kereszties sereget szétbocsássa. Sőt attól kellett tartania, hogy a törökökkel békét köt. Ennek meghiusítása végett a pápa közvetlen nyilatkozataival kívánt súlyt kölcsönözni a saját szavának.

III. Calixtus sietett is fölszólalni. Legátusához intézett levelében, utalván a pápai hajóhad által kiküzdött előnyökre, így szól: »A kereszténység jelentőségteljes győzelmei, az isteni

¹⁾ Tagliacozzói János id. levele. És Hermann I. m. 610. Capistrán Jánosnak 1456. október 21-iki írata, melyben társainak meghagyja, hogy halála után hagyatékát vigyék szülővárosába, és Carvajalnak október 22-ikén Futakon kiállított engedélyírata, a capistráni zárdában.

²⁾ Ezen esemény leghitelesebb egykorú elbeszölését Aeneas Sylvius »Historia Bohemiae« című munkájának 66-ik fejezetében találjuk. De a forrást, melyből merített, nem ismertük. E sorok írójának alkalma volt azt feltáblálni: László Miklós királyi titkárnak, V. László kíséretjének, néhány nappal a katasztrófa után, 1456. november 21-ikén, Aeneas Sylvius-hoz intézett levelében, melyet a bolognai egyetemi könyvtár 1200. számú codexje tartalmaz.

³⁾ Ezt László Miklós imént idézett leveléből tudjuk. Így tehát alaptalannak bizonyul azon állítás, hogy Czillei meggyilkoltatása alkalmával Carvajal Belgrádon volt. Pray. Annales. III. 191.

⁴⁾ Ezt a következő események kétségtelenné teszik.

segítség biztató nyilatkozatai közegett, ki volna oly gyáva, hogy fegyverszünetre gondolna? ki volna oly félénk, hogy a futamodó ellenség üldözésétől tartózkodnék, és a Mindenható jobbja által kilátásba helyezett diadal kiküzdésében, akár fegyvertelenül is, részt venni nem kívánna?*

Azon meggyőződését fejezvé ki, hogy a legátus személyes tekintélyénél fogva, mindent képes Magyarországon kivinni a mit akar, meghagyja neki, hogy, ha szükséges, a legkeményebb egyházi büntetések alkalmazásával is, gátoljon meg minden kísérletet, mely béke létesítésére irányulna. »Ébreszd föl — így folytatja — az erőteljes népeket, buzdítsd a nagylelkű fejedelmeket. Gyűjtsd egybe a magyarok hatalmas és bátor népeit; bírd rá, hogy a kínálkozó dicső győzelem kivívásában működjenek közre, vegyék föl a keresztet, kövessék Krisztus zászlaját, rontsanak az ellenség maradványaira. Maga a rémület, melybe ellenségeinket ejtjük, biztosítja a sikert.«

»Oh hatalmas magyarok — így szól ezután — mire várakoztok még? Rendelkezőstekre áll erős hajóhadunk, melyet folytonosan szaporítunk; és a portugalliai király hadereje, melyet napról napra várunk. Igéreteinket hiven fogjuk teljesíteni. A ki nincs velünk, ellenünk van!«¹⁾

Ugyanekkor a királynak is írt hasonló szellemben.²⁾

E levelek nem maradtak hatás nélkül. A király visszautasította a szultán béke-ajánlatait.³⁾ És szent György ünnepére összehívta az ország rendeit, hogy velök a hadjárat ügyében tanácskozzék.

De azt megelőzőleg végzetes események vonták el a közfigyelmet a török háborútól.

A Hunyady-ház ellenségei elhitették a királylyal, hogy Hunyady László összeesküvést sző és merényletet tervez ellene. Rábírták, hogy az ifjú grófnak, öcsésének és barátai-

¹⁾ Az 1456. december 31-iki pápai írat. Katonánál XIII. 1136. Csonkán. Teljes szövegének másolatát bírjuk a vatikáni regestákból.

²⁾ Az 1457. január 2-ikén kelt pápai írat a vatikáni levéltárban.

³⁾ A pápának 1457. ápril 10-ikén a királyhoz és Szécsi Déneshez írt levelei, melyekben e fölött örömet fejezi ki, Theinernél II. 288. 9.

nak — köztök Vitéz János váradi püspöknek — elfogatását rendelje el. Márczius 14-ikén hajtatott végre a parancs.

Carvajal, már a legelső pillanatban, fölismerete a történetek nagy horderejét és a következményeket, melyeket magok után fognak vonni. Rögtön futárt küldött Rómába, hogy a pápa közbenjárását kérje ki.

»Élénken sajnáljuk — írja válaszában III. Calixtus, — a király rendeletére eszközölt elfogatásokat. Minden önmagában meghasonlott ország elpusztúl. Fáradozz tehát az egyetértés helyreállításán és a keresztes háború hirdetésén. Isten velünk lesz; csak a király és hívei férfias ellenállást fejtsenek ki, a kereszt ellenségeivel szemben. Ezt rendeljük és parancsoljuk. A ki másképen cselekszik, az ördögnek szolgál; Isten haragja szálljon rá!... Vajha ne valósulna Salamon mondása: Jaj az országnak, mely gyermeket, asszonyt, örültet ural!«¹⁾

És valóban, mintha csakugyan alkalmazható lett volna ez a mondás Magyarországra. A kereszténység dicső hősnének nagy reményekre jogosító fia, vesztőhelyen végezte életét!

Carvajal, a mikor (márczius 16-ikán, az esti órákban a kivégzésről értesült, rögtön sajátkezű levelet intézett a királyhoz, kinek tudomására hozta, hogy az egyházi kiközösítést vonta magára; egyúttal kinyilatkoztatta, hogy a saját és a szentszék becsületének sérelme nélkül nem tűrheti azt, hogy szemei előtt egy főpap, világi hatalom fogságában őriztessék.²⁾

A király még az nap este egy osztrák főurat küldött

¹⁾ Az 1457. márczius 10-ikén kelt levél Theinernél II. 287. Úgy látoma mint tartalma mutatja, hogy Carvajal levele, melyre ez a válasz szól, Hunyady László kivégzése előtt íratott. — A pápa ugyancsak márczius 10-ikén a királynak is írt levelet, de ebben az elfogatásokról említés nem fordul elő; az buzdítást tartalmaz a török elleni háborúra. Úgy látszik, a pápa a legátus tapintatára kívánta bízni az intervenció idejét és módját.

²⁾ De Thomasiis: Péter velencei ügyviselő, Budáról 1457. ápril 7-ikén a dogához intézett levelében írja: »Questo Rmo Legato visto la morte del dicto Conte, immediate manu propria scripse una polizza a profeta Maestà, dicendo che la Sua Serenità era excommunicata; et che per il honora de la Sede Apostolica et sua, non potea supportare che davanti li occhi suoi fosse retenuto uno Prelato per Principe secolare. Con molte altre parole efficaci.« (Másolata a milánói állami levéltárban.)

hozzá, azon értesítéssel, hogy Hunyady Lászlót azért végeztette ki, mert az ő életére tört. Harmadnapra pedig azt üzenté neki, hogy Vitéz Jánost az illetékes egyházi bíróság elébe fogja állíttatni. Mire a primást Esztergomból magához hívatta, és őrizetére bízta a foglyot. Általán azon vélemény volt elterjedve, — mint a velencei ügyviselő jelenti — hogy a legátus erőteljes fellépése nélkül, a váradi főpapot is halálra, vagy legalább élethosszig tartó fogságra ítélték volna.

A gyermek Mátyás és a többi világi foglyok érdekében is felszólt. De csak annyit bírt kivinni, hogy sorsuk a börtönben némileg enyhített, és a bilincsek levették rólok.¹⁾

Közbenjárásával a polgárháború kitörését óhajtotta megakadályozni. Ugyanis Hunyady János sógora, Szilágyi Mihály boszút esküdött unokaöccse haláláért, és maga köré gyűjtötte nagyszámú barátait. Az elkeseredett főúr nem habozott magát a legátust is beavatni terveibe.²⁾

Minden jel oda mutat, hogy Carvajal a megindult nemzeti mozgalommal rokonszenvezett; mert diadalától a törökök elleni erélyes fellépést is várhatta. Az ő Rómába küldött jelentéseinek viszhangja az, a mit a pápa, néhány hónappal utóbb leveleiben ír. Elmondja, hogy »mikor az irigység és rosszakarat Krisztus dicső hőse családjának megrontására tört, mikor az egyik fiú megöletett, a másik fogságba vettetett, az özvegy és rokonok üldözésnek voltak kitéve: mind ez mély fájdalommal töltötte el a mi lelkiinket; és nemcsak magánbeszélgetésben, hanem ünnepélyes alkalmakkor tett nyilatkozatainkban is megjósoltuk, hogy a csodákat művelő igazságos Isten kegyelméből el fog érkezni számukra a felmagasztalás órája, és Hunyady János érdemeiért az ő méltatlanul üldözött háza el fogja venni az érdemlett jutalmat!«³⁾

¹⁾ A velencei ügyviselő idézett jelentésének utóiratában olvasuk: »Il conte Matthias et li altri presi pur san. in prison e la Maestà del Re fece cavare le ferri a quelli Cavalieri prisoni che erano incarcerati. Questo fece ad instantia del Rmo Legato, el quale con molte ragione et argomentli si sforzo monstrare quanto queste novità erano pregiudiciali ale cose de christiani.«

²⁾ Az imént idézett jelentés említi ezt.

³⁾ A pápának 1458. márczius 14-ikén Carvajalhoz és Szécsi Déneshez írt levelei. Theiner II. 369—11.

E válságos időben, mikor az ármány és önzés a nemzetet életérdekei iránt közönyössé tette és erejét megbénítá: III. Calixtus nem szünt meg azon fáradozni, hogy a törökök elleni hadjárat ügye el ne hanyagoltassék. Magyarországi legátusának segédül, Capistrán helyébe, ennek egyik legjelesebb rendtársát, *Marchiai Jakab* atyát rendelte.¹⁾ Egyszermind Magyarországnak, a nagy küzdelemben, szövetségest igyekezett biztosítani egyik szomszéd tartomány fejedelmében.

Ugyanis Bosnyákország vitéz királya *Osztoja Tamás* (1443—1460.) a nándorfehérvári győzelem által föllekesítve, a szultánnak megtagadta az adófizetést, és arra határozta el magát, hogy visszaállítja országának hajdani függetlenségét. Az 1457-ik év márczius havában követet küldött Rómába, a pápának bejelentette szándékát, fölhatalmazást kért keresztetek gyűjtésére, és szentelt lobogót, mely alatt a harczt megindíthassa.²⁾ Ugyanekkor Carvajal bibornokhoz is fordult, azon kérelemmel, hogy jöjjön hozzá, vele a teendők iránt tanácskozándó.³⁾

A legátus teljesíteni óhajtotta e kívánatot; de attól félt, hogy távozása Magyarországból, a zavarteljes viszonyok közepett, félreértésekre adhatna alkalmat.⁴⁾

Mindazáltal május elején rendeletet kapott a pápától, ki meghagyja, hogy Boszniába menjen, értekezzék ott a fejedelemmel, és a mennyiben meggyőződik a felől, hogy a háború megindítására a készség és képesség megvan benne, tegye meg ott mind azon intézkedéseket, melyek a kereszties hadjárat kihirdetésére és sikerének biztosítására alkalmasak.⁵⁾

Néhány héttel utóbb felhívta ugyan figyelmét arra, hogy

¹⁾ Az 1457. május 17-ikén kelt pápai megbízó- és ajánló-iratok Theinernél II. 293. 294. A pápának Carvajalhoz 1457. november 29-ikén intézett irata (melyben egyebek között írja, hogy Jakab atyát »*Tibi missimus, non solum pro cruciata, sed etiam contra haereses Bohemorum, quorum extirpationem ut pupillam oculi optamus*«) a vatikáni levéltárban. Liber I. Brevium 130.

²⁾ Ez kiténik a pápa válasziratából.

³⁾ A velencei ügyviselőnek imént idézett ápril 7-iki jelentése.

⁴⁾ Az imént idézett jelentés.

⁵⁾ A pápának 1457. ápril 23-ikén Carvajalhoz és a boszniai királyhoz intézett iratai. Theiner. II. 294. 92.

tekintetbe véve Magyarország válságos helyzetét, gondolja meg, vajjon tanácsos-e távoznia; ¹⁾ de mikor ez az irat Budára érkezett, Carvajal már Boszniában volt. Gyengélkedő állapottal nem gondolva, szívesen vállalkozott a fáradságos útra. ²⁾ Jajcza mellett, bobováci székhelyén kereste föl a királyt, kit a pápai támogatás ígéretével, elhatározásában megerősített. A hadi műveletek megindítása iránt is megegyezésre jutott vele. ³⁾

Működése eredményével teljes mértékben kiérdemelte a pápa elismerését. Boszniából küldött jelentéseinek vétele után, így ír hozzá: »Magasztaljuk bölcseségedet, állhatatosságodat és nemeslelkűségedet. Mikor az Úr ügyében jársz el a munkában ki nem fáradsz, félelem nem tart vissza, veszedelem el nem riaszt. Mind ezekért nagy hálaival tartozik Neked a szent-szék. Kitünő erényeidért és kiállott fáradaimaidért nagy mértékben lekötelezve érezzük magunkat; és igyekezni fogunk, hogy míg élünk, érdemeidért illő tiszteletben részesítsük személyedet.« ⁴⁾

A legátus július közepén hagyta el Boszniát. Ekkor a határ közelében. Diakovárt állapodott meg, és ott hosszabb ideig szándékozott maradni, hogy a törökök készülődései felől minél biztosabb tudósításokat kaphasson. ⁵⁾

De innen elszóltotta a pápának egy újabb megbízása, mely más irányba vette igénybe közreműködését: a Frigyes császár és V. László között megújult ellenségeskedés megszüntetésére.

¹⁾ A pápa május 24-iki irata Carvajalhoz. Ugyanott 296.

²⁾ Aeneas Sylvius 1457. augusztus 8-ikán Carvajalhoz intéz ez levelében említi, hogy betegeskedésének hírére vette; kéri, viselje egész segítségének gondját. (Aeneas Sylvius levelei 368. sz. a.)

³⁾ Sajnos, jelentései, melyek működésének részleteivel megismertethetnének, nincsenek meg. Utazásának időpontját könnyű meghatározni. Aeneas Sylviusnak 1457. július 4-ikén Carvajalhoz intézett leveléből tudjuk, hogy akkor már Rómában értesülve volt a legátus elutazása felől (269. szám). Tehát június elejénél később nem kelhetett útra. Július 15-ikén már visszatért és Diakovárt volt.

⁴⁾ Az 1457. október 6-ikán kelt, Aeneas Sylvius által fogalmazott pápai irat, ennek levelei közt, 329. sz. a.

⁵⁾ A pápa ímént idézett levele, hivatkozik Carvajalnak július 17-ikén Diakovárról írt levelére.

A két koronás rokon között őszinte jó viszony soha sem létezett. Minden csekély bonyodalom komoly viszálylyá mérgesedett el. És mivel ezek az állapotok a törökök ellen az erélyes föllépést mindakét részről akadályozták, a pápa a leghatályosabb gyógyszereket alkalmazta a baj orvoslására. Az 1456-ik évi hadjárat idején Carvajalt fölhatalmazta volt, hogy egyházi átok büntetésével is kényszerítthesse a két uralkodót kibékülésre. ¹⁾

Erre nem volt szükség. De az 1457-ik év kezdetén, a Czillei-örökség ügye ismét lángra lobbantotta a hamu alatt lappangó üszköt. Háborúra került a dolog. László király kapitányai, Holczer és Vitovecz, hadaikkal Czilli várát, mikor falai között tartózkodott a császár, ostrom alá vették.

A pápa, a mint erről értesült, a történetek fölött mély fájdalmát tolmácsolta Carvajalhoz intézett levelében. »Mit használnál — írja — hogy számtalan nehézséget elhárítván, lehetetlen gyorsasággal és kiszámíthatatlan pénzáldozattal hajóhadunkat felszereltük, tengerre bocsátottuk? Mit használtak esdeklésünk, buzdításaink és könyeink, melyekkel úgy szólván az egész keresztény világot mozgásba hoztuk? Mit használnál mind ez, ha Magyarország, mely utat nyithat a barbárokak a keresztény világ meghódítására, és Németország, melynek kincsei a legbiztosabb segítséget nyújthatnák a hit oltalmára, belső viszályok által zaklattatnak!« Megbízta tehát, hogy a béke helyreállítására törekedjék. ²⁾ Majd utóbb utasította, hogy siessen Ausztriába, és személyes közbenjárásának súlyát vesse a mérlegbe. ³⁾ Együttal, mivel gyakorta két helyen is szükségesnek mutatkozott a pápai követ jelenléte, a pápa egyik előkelő udvari papját, *Rovarella Lbrinczet* küldötte hozzá, nuntius minőségében, kit egészen rendelkezésére bocsá-

¹⁾ A pápa ezt az aragoniai király udvaránál levő követéhez (1456 őszén) írt levelében említi. Raynald. X. 83.

²⁾ A pápa május 24-ikén kelt irata Theinernél II. 296.

³⁾ A pápa 1456. október 1-én Carvajalnak írt levelében említi, hogy régen meghagyta neki, hogy a császárhoz utazzon; október 16-ikán megújítja a rendeletet. (Aeneas Sylvius levelei között 329. és 339. sz. a.) Frigyes császárt és László királyt a pápa, augusztus 30-iki levelében értesíti, hogy Carvajal hozzájok fog jönni. (Pray Annales III. 203.)

tott, hogy ott, hol kívánatosnak fogja látni, az ő utasításai szerint működjék.¹⁾

A mikor Carvajal Boszniából visszatért Budára, itt arról értesült, hogy a császár és a magyar király biztosai, a bajor herceg közbenjárása mellett, Korneuburgban fognak összejönni. Ő is oda sietett, hogy a tárgyalásokban részt vegyen. De Győrré érkezvén, itt az a tudósítás várakozott reá, hogy az értekezlet, rövid fegyverszünet megkötése után, szétszlott, azon megállapodással, hogy a tárgyalások később Prágában fognak folytattni, hol László király nagy fényvel készült menyekzőjét a francia királyleánynyal megünnepelni, és ezen alkalomra számos fejedelmi vendéget várt.²⁾

A pápa utasította Carvajalt, hogy jelenjen meg ő is a cseh fővárosban, a menyekzőn képviselje a szent-székot, és ez alkalmat úgy a békekötés, mint a törökök elleni háború ügyének előmozdítására használja föl. Ez ügyben Aeneas Sylvius is — ki ekkor, mint bíbornok, III. Calixtus legbizalmasabb tanácsosai között foglalt helyet — írt neki levelet, melyben rábeszéli, hogy ne mulassza el a Prágába való utazást; mintha tudomása lett volna arról, hogy nem szívesen vállalkozik rá.³⁾

¹⁾ A római curia számadási könyveiben már 1457. június 2-ikán fordul elő 250 frtnyi tétel, mint útiköltség »Laurentio de Rovarella S. D. N. Subdiacono, Nuncio misso ad Imperatorem et partes Hungariae.« (Exitus. Vol. 433.) A pápa, László királyt augusztus 30-ikán tudósítja, hogy Rovarella a békealkudozásokban részt fog venni (Pray III. 263); de Carvajalt csak 1457. október 16-iki iratában értesíti Rovarella küldetése felől. (Aeneas Sylvius levelei között 329. sz.)

²⁾ Carvajalnak Győrből írt leveleire válasznak Aeneas Sylvius 1457. november 2. és 17-ikén kelt levelei, 294. és 309. sz. a.

³⁾ A pápának és Aeneas Sylviusnak 1457. október 1-én Carvajalhoz intézett levelei. Mindakettő Aeneas Sylvius levelei közt, 339. és 340. sz. a. — Ez időből Carvajalhoz intézett két pápai levelet bírunk. Az egyikben (1457. szeptember 17-ikén) a pápa értesíti, hogy a dalmáciai egyházi tizedből befolyt pénzeknek a magyar király, a boszniai király és Skanderbég között felosztását rendelte el. A másikban (1457. november 29-ikén) értesíti, hogy a keresztény hatalmak követelt, a török elleni hadjárat ügyében tartandó conferentiára Rómába hívja meg, a meghívólevelek egy részének átküldését Carvajalra bizza. Útal azon mozgalmakra, melyek Németországban a szent-szék ellen irányulnak; felhívja, hogy azok ellen küzdjön. Magasztalja Szécsi Dénest. (Mindakét irat a vatikáni Regestákban.)

És nem is kellett vállalkoznia. Az ifjú királyt november 23-ikán váratlanul elragadta a halál.

VII.

Amint a prágai gyászos esemény híre Magyarországra eljutott, a Hunyady-ház rokonai és nagyszámú barátai az ifjú Mátyást tüzték ki jelöltül a megüresedett trónra.

Másfél század múlt el azóta, hogy a magyar uralkodóház utolsó koronás sarját a székesfehérvári sírbolt befogadta. Ettől fogva idegenek viselték szent István koronáját. Sorakból, két nagy uralkodó emlékezetét dicsőség és áldás környezé. De Lajos utódai nem voltak képesek az országot sem belviszályok zaklatásaitól, sem küllellenségek támadásai ellen megóvni. Most már a csüggedő nemzet minden rétegében azon meggyőződés vert gyökeret, hogy a haza sorsa szerencsésebb fordulatot csak úgy vehet, ha ismét nemzeti fejedelmet ural.

Már pedig az ország szülöttei között dicsőbb nevet egy sem viselt, mint Hunyady János fia, ki e mellett azon biztos reményt is fölkelte, hogy atyja jeles tulajdonainak örököse, nem nélkülözi azon kötelességeit, melyek uralkodókat nagygyá, kormányzásukat áldásossá tehetik.

A nemzeti párt őszinte és hathatós támogatásra talált a pápai legátusnál, kinek jóakarata annál nagyobb értékű vala, minél jelentékenyebb nehézségeket kellett leküzdeni. Mindekelőtt kiszabadítandó volt Mátyás, kit László király Prágába vitetett, és ennek halála óta Podjebrád György, Csehország kormányzója őrizet alatt tartott. Azután ellensúlyozni kellett Frigyes császár törekvéseit, melyek a magyar korona elnyerésére irányultak. Végre Mátyásnak, megválasztása esetén, tekintélyének megszilárdítására és az ország védelmére egyaránt nélkülözhetetlen volt a pápa segítsége.

Ily körülmények között a Mátyás trónraemelése érdekében indított actió sikerének egyik feltételét képezte: a szent-szék jóakarata. És ezt biztosította Carvajal bíbornok, ki a tisztelet és szeretet érzelmeit, melyeket Hunyady János iránt táplált, fiára is átruházta; és kit a személyes rokonszenv sugallatai mellett a kereszténység és a szent-szék nagy érdekeinek helyes felfogása szintén arra készítetett, hogy Magyaror-

szág függetlenségének és hatalmának szilárdításában közreműködjek.

Jól ismerte ugyan a római cüriánál uralkodó azon hagyományos felfogást, hogy oly esetekben, mikor az uralkodóház kihaltával az örökösödés fonala megszakad: a trón betöltésénél a szent-széket illeti meg a döntő szó. De másfelől előre látta, hogy ezen elv érvényesítésének megkísérlése ez idő szerint még veszélyesebb mozgalmakat támasztana, mint a melyeket másfél század előtt, az Árpád-ház kihaltá után, VIII. Bonifác és V. Kelemen pápák idejében támasztott.

Ezért megnyugvást talált azon tudatban, hogy oly jelölt érdekében működik, kiről kétségtelennek látszott, hogy a szent-szék iránt kellő hódolatot fog tanúsítani, és annak a kereszténység javára czélzó igyekezeteit hathatósan elő fogja segíteni.

Carvajal főképp oda hatott, hogy a választás egyhangúlag történjék meg, és a trónvillongások veszélye elháríttassék.¹⁾ Lényeges szolgálatot tett azzal, hogy a főurakat, kik ekkor a Hunyady-ház ellenségei voltak, megnyerte.²⁾ És akkor azután a főrendek között létesített egyezséget, mely az ő színe előtt, ünnepélyes kézszerítással erősített meg, áldásával szentesítette.³⁾

A legátus érzelmei és nézetei a legkedvezőbb fogadtásra találtak a pápánál, ki ismételten kitüntette kegyeletét és vonalmát a Hunyadyak iránt, V. László halálának hírére, azonnal utasította Carvajalt, hogy Mátyásnak a prágai fogásból kiszabadítása végett tegye meg a szükséges lépéseket.

¹⁾ Carvajal már 1457. december 5-ikén Budáról a lengyel királyhoz intézett levelében örömteljesen írja, hogy »isti domini Hungari, de pulsio rancoribus injuriarum preteritarum, pacatis animis« készülnék a királyválasztásra. (A varsói állami levéltárban.)

²⁾ Része volt neki azon egyezségben is, melyet Szilágyi Erzsébet és Mihály kötöttek Garai László nádornal. A szerződési okiratban (1458. január 17. Szeged) az utóbbi kikötötte, hogy a Szilágyiak esküjüket Carvajal és Szécsi bíbornokok előtt meg fogják újítani. (Teleki X. 565—9.)

³⁾ E részletet, melyről egyéb emlékeink hallgatnak, a pápa 1458. márczius 14-ikén Carvajalhoz intézett levelében említi, egyúttal kiemeli, hogy Carvajal és Szécsi Dénes szüntették meg az ország főrendei között dúló viszályokat. Theiner. II. 309.

»Hiszszük — úgymond — hogy szabadulása Magyarország békességének és nyugalmanak helyreállítására fog szolgálni; mert gyakorta hallottuk, hogy az ifjú gróf kiváló tulajdonságokkal ékeskedik, és kétségtelenül atyjának nyomdokaiba fog lépni.«¹⁾

És királylány választása oly örömmel töltötte el, hogy ennek első benyomása alatt teljesen feledte a szent-szék jogi igényeinek mellőztetését;²⁾ és sietett elismerését fejezni ki a legátusnak az ő tevékenységeért, melylyel — úgymond — dicsőséget szerzett magának a világ, érdemeket Isten előtt.

Mátyás trónrajutásában a Gondviselés titkos végzését látja, mely szerint az ország olyan királyt kapott, ki egyedül képes az egész nemzet akaratát személyében összpontosítani, és az igaz hitet fenyegető veszélyeket elhárítani: »Hihetőleg — úgymond — az a győzhetetlen athléta, ki szilárd meggyőződésünk szerint, az örökkévalóságban elvette már érdemei jutalmát, eszközölte ki imáival Istentől, hogy hazáját, melytől diadalmas csatákban elhárította a törökök támadásait, ne engedje belsőviszályok által fölemészteni, és az ő dicső tetteinek követésére azt rendelje, ki hozzá méltón a kereszténység védelmét ugyanazon állhatossággal fogja folytatni, melyet ő ifjúságától utolsó lehelletéig tanúsított.«

Megbízta tehát a legátust, hogy a királynak és nagybátyjának a szent-szék szerencsekívánatait tolmácsolja.³⁾

* * *

¹⁾ 1458. február 9-ikén Carvajalhoz intézett irata, n. o. 308.

²⁾ Csak két hónappal utóbb, 1458. május 15-ikén fejezi ki e miatt megütközését Carvajalnak, Kapprini Hungaria Diplomatica I. 418.

³⁾ A pápának Carvajalhoz 1458. márczius 14-ikén írt levele. Ebben azt írja, hogy örömmel vette és a bíbornoki collegium előtt is felolvastatta azon buzdító iratot, melyet Carvajal és Szécsi Dénes a német fejedelmekhez intéztek. Ez — úgymond — annyira elragadta őt, hogy felhatalmazza őket, rendelkezzenek az ő vérével is. Theiner II. 309. A pápa márczius 15-ikén a pápai hájóhad bíbornok-parancsnokához intézett levelében is magasztalásokkal halmozta el Carvajal tevékenységét. Raynald, X. 145. — A pápának Mátyás királyhoz, Szilágyi Mihályhoz, Szécsi Déneshez és a magyar főrendekhez intézett gratuláló levelei Theinernél II. 311. és köv. lap.

Carvajal ugyanazon böles tapintatot, melyet a magyar trón betöltése ügyében kitüntetett, a *csehországi király-választás* kényes kérdésével szemben is bebizonyította.

A csehországi rendek az V. László halála által megüresedett trónjokra Podjebrád Györgyöt választották meg; (1458. márczius 2.) miről azonnal értesítették a magyarországi pápai legátust is.

Carvajal, ki a csehországi viszonyokat, saját közvetlen tapasztalásai nyomán is, alaposan ismerte, jól tudta, hogy a megválasztott király a husszita felekezetnek híve és vezére. Mindazáltal tudta azt is, hogy a nemzet tulnyomó többségének bizalmát és ragaszkodását bírja. Ezért nem látta ajánlatosnak, hogy a szent-szék mindjárt eleve ellenséges állást foglaljon el vele szemben. Sőt remélhette, hogy ügyes politikával rá lehet őt arra bírni, hogy a kath. egyháznak meghódoljon; és ez esetben a kiváló hadvezéri képességgel felruházott fejedelemtől a kereszténységre nézve nagy szolgálatokat várhatott.

Ő tehát, a nélkül, hogy követendő eljárása iránt Rómából utasítást kérne, sietett Podjebrádhoz levelet intézni, melyben őt nemcsak Csehország királyának czímezte, hanem neki egyúttal megválasztása, alkalmából szerencsekívánatait is kifejezte. De tette ezt oly kifejezésekkel, melyek a szent-szék követéhez méltók és reményeinek tolmácsai valának. »Hő imákkal — úgymond — kérjük Istent, hogy az ő útjaira vezesse Felsőgedet, és engedje, hogy az ország, mely megválasztása alkalmával örvendett, később is boldognak érezze magát a fölött, hogy Felsőged kormányára bízott. Mi is örvendtünk, remélvén, hogy Felsőged az isteni szellem által föllekesítve, a Felsőgedre halmozott jótéteményekért háladatosságot fog tanusítani. Felsőged mind azt, a mire a vallás egységének helyreállítása és a török ellen nyújtandó segély tárgyában, ezelőtt gyakorta fölkértük, most miután a főhatalmat elnyerte, önként meg fogja tenni. Ily módon leginkább fog tetszeni Istennek; ez lesz a nagy ajándék illő viszonzása; ez lesz trónjának is megszilárdítására a legalkalmasabb mód. Ha így fog cselekedni Felsőged, elvárhatja, hogy az országot

hosszú időn át kormányozni fogja, és majdan jobblétre költözve, fiaira szállíthatja át.«¹⁾

És csakugyan ezen levél hatása alatt, Podjebrád azon volt, hogy a kath. egyházzal jó viszonyt tartson fenn. Készséggel adta beleegyezését ahhoz, hogy koronázása kath. főpap által hajtassék végre. És mivel a prágai érsekség üresedésben volt, az olműczi püspök székét még el nem foglalta, a boroszlói püspök pedig ellenségesnek mutatkozott irányában: arra határozta el magát, hogy magyar főpapokat fog a szertartás végzésére meghívni. Bizonyára azon gondolat nem állott tőle távol, hogy ily módon annál biztosabban számíthat a pápai legátus és a szent-szék jóindulatának megszilárdulására; mert nem lehetett az iránt kétsége, hogy Mátyás csak Carvajal bíbornok jóváhagyásával fogja teljesíteni a kívánatot.

Podjebrád tehát (ápril elején) Mátyás királyhoz fordult megkeresésével. Ugyanakkor Carvajalnak bejelentette, hogy a koronázás után követeket fog küldeni Rómába.²⁾

A legátus, ki ekkor még a pápától utasításokat nem kapott, nehéz helyzetben volt, és tartózkodott a felelősség súlyát magára venni. Ezért Podjebrád György kívánatának teljesítését sem nem támogatta, sem nem ellenezte.³⁾ Egészen semleges állást foglalt el.

De a mint Mátyás elhatározta, hogy a győri és váci püspököket a koronázás végett Prágába küldi, a legátus föl-hívta őket, hogy a kath. egyház érdekeit szem elől ne tévesz-
szék. És a két főpap ünnepélyesen kinyilatkoztatta előtte, hogy Podjebrádnak csak akkor teszik fejére a koronát, ha előbb az általa vallott tévtanokkal szakít.⁴⁾

És ígéretöket teljesítették. A királynak (május 6-ikán)

¹⁾ Carvajalnak 1458. márczius 20-ikán Budáról Podjebrádhoz írt levele. Palacky. Urkundliche Beiträge 140.

²⁾ Ezt említi Carvajal, utóbb 1458. augusztus 9-ikén a pápához írt levelében. Scriptorum Rerum Silesicarum, VIII. (Boroszló 1873.) 7.

³⁾ Ő maga írja, 1458. augusztus 9-ikén, hogy a magyar püspökök »non ibant ad coronationem ipsius Regis de consensu meo, nec permissu.« Így tehát téves Palacky elbeszélése. Geschichte Böhmens, IV. B. II. A. 40.

⁴⁾ Carvajal imént idézett levelében írja a két püspökről »avisavi eos et attentiores feci de multis . . . Protestati sunt coram me, non procedere ad coronationem, nisi prius abuegaret errores ipse Rex.«

a két főpap és néhány csehországi főúr előtt, esküvel kellett magát kötelezni a kath. egyház iránti hűségre és engedelmes-ségre, valamint a tévtanok és eretnokségek kiirtására; miről hiteles okirat állíttatott ki. Másnap megtörtént a koronázás. Mire György király a pápának levélben hódolatát jelentette be, és hogy őt teljesen lekötelezze, megújította előtte is ígére-tét, hogy hadait a törökök ellen fogja indítani.

A pápa ezek után örömmel fogadta Podjebrád megvá-lasztását, mely tényben a csehországi szakadás megszűnésé-nek biztos zálogát látta.

Már meg is íratta a levelet, melyben Podjebrádot ki-rálynak czímezvén, és szerencsekívánataival üdvözölvén, ígé-reteinek teljesítésére buzdította. Mivel azonban a csehországi trónra igényt tartó szász hercegtől tiltakozó iratot vett, a le-vél elküldéséről lemondott, és arra szorítkozott, hogy Carvajal útján igyekezett Podjebrád Györgyre hatást gyakorolni.¹⁾

A pápának egyúttal az volt óhajta, hogy Magyar-ország és Csehország új uralkodói a császárral, a lengyel királylyal és a többi szomszéd uralkodókkal szívélyes vi-szonyba lépjenek, s így haderejüknek a törökök ellen való felhasználását lehetővé tegyék.

Hathatósan serkentette Mátyás királyt, úgy közvet-lenül, mint legátusa útján, hogy atyja dicső példáját követvén, azonnal kezdje meg a harczot a kereszténység ellenségé-

¹⁾ Azon kérdés, vajjon III. Calixtus pápa Podjebrádhoz, trónra-lépte után intézett-e üdvözlő iratot, az újabb történetíróknál vita tárgyat épezi. Voigt, Markgraf, Buchmann, Palacky azt állítják, hogy igen is intézett, Pastor költségsbevonja. A vitát véglegesen eldönti a pápának 1458. május 13-ikán Carvajalhoz intézett, ekkorig *kiadatlan* levele, melyben olvassuk: »Labora, quantum poteris, super reductione Boemorum ad fidem et unitatem s. Romane Ecclesiae . . . Nam, si unquam ad eam rem efficiendam tempus aptum seu dispositum fuit, hoc praesens est, propter eam qui in Regem electus fuit, quemque ad hoc inclinatum esse ajunt . . . *Eidem electo in Regem Boemiae cogitavimus scribere, prout videbis in copia introclusa; postea tamen, quod intelleximus alios in ejusmodi re pretendere interesse habere, et praecipue ducem Saxoniae, qui nobis et toti collegio valde querulando scripsit esse missurum oratores ad nos, super hoc deliberavimus non scribere.*« (Calixti III. Brevium Lib. XXXVIII. fol. 169.)

vel.¹⁾ Mindjárt megválasztásának hírére, a szentelt kardot készült neki átküldeni, és ezt csak azért halasztotta későbbre, mert illőnek látszott a hódoló követség megérkezését bevárni. A legátust pedig utasította, hogy a mennyiben netán a törökök részéről béke vagy fegyverszünet ajánlatnék, elfogadása ellen a leghatározottabban, ha kell, egyházi kiközösítés alkalmazásával, lépjen föl. Egyszersmind a keresztes hadjárat hirdetésénél adandó búcsú-engedélyekre nézve az eddiginél is szélesebb hatalomkörrel ruházta föl. »Teljesen bízunk Benned — írja neki — hogy mit sem fogsz gondolni és cselekedni, mint azt, a mi az Úr előtt kedves!«²⁾

Ezalatt, márczius közepe táján, Szilágyi Mihály, Lippá-ról, értesítette Carvajalt, hogy biztos hírek szerint a törökök nagymérvű készüléket tesznek Magyarország megtámadá-sára; és fölkérte, indítsa meg újból a keresztesek gyűjtését.³⁾

A legátus azonnal hozzálátott a keresztes hadjárat ki-hirdetéséhez.⁴⁾

Május elején Szilágyi azon kérelemmel fordult hozzá, hogy 2000 keresztet mielőbb küldjön Belgrádra. De Carva-jal a keresztes-had megosztását nem tartotta tanácsosnak, és attól is félt, hogy a keresztesek, ha soká tétlenül kell veszte-

¹⁾ A pápának május 13. és 16-ikán Mátyás királyhoz írt levelei. Az első kiadatlan. A másik Theinernél (hibásan május 26-ról keltezve) II. 315. Ugyanott a pápának Szilágyi Mihályhoz és Hunyady Erzsébethez írt levelei. (Szintén hibásan május 26-ról keltezve.) Ugyanekkor (1458. május 15-ikén) az esztergomi érsekhez és a váradi püspökhöz intézett kiadatlan pápai iratok a vatikáni Regestákban.

²⁾ A pápának 1458. május 13. és 23-ikán Carvajalhoz intézett ki-adatlan iratai a vatikáni Regestákban.

³⁾ 1458. márczius 19-iki levele Carvajalhoz. Diplomatai. Emlékek Mátyás király korából. I. 15.

⁴⁾ Petrus de Thomasiis 1458. ápril 12. és 24-iki jelentései. Az utóbbiban olvassuk, hogy a legátus Mátyásnál, a külföldről érkező keresz-tesek részére biztosító okiratok kibocsátását kérte; a király, a saját feje után indulva, a németekre és lengyelekre a biztosító okiratot nem akarta kiterjeszteni; a miért is a legátus az okirat kibocsátását nem sürgette to-vább. Diplom. Emlékek. I. 11. 19.

gelniök, csakhamar széteszólnának; ezért a királynak azt ajánlotta, hogy ő gondoskodjék a végvár oltalmáról.¹⁾

Egyébiránt néhány nap múlva Szilágyi jelenté, hogy a törökök elvonultak, és így a hadak küldésének szüksége nem forog fön többé.²⁾

Ugyanakkor a király kinyilatkoztatta, hogy a nyár folyamán személyesen táborba száll, és támadó hadjáratot intéz török területre.³⁾

Carvajal élénk örömmel üdvözölte az ifjú uralkodó elhatározását, június 16-án Szegedre ment, hogy ott Szilágyi Mihályval találkozzék és a teendők iránt tanácskozzék.⁴⁾

Innen az ország véghelyeinek megtekintésére utazott le,⁵⁾ és augusztus első napjaiban tért vissza Budára, hol egyebek között Podjebrád ügye is foglalkoztatta.⁶⁾ De már augusztus végén az alföldre kísérte Mátyás királyt.

Fáradozásai, melyek keresztsek gyűjtésére irányultak, ez alkalommal újra bő gyümölcsöt termettek. A Budán tartózkodó velencei ügyviselő jelentései szerint, szeptember végeig több mint 25,000 keresztet volt együtt a futaki táborban, és számuk 40,000-re szaporodott. »A Duna folyam — írja — a számtalan hajóval, melyek a harcrosokat szállíták, csodás látványt nyújt. Az egész ország mozgásban van.«⁷⁾

Az ország alsó vidékein táborozásuk idejére esik ismét egyike azon rendkívüli eseményeknek, melyekben Carvajal magyarországi tartózkodásának korszaka annyira gazdag

¹⁾ De Thomasiis 1458. május 13-iki jelentése. Ugyanott. 27.

²⁾ Szilágyi Mihálynak 1458. május 14-ikén Lippáról Carvajalhoz írt levele. Ugyanott. 35.

³⁾ De Thomasiis május 17-iki jelentése. Ugyanott. 30.

⁴⁾ A velencei ügyviselő június 16-iki jelentése, melyben említi, hogy ő is kísérni akarta a legátust, de ennek tanácsára Budán maradt és csak egyik emberét küldötte vele. Ugyanott. 32.

⁵⁾ Augusztus 9-iki levelében említi »redeanti mibi de confinibus istius Regni.«

⁶⁾ Erre vonatkozó részleteket tartalmaz augusztus 9-ikén a pápához intézett, többször idézett levele, a mely azonban III. Calixtus halála után íratott.

⁷⁾ De Thomasiis 1458. szept. 13., október 1. és 9-iki jelentései. Diplom. Eml. I. 35—39.

vala: Mátyás király összeütközése nagybátyjával. Szilágyi Mihály, ki uralkodójában megszokta a gyermeket látni, annak parancsaitól az engedelmességet megtagadta. A király felháborodásában fogságba vetette az agg főurat, és azon gondolattal foglalkozott, hogy világra szóló ténynyel alapítandó meg tekintélyét, halálra ítélte legközelebbi rokonát, kinek nagy részben koronáját köszönheté. De ekkor közbevetette magát Carvajal, és lecsillapította haragját; ekkép megmentette nemcsak Szilágyi Mihályt a gyalázatos haláltól, hanem Mátyást is oly tényről, mely elhomályosította volna dicső emlékét.¹⁾

A király október havát Péterváradon és Belgrádon töltötte, a véghelyek megerősítéséről gondoskodván. De támadó föllépésre nem érezte magát elég erősnek.

Ellenben Carvajal, a keresztet had egy részével, merész actióra vállalkozott.

Azon vívmányok között, melyeket az ő bölcseségének és buzgalmának a római egyház köszönhetett, nem a legjelentékenyebb, hanem mindenestre a legmeglepőbb Brankovics György szerb deszpót végrendelete.

Carvajal, mikor 1456. elején Magyarországra jött, szívélyes viszonyba lépett vele; bár hűtlenségét és megbízhatatlanságát jól ismerte, nem mondott le a reménységéről, hogy őt a törökök elleni háborúban fölhasználhatja. És csakugyan az év tavaszán, a szultán közeledésének hírére, Brankovics nem csatlakozott a törökökhöz, hanem magyarországi uradalmi egyikére, Becsére menekült, és innen segítségért a legátushoz fordult, »az egyetlen emberhez — úgymond — kitől azt várhatja.«²⁾

¹⁾ A milánói ügyviselőnek Budáról 1459. szeptember 13-ikán írt jelentésében olvassuk, hogy Szilágyi Mihálynak jó barátja a legátus »che puo dire havere la vita per Dio et per la Sua Rma Signoria, che se non fusse sta l'opera et provisione de dicto Legato quando el fu retengudo, . . . el doves esser spazato, et la opera et provisione de dicto Legato fu casone darli la vita.« Diplom. Eml. I. 65. Egy későbbi nuntiusi jelentésben is olvassuk: »Se non fusse stata l'opera del Rmo Cardinale S. Angelo il Re lo haveria fatto morire.« Engel. Geschichte von Slavonien und Croatien. 13.

²⁾ Brankovicsnak 1456. június végén Carvajalhoz írt levelét közli Makouschew, Monuments historiques. (Belgrád 1882.) II. 110.

Nándorfehérvár felszabadítása után visszatérhetett ismét székhelyére, Szendrőre. De a kilenczven éves aggastyán napjai meg voltak számlálva. Mivel előre látta, hogy fiai nem lesznek képesek magokra hagyatva Szerbországot a törökök ellen megoltalmazni, és a magyar nemzet iránti ellenséges érzülete nem engedte, hogy szent István koronájának főnhatósági jogai előtt meghódoljon: halála közeledésekor — bár a keleti egyház híve volt — akképen rendelkezett, hogy országát a római egyház vednöksége alá helyezte, és Carvajal bíbornokot fölkérte, hogy ezt vállalja át.¹⁾

György deszpót az 1458-ik év január havában múlt ki.²⁾

III. Calixtus örömmel fogadta az ő ajánlatát. És (márczius közepén) utasította Carvajalt, hogy Szerbországot »szent Péter és a pápa vednöksége alá fogadván,« békességének és biztosságának föntartására, a megfelelő intézkedéseket tegye meg.³⁾

Azonban az 1458-ik év tavaszán nem láthatta Carvajal tanácsosnak az utasítás végrehajtását. Szerbország, György deszpót halála után, örökösei között támadott véres harcok színhelyévé lett. Ezeket a törökök felhasználván, betörést intéztek a tartományba, és nagy részét elfoglalták. Így tehát a pápai legátus csak jelentékeny haderő élén tehetett kísérletet a szent-szék igényeinek érvényesítésére.

Ez rendelkezésére állott az év őszi hónapjaiban. Mátyás király jóváhagyását is ki tudta eszközölni vállalatához. Mert

¹⁾ A pápa 1458. márczius 15-ikén egy bíbornoknak írja: »Despotus Rasciae, qui nullo haerede relicto, mortuus est, terras suas Cardinali S. Angeli legato nostro, pro nobis et Apostolicae Sedis assignari mandavit.« Raynald X. 145. Teleki azon föltevése (III. 80.), hogy nem György deszpót, hanem fiának, Lázárnak özvegye ajánlotta föl Szerbországot a szent-széknek, alapot nélkülöz. Eltekintve attól, hogy az idézett és több idézendő irat következetesen »Despotus«-ról szól: a chronologiai körülmények is a föltevés ellen szólnak. György 1458. januárban halt meg. Ha több hét múlva utódai által történt volna a fölajánlás, az akkori közlekedési viszonyok között, téli időben, nem lett volna lehetséges, hogy a pápa márczius közepén az átvételről intézkedhessék.

²⁾ Teleki. III. 76. 4) jegyzet.

³⁾ A pápának 1458. márczius 14-ikén Carvajalhoz intézett rendelete. Ugyanazon napon a pápa Mátyás királyt is értesíti rendelkezéséről. Theiner. II. 308. 313.

habár György deszpót ajánlatában a magyar korona főnhatósága ellen intézett merényletet láthatott, Carvajal kimélni tudta a magyarok féltékenységét, melylyel állami jogaik fölött örködtek. És azon közvetítő eljárásra határozta el magát, hogy Szerbországot úgy a szent-szék, mint a magyar korona részére fogja átvenni.¹⁾

Ő tehát Szerbországba vezette keresztes hadait. Fegyverre szólította a harczedett lakosokat. Több végvárat átvett és megerősített. A törökökkel ismételten megütközött, és azokat több ízben visszaűzte. A mily óvatos volt a politikában, oly merésznek mutatta magát a háborúban. Nem egyszer veszélyben forgott, hogy az ellenség kezébe kerül. E mellett a tábori élet viszontagságai és fáradalmi az ezekhez nem szokott, előhaladott korban levő főpap egészségét is megrogálták. És mind ezen erőfeszítése eredménytelen maradt. Nem volt képes a tartományt a törökök kezéből kiragadni. A tél közeledtével visszatért Budára.²⁾

VIII.

E közben III. Calixtus pápa 1458. augusztus 6-ikán meghalt. A keresztény világ, mely benne biztosságának hű örét tisztelé, mély részvéttel kísérte sírjába. De a gyászt csakhamar új reménység váltotta föl, mikor köztudomásra jutott, hogy a bíbornoki testület, augusztus 20-ikán, szent Péter székére *Piccolomini Aeneas Sylvius* emelte, azon főpapot, ki magas színvonalú irodalmi műveltséggel, mely a korabeli humanisták első sorába helyezte, a politikai ügyek intézésében kivételes jártasságot egyesített, és a ki egykor a császár oldala mellett, mint titkára és tanácsosa, majd a pápa környezetében, a törökök ellen indítandó nagy hadjárat érdekeinek buzgó szószólója volt.

¹⁾ Ezt Aeneas Sylvius jegyzi föl *De Europa* című munkája IV. fejezetében.

²⁾ Aeneas Sylvius idézett helyen röviden szól ezen expedícióról. »Joannes Carl. S. Angeli, ab Hungaris invitatus, eo profectus, ut arcem Rascianam . . . aut Apostolicae Sedis nomine recipiat, aut Hungaris tradidit, rebus infectis, non sine gravi periculo (vix enim Turcorum manus evasit) Budam rediit.« Részletesebb tudósítást találunk Lopez idézett életiratóiban, 88.

Carvajalnak még különleges oka is volt örvendezni II. Pius megválasztása fölött, mert ez régi barátja és lekötelezettje volt¹⁾, kihez a nézetek és törekvések azonosságának szoros kötelékei csatolták.

A pápa, néhány héttel trónjának elfoglalása után, az egész keresztény világgal tudatta, hogy elődjének nagy terveit magáévá tevén, az ozmánok ellen a keresztény világ összemunkálásával hadjáratot fog létesíteni. Ezen ügy tárgyalása végett, a jövő év tavaszán, az ő személyes elnöklete alatt Mantuában tartandó congressusra az összes keresztény uralkodókat meghívta.

Ez irányban sietett igénybe venni Carvajal bibornok közreműködését. Az ő kezeihez küldötte a császárhoz, valamint Magyar- és Lengyelország királyaihoz intézett meghívó iratokat. Megbízta, igyekezzék mindenekelőtt Mátyást rábírni, hogy személyesen jelenjen meg Mantuában, vagy legalább nagybátyját, Szilágyi Mihályt küldje maga helyett. Azután a császárt kellett fölkeresnie, és őt szintén személyes megjelenésre készítenie. Egyszermind fölhívta a pápa, hogy ezen megbízások teljesítése után, ő maga is jöjjön Mantuába; mert tanácsával élni kíván. Azon meggyőződését fejezi ki, hogy a legátus, ki ekkorig oly diesteljesen szolgálta Krisztus ügyét, ki életét soha sem habozott veszélynek kitenni: az út fáradságaitól nem fog visszariadni. Mindazáltal gyengéden inti, hogy egészségének viselje gondját, és iparkodjék magát megtartani a pápának, ki hön őhajtja őt viszonzítani és szeretetteljesen ölelni.²⁾

Majd mikor tudomására jutott, hogy a császár nem hajlandó Mantuába jönni, és a congressust Németország területén kívánja megtartatni: utasította Carvajalt, hogy haladék nélkül, »minden egyebet félretéve« menjen a császárhoz, és

¹⁾ Egyebek között a bibornoki méltóságot is jó részben Carvajalnak köszöné. Aeneas Sylvius 1456. december 26-ikán írja neki: »Quod annis iam plurimis . . . tuo filio concupivisti« megtörtént. »Scansiones Tuas precesque Caesaris effecerunt.« Biztosítja háladatossága felől. (Aeneas Sylvius leveleinek gyűjteményében 193. sz. a.)

²⁾ A dátum nélküli, ekkorig kiadatlan bréve a vatikáni regestákban.

igyekezzék őt rábeszélni, hogy a mantuai congressuson való megjelenését ne tagadja meg; és mivel Frigyes fősvénységét jól ismerte, fölhatalmazta a legátust arra is, hogy az utazás költségeinek a pápa által való fedezését ajánlhassa.³⁾

Néhány héttel utóbb II. Pius véglegesen lemondott azon reményről, hogy a császárt Mantuában való megjelenésre bírhatja. Ezért Carvajalhoz intézett utasításaiban, most már azt kívánta, hogy Frigyes legalább teljhatalommal ellátott követeket küldjön.⁴⁾

Mátyás király is arról értesítette a pápát, hogy országát nem hagyhatja el, és követeket küld Mantuába. Sőt azon kérelemmel fordult a pápához, hogy Carvajal bibornokot is mentse föl a megjelenéstől, minthogy »Magyarország java« az ő maradását igényeli, és az ügyek helyes intézésére az ő jelenléte szükséges.⁵⁾

E kérelemre azon veszélyek adtak alkalmat, melyek Mátyást Frigyes császár részéről fenyegették. Ez ugyanis nem mondott le a reménységről, hogy a magyar trónra emelkedhetik, és azon mesterkedett, hogy a magyar főrendek között az elégületlenséget szítsa, és magának párthíveket szerezzen, a mi sikerült is neki. De csalódott azon reményében, hogy az új pápa, egykori titkára, támogatni fogja hatalomvágyának kielégítésében.

II. Pius, a mint Carvajalnak, az 1459-ik év elején küldött jelentéseiből értesült, hogy Mátyás egész erejét a törökök ellen őhajtana fordítani, de ebben »némely főuraknak és hozzátartozóiknak ármányai megakadályozzák«: meghagyta a legátusnak, hogy a magyar király »ellenségeit, akár országában akár határain kívül tartózkodjanak, és bármilyen magas méltóságot viseljenek, Isten haragjával és az egyház büntetéseivel fenyegetvén, tiltsa el attól, hogy a királyt

³⁾ Az 1459. január 26-ikán Carvajalhoz intézett, ekkorig kiadatlan, pápai irat a vatikáni regestákban.

⁴⁾ Az 1459. február 26-ikán Carvajalhoz intézett, ekkorig kiadatlan pápai irat ugyanott.

⁵⁾ Mátyás király ezen kérelmét a pápa 1459. márczius 23-iki brévéjében említi.

akár közvetlenül, akár közvetve, szent vállalatában akadályozzák.«¹⁾

Mielőtt ezen irat rendeltetése helyére érkezett, Frigyes (1459. márczius 4-ikén) a kezei között levő szent koronával, Magyarország királyává koronáztatta meg magát.

Carvajal ily körülmények között nem volt hajlandó Mátyást veszélyes helyzetében elhagyni. És elutazását Mantuába napról napra halasztotta, azon reményben, hogy a pápa a magyar király kérését meghallgatva, a megjelenéstől fel fogja menteni.²⁾

Mivel azonban a pápai irat késett, kényszerítve látta magát arra határozni el, hogy útra kel. De egyszersmind abban állapotott meg, hogy előbb fölkeresi a császárt, és kísérletet tesz őt rábírní, hogy Magyarországra vonatkozó terveit ejtse el. Velenceze budai ügyviselője kijelentette, hogy kísérni fogja.³⁾

Ekkor azonban Mátyás és Frigyes között kitört a háború. Ápril 7-ikén Körmendnél a Nagy Simon által vezényelt magyar sereg vereséget szenvedett ugyan, de már öt nap múlva fényesen kiköszörülte e csorbát; megsemmisítette Frigyes hadait, és Ausztriába nyomult.

Ezen események sietteték Carvajal elutazását, a miben most Mátyás is megnyugodott; sőt kívánatosnak tartotta, hogy a legátus általa pápa közvetlenül tájékoztassék az ügyek állása felől. Csak azon óhajtását fejezte ki Carvajal a pápa előtt, hogy a congressus befejezése után visszatérhessen Magyarországra, »azon nemzet körébe, melyért ekkorig híven küzdött.«⁴⁾

Carvajal ápril 13-ikán utazott el Budavárából. Útköz-

¹⁾ A pápának 1459. február 24-ikén Carvajalhoz intézett irata. Theiner, II. 318.

²⁾ A legátus tételöléseiről részletesen szól a velencei ügyviselő 1459. márczius 14-iki jelentésében.

³⁾ Ezen ügyviselőnek 1459. ápril 1. és 11-ikén kelt jelentései Budáról. Diplom. Eml. I. 46; 47 Baptiste de Brandis mantuai ügyviselő 1459. márczius 18-ikán Németujhelyből írja, hogy a legátust várták, de nem remélhető megérkezése, mert Mátyás király nem bocsátja el, mint ezt ő maga megírta. (A mantuai állami levéltárban.)

⁴⁾ Ezt a pápa említi, 1459. június 2-iki brévéjében. Kaprinai. II. 308.

ben, ápril 18-ikán, találkozott egy római futárral, ki meghozta a pápa márczius 23-iki iratát. Ebben értesíti a legátust, hogy mivel távozása a Magyarországon dülő belviszályok végzetes elfajulását vonhatná maga után, a helyzet követeléseinek feláldozza a viszontlátás örömét; meghagyja tehát neki, hogy Magyarországból ne távozzék, és eddigi dicséretes működését folytatván, az ország békéjének visszaállítására hasson és biztossága fölött őrködjék; egyúttal fölhívja, hogy az ország állapotáról jelentését és a körülmények által követelt intézkedésekről javaslatát terjeszse elő.¹⁾

Carvajal örömmel mondott le most a mantuai útról. De nem hagyott föl azon szándékával, hogy a császárhoz megy, és igyekezni fog őt Mátyással kibékíteni. E kísérlet sikerének biztosítása végett fölkérte Mátyást, hogy hadait Ausztriából hívja vissza; mit az készséggel megeselekedett.²⁾ Folytatta tehát útját. Ápril 23-ikán érkezett Németujhelyre.

Másnap maga a császár ment a bibornok lakására, hogy őt üdvözölje.³⁾

Carvajal ez alkalommal így szólott hozzá:

»Felség, fontolja meg, hogy ha a magyarok nem állának ellen, a törökök már sok keresztény országot elpusztítottak volna. A mostani viszály végső romlással fenyegeti a kereszténységet. Ismerni óhajtánám az okokat, melyek Felségedet arra készítetik, hogy a magyar király ellen háborút viseljen. Ha jogosak, kész vagyok arra, hogy akár keresztes hadjáratot indítsak Magyarországnak Felséged részére meghódítása végett.«

A császár néhány napi időt kért a megfontolásra. Ápril 25-ikén adta meg a választ. Előadta az okokat, melyek a háborúra indítják. Úgy mint: Mátyás nem törvényesen választatott meg magyar királylyá, hanem nagybátyja erőszakkal vitte keresztül a választást; továbbá, ősi szokás szerint, a magyar trón azt illeti meg, a kinek birtokában van a szent korona; e mel-

¹⁾ Kaprinai II. 276.

²⁾ A legátus ezen közbenjárásáról Mátyás maga tett említést egy későbbi (1464-iki) levelében. Epistolae Matthiae Corvini I. 159.

³⁾ A velencei ügyviselőnek 1459. ápril 27-ikén Német-Ujhelyről írt jelentése. Diplom. Eml. I. 48.

lett tűrhetetlen azon szabadosság, melyet Mátyás a pártján levő uraknak enged; végre attól tart, hogy Magyarországot más valaki foglalja el, miből a kereszténységre nagy kár háramolnék.

A bíbornok erre így válaszolt:

»A szeretet és tisztelet, melyet Felsőged iránt táplálok, kötelességemmé teszi, hogy őszintén adjam elő nézetemet. Mátyás király törvényesen, minden szükséges formaság megtartásával, számtalan urak jelenlétében, választatott meg; miről tanúságot tehet a velencei köztársaságnak jelenlevő ügyviselője. Szabad akaratból, nem erőszaknak engedve, emelte a nemzet trónjára. És habár némely urak panaszokat emelnek ellene, és meg akarnák fosztani a tróntól, Felsőgednek nem kellett volna rájuk hallgatni; illő lett volna előbb utána járni, vajjon igaz-e minden, a mivel vádolják? Azt sem állíthatja, hogy jogos uralkodó az, a ki a koronát bírja. Felsőged bizonyára nem engedné meg, hogy ha valaki a császári koronát magához ragadná, az császárnak tartassék. Attól pedig, hogy más valaki ejtse hatalmába Magyarországot, Felsőgednek nem kell félnie. Ezek után kérem Felsőgedet, ne bántsa ezt a királyt, kit ő szentsége a pápa, ha a szükség kívánná fegyver hatalmával is kénytelen volna megvédeni; mert elmozdítása a kereszténységre hátrányos következményeket vonna maga után.«

»Nem hiszszük — jegyzé meg a császár — hogy a római egyház ellenünk olyat tenne, a mit soha senki irányában még nem cselekedett.«

Carvajal érvei, kérelmei és fenyegetései hatástalanok maradtak. Eredmény nélkül és elégületlenül távozott Német-újhegyről.¹⁾

Innen, mielőtt Magyarországra visszatérne, Prágába ment, hol azon fáradozott, hogy Podjebrád Györgyöt, kivel a császár szövetségre lépett, a Mátyás elleni ellenséges föllé-

¹⁾ E párbeszédet feljegyezve találjuk Gentile de Curte levelében, melyet 1459. május 23-ikán Ferrarából, az Eszték udvarához érkezett tudósítások alapján, a milánói herceghez intézett. Dipl. Eml. I. 51.

péstől visszatartsa. Ez sikerült neki; sőt arra bírta a cseh királyt, hogy közbenjárását a vetélytársaknak följajánlja.²⁾

Ezalatt a pápa Mátyás iránt viseltető jóakarátát azzal bizonyította be, hogy intő iratot intézett Frigyes császárhoz; egyúttal szentelt zászlót küldött Carvajal bíbornok kezéhez, oly meghagyással, hogy azt a törökök ellen viselendő háborúban vagy maga előtt lobogtassa, vagy pedig Mátyás királynak adja át; kikötvén, hogy egyedül a hitetlenek elleni küzdelemben használtassék.³⁾

Kevéssel utóbb némi fordulat áll be magatartásában. A pápa a mantuai congressuson Frigyes király részvételét biztosítandó, szükségét érzé annak, hogy irányában némi concessiókat tegyen. Mindazáltal Mátyást nem ejti el, jogait a magyar trónra nem vonja kétségbe. Szemben a császár azon panaszával, hogy a pápa Mátyásnak a királyi címet megadta, határozottan kijelenti, hogy »az igazság és tisztesség« nem engedte meg másképp cselekednie. De ha netán Mátyás követői azzal dicsekednek, mintha tőle egyebet is eszközöltek volna ki: ezt alaptalannak nyilatkoztatja. Csak annyit értek el, hogy a bíbornok-legátushoz rendeletet intézett, melyben meghagyja, hogy Magyarországon maradjon, és mind azokat, kik Mátyást a török elleni háború viselésében akadályoznák, egyházi büntetésekkel sújtsa.

És ezen levéllel egyidejűleg Carvajalnak meghagyta, hogy a korábbi felhatalmazás alapján Mátyás érdekében az egyházi fenyítéket a császár ellen alkalmazni tartózkodjék; inkább azon legyen, hogy a két vetélytárs között békét, vagy legalább fegyverszünetet létesítsen.⁴⁾

Majd arra határozta el magát a pápa, hogy a két uralkodó között fenforgó vitás kérdést: ki tekintendő közülök Magyarország törvényes királyának, a maga ítélőszéke elé hozza. Erről június 2-ikán értesíti Carvajalt.

»Diesérjük — úgymond — nagy buzgóságodat, melyet

²⁾ Ez Palacky véleménye, Gesch. Böhmens. IV. k. I. r. 118.

³⁾ April 2-ikén a császárhoz és Carvajalhoz intézett pápai iratok. Ugyanott 288., 289., 290.

⁴⁾ A pápának 1459. ápril 13-ikén a császárhoz, ápril 14-ikén Carvajalhoz intézett iratai Kaprinainál. II. 290. és Theinernél. II. 325.

a császári felség és Mátyás király között támadott viszályok kiegyenlítésében tanusftasz; és buzdítunk (bár jól tudjuk, hogy erre nem szorúlsz), hogy igyekezetedet ezentúl is folytasd; a mi jót tehetsz, azt cselekedd; és el ne mulaszd, a mit az időviszonyokkal összhangzónak találsz. És habár eddigi működésedben bölcsen fölismerted mindig, mi illő az apostoli székhez és hozzád: figyelmeztetünk, hogy a Magyarország birtoka ügyében keletkezett vita eldöntése minket illet meg, s mindent el kell kerülnöd, a mi által minket azon látszatuak tennél ki, mintha az egyik félnek inkább kedveznének, mint a másiknak. Nem kételkedünk, hogy a további tárgyalásokban ezen állásponthoz fogsz ragaszkodni.*¹⁾

Néhány nappal ezen irat elküldése után, a pápa Carvajaltól levelet kapott, melyben ez Frigyes igényeinek jogosulatlanságával szemben, erélyesebb föllépést javasolt; valamint sajnálatát fejezi ki a fölött, hogy a békezaró császár ellen az egyházi büntetések alkalmazásától eltiltatott. De egyúttal értesíti a legátus a pápát, hogy ő is azon van, hogy a két fél a pápa eldöntésére bízza az ügyet. II. Pius gyengéd szókkal igyekezett őt a körülmények által követelt engedékenység szükségessége felől meggyőzni.

»A császár és a király között dúló viszályokban — úgy mond — nagy kényszer nyomása alatt állunk. Ne csodálkozz tehát, ha a császár és bűntársai (complices) ellen az egyházi büntetések alkalmazását nem engedhetjük meg. Ezzel ugyanis a két fél egyikének javára eldöntenők az ügyet. Mind a kettő bizonyos jogot igényel az országra; mind a kettőnek az ország főemberei között párthívei vannak. Istenre bízunk ezen, a jelen viszonyok között válságos, ügy eldöntését. Ha mind a két fél közös beleegyezéssel, a mi igazságszolgáltatásunkat venné igénybe — mint utolsó leveleid jelezik — nem vonakodnánk, a mennyire rajtunk áll, a béke és egyezés visszaillesztésére közreműködni. De ha a két fél egyikét, meghallgatása nélkül, egyházi büntetésekkel sújtanók, ily eljárás kevésbé volna a szent-szék becsületére és hasznára. Ujból buzdítunk, hogy őket egész erőddel, az ellenségeskedésektől vond el, és

¹⁾ Az 1459. június 2-ikán kelt pápai irat, Kaprinai. II. 308.

ha netán a béketárgyalások létrejöttére még némi reménység van, ez irányban működni meg ne szünjél. A Mindenható, kinek ügyében fáradozol, óvjon meg Téged, a mi és az ő híveinek javára!*²⁾

Majd mikor Mátyás királynak a mantuai congressusra rendelt követei útra keltek, Carvajal arra kérte a pápát, hogy fogadtatásuknál és a velök folytatandó tárgyalásokban mindent kerüljön el, a mi arra mutatna, mintha Mátyást Magyarország törvényes királyának el ne ismerné.

II. Pius megnyugtatta őt erre nézve; de újból hangsúlyozta, hogy mivel a trón-kérdés végleges eldöntése az ő ítélőszéke elé fog jönni, »Mindenki előtt — úgy mond — ki fogjuk tüntetni, hogy az atya és bíró, nem az ügyvéd tisztét viseljük. . . Azon leszünk, hogy mint a szenvedélyeken föllépő, igazságos közbenjáróhoz bizalommal járulhasson mind a két fél.«³⁾

Carvajal július elején Bécsbe ment, azon szándékkal, hogy a császár és a magyar király között tervezett béketárgyalásokban részt vegyen. Az összejövetel elhalasztatott. II. Pius újból intette a legátust, hogy annak létrejöttét siettesse. Egyszermind a császárhoz küldött ügyviselőinek, a luccai püspöknek és De Nardinis István pápai jegyzőnek meghagyta, hogy a császárra ez irányban hatni igyekezzenek; a kiket ő megfelelő utasításokkal láthat el.⁴⁾

Ezek a pápai biztosok augusztus első felében Brünne mentek, hol Podjebrád György közbenjárása mellett, a császár és a magyar király meghatalmazottai találkoztak. Állandó békekötés nem jöhetett létre, csak rövid fegyverszünet.⁵⁾

Hogy a császár mily kevésbé volt hajlandó igényeit a magyar koronára feláldozni, azzal is bebizonyította, hogy a pápa felhívásait mellőzvé, Mantuába követeket nem küldött.

²⁾ A június 11-iki pápai irat, Kaprinai. II. 319.

³⁾ 1459. július 6-ikán Carvajalhoz és a császárhoz intézett iratai, Kaprinai. II. 335., 337.

⁴⁾ A pápának 1459. július 28-ikán Carvajalhoz intézett irata, melyben július 7-ikén Bécsből kelt jelentésére válaszol és dieséri buzgalmat a vatikáni levélben Ugyanott a pápának július 30-iki irata.

⁵⁾ Teleki III. 174—5.

Ezért II. Pius nagy mértékben föl volt háborodva ellene. És hozzá írt levelében keserű szemrehányásokkal illette.¹⁾

Végre az őszi hónapokban megjöttek Mantuába a császár és a német birodalom követei. Ezek a magyarországi viszály békés elintézésére vonatkozólag nem hoztak proposítiót. És így sürgetően szükséges volt, hogy a két vetélytárs között közvetlenül induljanak meg újból tárgyalások, pápai legátus közbenjárása mellett.

Csakhogyan a császár üzeneteiből kétségtelenül kitűnt, hogy a közbenjáró tisztére Carvajal bíbornok nem alkalmas. Azon következetes határozottság, melylyel Mátyás érdekeit fölkarolta és oltalmazta, és azon nyilatkozatok, melyekkel Frigyes vállalkozását kárhóztatta: a császárban erős ellen-szenvet keltettek föl az ő személye iránt. Ő nemcsak nem volt hajlandó vele tárgyalásokba bocsátkozni, hanem őt, mint a béke létesülésének egyik főakadályát tüntetvén föl, visszahívását sürgette a pápánál.

II. Pius nem volt rábirható, hogy ezt a kívánatot teljesítse. Visszatartotta a nagyrabecsülés, melyet Carvajal személye iránt érzett, valamint azon meggyőződés, hogy visszahívásával Mátyás királyt is megsértené, és a szent-szék érdekeire káros eselekedetet vinne véghez.

Mindazáltal Frigyes, kinek közreműködése nélkül a törökök elleni nagy vállalat sikerére nem lehetett kilátása, szintén kímélni kívánta. Ezért, hogy hiúságának és ambíciójának hízelegjen, a létesítendő kereszteshadjárat fővezérévé jelölte ki,²⁾ valamint a hozzá intézett levelekben némileg desavouálta Carvajalt. »Ismételten írtunk neki — úgymond — és helytelenítettük eljárását. De ismered őt, és tudod, hogy mennyire nehéz eltéríteni őt az útról, melyre lépett. Tanácsosabb türelemmel lenni iránta, mint felingerelni őt; okosabb bevárni, míg a csomó lassanként feloldozódik, mint kettévágni azt. A legátusnak nagy a tekintélye Magyarországon, sok barátot számít a bíbornoki testületben, híre egész Olaszországban el van terjedve. Ha visszahívónk, botrányoktól kellene

¹⁾ 1458. augusztus 27-ikén. Theinernél, II. 333.

²⁾ Az 1460. január 12-ikén kelt pápai irat. Kaprinainál, II. 381.

tartani. A magyarok könnyen rossz gondolatokat karolnának föl; ő maga is felháborodásában új dolgokra vezettethetnék; végre találkozónak sokan, a kik azzal vádolnának minket, hogy a török háború ügyével csak játékot űzünk, nem veszszük azt komolyan, és hogy a Te párthíveidhez tartozunk.« Mindazáltal igéri neki, hogy »becsülete sérelmet nem fog szenvedni.«¹⁾

A pápa egyúttal az 1460-ik év elején a császárhoz külön bíbornok-legátust bocsátott: az ékesszólásáról és tudományosságáról elhíresült *Bessarion* bíbornokot, ki egykor maga is a keleti egyház híve, miután a római egyházhoz csatlakozott, az unió visszaállítására irányuló erőfeszítésekben, majd a görög birodalom felszabadítására czélzó törekvésekben folytonosan nagy szerepet játszott.²⁾

Küldetése felől oly módon értesítette Carvajalt, hogy ez sértve ne érezhesse magát, és az új legátus kinevezésében bizalmatlanság jelét ne láthassa. »Látjuk, kedvelt Fiúnk, mennyire hasznos a Te jelenléted Magyarországon, hol a királylyal kiengesztelni iparkodol azokat, a kik tőle elpártoltak, és egyúttal ébren tartod a lelkesedést azokban, kik hivatva vannak a törökök ellen megoltalmazni hazájokat. Ezért abban a véleményben vagyunk, hogy nagy romlás előidézése nélkül nem engedhetjük továbbra is, hogy egyedül magad Magyarországon is és Németországon is, egyidejűleg intézzed az ügyeket... E mellett nemcsak a helyek távolsága miatt, hanem más okoknál fogva is, melyeket elmondanunk felesleges, nehezen létesítheted a császári felség és a magyar király között az egyezséget, mely az általunk tervezett szent vállalat sikerének föltételét képezi.«

Értesésre adván *Bessarion* bíbornok küldetését, így folytatja: »Buzgón és szeretetteljesen fölkerünk, hogy Te, ki követ-ségedben nem a fényt, sem nem a nagyravágyás kielégítését kerested; ki mindig csak azt kívántad, hogy az ügyek helyesen vitessenek, és nem gondoltál azzal, ki által történik az: ne

¹⁾ 1460. február 6-ikán. II. Pius leveleinek XV. századbéli milánói kiadásában. 9. sz. a. Voigt. III. 666.

²⁾ A pápa 1460. január 15-ikén értesíti küldetéséről a császárt. Kaprinai, II. 383.

ütközz meg azon, hogy új legátust küldünk. Ez arra van hivatva, hogy munkatársad legyen, nem pedig tetteidnek helyreigazítója. Azon nemzet körébe küldetik, a melyet Te Magyarország kára nélkül nem kereshetsz föl. Azon utasítással megy, hogy mindenben a Te kipróbált bölcseségű tanácsodat kövesse. Ne véld, hogy utódot kívántunk benne adni Neked; hisz Te beléd helyezük minden reménységünket. Követséged hatásköre csorbítatlanul megmarad. Segédet nyertél, nem társat. Napról napra inkább meg fogsz győződni arról, hogy igaz az, a mit mondunk. Nem lehet szándékunk, hogy a munkát, melyben annyi éveken át dicsőségesen fáradozol, abbaahagyjad. Ha valamikor, kedvelt Fiúnk, az apostoli szék dicsőségére és az Úr nyájának védelmére, Istennek áldozatúl ajánlottad föl magadat: most ezt még hathatósabban teheted, látván, hogy az üdvösség biztosítására minden előkészület meg van téve. Ha valamikor fáradságod és virasztásod hasznos vala, ez még inkább lesz most, mikor a jó tettekre több az alkalom és kilátás... Ezért munkálkodjál, őrkdjél, és őszinteségünkben bizván, egész erődöt, miképen eddig tetted, ezentúl is a közjónak szenteld. Kegyelmiünket és támogatásunkat soha sem fogod nélkülözni. Óhajtjuk, hogy a szent vállalatnak és a szent-széknak Isten sokáig tartson meg.*¹⁾

Mielőtt ezen hízelgő és gyengéden megnyugtató irat Carvajal kezébe került, ő más úton előbb értesült Bessarion küldetése felől. Ezen hír, a mint a pápa előre látta, kínos érzéseket keltett föl benne, melyeknek gúnyos megjegyzésekben adott kifejezést. De II. Pius nem neheztelt ezért, sőt újabban biztosította a felől, hogy az új legátusnak nem más a rendeltetése, mint az, hogy neki föladatainak megoldásában segítségére legyen.²⁾ Másfelől azonban a császárt, ki 1460. elején Carvajal visszahívását kezdte sürgetni, azal igyekezett megnyugtadni, hogy Bessarionnak föladata lesz

¹⁾ A január 10-ikén kelt pápai irat Kaprinainál. II. 377.

²⁾ A pápa Carvajalnak január elején írt leveleire márczius 12-ikén válaszolva, így ír: »Nobis molestum, quod de missione Cardinalis Nicaeni in Germaniam non sine commotione videris jocari.« Kaprinai. II. 401.

Carvajalnak Mátyás érdekében kifejtett buzgalmát csillapítani.³⁾

Egyébiránt Bessarion a császárnál nem dicsekedhetett a várt sikerrel; ő sem volt képes őt rábíni, hogy a magyar trón megszerzésére célzó kísérleteivel fölhagyjon. Igyekezteinek egyedüli eredménye a fegyverszünet meghosszabbítása volt.

Ezalatt Carvajal egy pillanatra sem tévesztette el szem elől azon hivatását, hogy Magyarországot, a törökök részéről fenyegető veszélylyel szemben, megoltalmazni segítse.

Mikor 1459. ápril második felében Németújhelyt tartózkodott, a törökök készületeiről fenyegető tudósítások érkeztek.

Azonnal a pápához fordult segítségért, és a keresztiesek gyűjtésére elődjétől nyert fölhatalmazások megújítását kérte.

Egyúttal, mivel az 1456-ik évi belgrádi események kitértek, hogy a törökök elleni háborúban egy jól fölszerelt hajóhad mennyire fontos tényező: Ausztriában hajókat rendelt meg.⁴⁾

II. Pius azonnal megadta a kereszties-hadjárat hirdetéséhez szükséges búcsúengedélyeket, és Sienai Marianust, a lelkes ferencz-rendű szerzetest Magyarország melléktartományaiba küldötte, a kereszties háború hirdetésére.⁵⁾

Majd, a pápai kincstár szomorú állapotában, húszezer aranyat, magas kamatra kölcsön vett, és ezen összeget a legátus rendelkezésére bocsátotta;⁶⁾ utóbb pedig azonfölül még huszonnégyezer arany utalványozását ígérte.⁷⁾

¹⁾ A pápának ez ügyben a császárhoz intézett (dátum nélküli) kiadatlan irata, a vatikáni Regestákban.

²⁾ Ez kiténik a pápának 1459. június 11-iki válasziratából, és ugyanazon napon a császárhoz intézett leveléből, melyben a legátus által megrendelt hajóknak Belgrádra való szabad szállítmását megengedtetni kéri. Kaprinai. II. 317., 320.

³⁾ Az 1459. június 11-ikén Carvajalhoz és Marianus atyához intézett pápai iratok. Ugyanott. 321., 322.

⁴⁾ A pápai irat, melyben Carvajalt ezen összeg küldéséről értesíti, nincs meg. Szeptember 8-iki iratában a pápa utasítja a legátust, hogy a mennyiben a török támadás veszélye már elmúlt volna, a nevezett összeg felhasználását halassza a jövő évre. Kaprinai. II. 344.

⁵⁾ Az 1460. február 20-ikán Carvajalhoz intézett pápai irat ugyanott. 393.

Egyszersmind ajánlatot tett, hogy, a mennyiben a kivett egyházi adók behajtása lehetővé teszi, a legközelebbi hadjáratra tizenkétezer lovasat fog kiállítani és néhány hónapon keresztül saját költségén eltartani, a mely pápai hadtest Carvajal bibornok vezérlete alatt fogna állani.¹⁾

A legátus, a mint a pápa ezen elhatározásáról értesült, oly tervet karolt föl, mely ha sikerül, az országra nézve kiszámíthatatlan előnyököt biztosít és mérhetetlen károkat hárit el. Azon gondolattal foglalkozott, hogy a pápai hadtest számára Giskrát, a cseh vezért, félelmes csapataival, melyek Mátyás királynak és az országnak annyi bajt okoztak, zsoldjába fogadja. Azonban a terv kivitelében leküzdhetetlen akadályokkal találkozott.²⁾

Egyébiránt maga a pápa is kénytelen volt kijelenteni, hogy mivel az egyházi adók behajtása késedelemmel jár, ő a pápai hadtest költségeinek fedezésére képtelennek látja magát, és így, az általa tett ajánlat valósítását későbbre kell halasztania. A legátus volt most arra hivatva, hogy Mátyás királyt megnyugtassa, kitartásra buzdítsa.³⁾

Ez annál nehezebb föladat volt, mert az 1460-ik év elején a szultántól ajánlat érkezett fegyverszünet létesítésére. Carvajal minden erejét megfeszítette, hogy azt megakadályozza. És épen e célból a pápánál is esdeklett, hogy nagyobb segély-ígéretre hatalmazza föl. De habár a pápa kijelentette neki, hogy oly ígéreteket, melyek beváltására kilátása nincs, nem tehet, és őszintén bevallotta ennél fogva, hogy a fegyverszünet megakadályozását nem reméli:⁴⁾ a fegyverszünet mégis nem jött létre.

¹⁾ Az 1459. november 5-ikén kelt pápai irat, melyben elhatározásáról Carvajalt értesíti, és a hadfogadás módjaitól iránt az ő véleményét kikéri, ugyanott, 355.

²⁾ E tervről szól a pápának 1460. márczius 12-iki válaszirata. »De Joanne autem Giskra et comitibus illius ad stipendium conducendis, videmus quae egeris et quae illi impedimenta praetendunt.« Ugyanott, 400.

³⁾ A pápának 1460. január 18., február 20. és ápril 25-ikén Carvajalhoz intézett iratai. Ugyanott, 387., 393., 419.

⁴⁾ Az 1460. ápril 25-ikén kelt pápai irat, melyben a következőket olvassuk: »De trengis cum Turco ineundis idem dubitamus ut Circum-

Carvajal ezen igyekezeteiben sajnálattal nélkülözött munkálkodásában a vitéz és erőteljes Szilágyi Mihály közreműködését, mely a megelőző esztendőben gyakorta bizonyult sikeresnek. Ezért azon volt, hogy fogságából kiszabadítsa. Az esztergomi érsekkel karöltve, sokat fáradozott Mátyás megengesztelésén. Végre (1459) augusztus havában kieszközölte a királyi rendeletet, mely Szilágyinak szabadságát visszaadta. És mivel ez bizalmatlansággal viseltetett koronás unokaöccse iránt, a két bibornok, királyi biztosító irattal érte ment, és szeptember 1-én Budára vezette őt. Itt nyolcz napi tárgyalások után létrejött az egyezés és a kibékülés.

Szilágyi csakugyan azonnal készüléteket tett a törökök elleni háborúra; miben Carvajal buzgón támogatta. Azon ígéret is lelkesítette őt, hogy ha Szerbországot visszahódítja fejedelmévé fog kineveztetni.¹⁾

Szilágyi az őszi hónapokban Belgrád és Keve várak megerősítésére szorítkozván, a jövő évre halasztotta a hadjáratot. Mielőtt erre megindulna, — 1460. május közepén — a legátust találkozássra kérte föl Becsén, hogy vele a teendőik iránt tanácskozzék.²⁾ Ez volt utolsó érintkezésök. Szilágyi szerb területre nyomult, Szendrő közelében csatát vívott egy sokszorta számosabb török sereggel; vitéz ellenállás után fogságba került, Konstantinápolyba hurczoltatott és ott lefejeztetett.

Mátyás király nem volt képes boszút állani. A császár és a cseh király ellenséges magatartása tétlenségre kárhóztatta. Hogy Podjebrádot megnyerje, leányát — kivel már trónralépte előtt jegyet váltott — nőül kérte. Az ez ügyben megindított tárgyalások — melyekben Carvajalnak, ki jó

spectio Tum; nec, quomodo impediri tractatus hujusmodi possunt, satis videmus; occulte enim agunt omnia, ut scribis, et nos plus spei Hungaris . . . non possumus, quam nebis a Christianis Principibus porrigatur.« Ugyanott, 420.

¹⁾ A milánói herceg budai ügyviselőjének jelentése 1459. szeptember 13-ikén. Dipl. Eml. I. 54. Ez a jelentés megegyezik a Szilágyi szabadulására vonatkozó mesés elbeszélésekkel.

²⁾ Szilágyinak 1460. május 17-ikén Egerből Carvajalhoz írt levele. Diplóm. Eml. I. 79.

viszonyát a cseh királylyal folytonosan fentartotta,¹⁾ kétségkívül nagy része volt — 1461. január havában eredményre vezettek.

Ezalatt Carvajal egészsége és ereje mindinkább hanyatlott. És levelei, melyeket Rómába írt, telve voltak panaszszal. Ekkor II. Pius elérkezettnek látta az időt arra, hogy Carvajalnak a kiállott fáradoalmak és a végzett nagy munka után, lehetővé tegye élete hátralevő éveit nyugalomban tölthetni. E mellett hön vágyott a bizalmas régi barátot, öt évi elszakadás után, viszont látni; a magas szellemű államférfiú gazdag tapasztalásait a világegyház kormányzatában, a maga oldala mellett értékesíteni.

»Értesültünk, — írja neki — hogy súlyos betegségben szenvedsz, és nem vagy többé képes követi tisztet betöltésére; habár ennek daczára, minden fáradoalmat és egészségre való tekintetet megvetve, fáradozol. Isten a tanunk, hogy részvéttel viseltetünk irántad, kit a szeretet kapcsai csatolnak hozzánk; és sajnáljuk, hogy benned az egyház elveszti a magyar nemzet körében hű szolgáját.« Fölhatalmazza, hogy ha jönnek látja, visszatérhessen Rómába. Az időpont meghatározását egészen belátására bízza. Kéri, vigyázzon, hogy az utazás fáradoalmi ne legyenek ártalmára egészségének. És biztosítja elismerése felől.²⁾

Azonban ugyanakkor, mikor az erre vonatkozó pápai irat a magyar fővárosba érkezett, kelet felől ismét fenyegető hírek jöttek, melyek szerint a szultán Nándorfehérvár ostromára készülne. Ily körülmények között Mátyás király nagy súlyt helyezett rá, hogy Carvajal támogatását ne nélkülözze.

Azon óhajtását fejezte ki tehát úgy ő előtte, mint a pápa előtt is, hogy távozását halaszssa el.³⁾

¹⁾ A pápa 1460. márczius 12-ikén Carvajalnak írja: »Exhortatio quoque ad Regem Bohemiae per te missa, nobis plurimum placet.« Ugyanott. 400.

²⁾ A dátum nélküli pápai irat, melyben ezen felhatalmazást adja, kiadatlan, a vatikáni regestákban. Utal arra a pápa később, 1461. május 2-iki iratában is.

³⁾ Mátyás király levelére a pápa válaszirata, mely 1461. május 2-ikén van keltezve. Kaprinai. II. 488.

Carvajal is örömmel teljesítette a király kívánatát, és bejelentette Rómába, hogy távozását elhalasztja.

Elhatározásában II. Pius készséggel megnyugodott, és erről hízelgő kifejezésekben tudósította őt.

»Utolsó leveledből látjuk, a miben egyébiránt soha sem kételkedtünk, hogy a közjót saját érdekeid fölé helyezed. Értésünkre adod, hogy bár fölhatalmaztunk a Magyarországból való távozásra, visszatéréseidet elhalasztod, mivel közhit szerint a törökök nagy készülteket tesznek Nándorfehérvár ostromára. Elhatározásod kedves előttünk. És habár Tégedet, kit egész pápaságunk ideje alatt nem láttunk, szívesen üdvözlőnk körünkben; mivel azonban a közjó szempontjából kívánatos, hogy a királyt és országot támogassad, elnémitjük vágyódásunkat, és inkább akarjuk, hogy Magyarországból haszonnal működjél, mint Rómában a mi vigasztalásunkra nyugalomtalálj. . . Kérünk Téged, hogy ezen újabb halasztást erőteljes lélekkel tőröd. Gondold meg, hogy Magyarországból való időzésed alatt Isten előtt mennyi érdemet, az emberek szemében mennyi dicsőséget szereztél magadnak. Míg előbb csak némely országokban ismertek, most mint Krisztus bajnokát, az egész keresztény világban magasztalnak, sőt még a barbár népek között is elhíresültél.«¹⁾

Habár a szultán támadása elmaradt, Carvajal az egész 1461-ik esztendő, és a következőnek is első hónapjait Magyarországon töltötte. Itt még tanúja és részese lehetett azon tárgyalásoknak, melyek a császárral kötendő béke ügyében a királyi udvarnál folytak, és a melyeknek eredménye az 1462. elején Grácban létrejött békekötés volt.

Megnyugodva távozatott ekkor, azon reményben, hogy Mátyás király most már figyelmét és erejét hivatásának betöltésére: a törökök elleni harcra összpontosíthatja.²⁾

IX.

A szent-szék követének hatásköre nem szorítkozik, mint más hatalmasságok ügyviselőjeé, a diplomatiái és

¹⁾ A pápának 1461. május 2-ikén Carvajalhoz intézett irata Theinernél. II. 362.

²⁾ Távozásának időpontját pontosan meghatározni nem tudjuk.

politikai ügyekre; kiterjeszkedik az egyházi élet egész területére.

Egyházi és világi hatóságok, papok és hívek fordulnak hozzá, mint az egyház fejének képviselőjéhez és megbízottjához, majd intézkedését, majd közbenjárását kérve ki.

Carvajal e tekintetben kevésbé volt igénybe véve, mint elődei és utódai; mert az ő második követségének tartama alatt, Szécsi Dénes bíbornok-primás is egyidejűleg fel volt ruházva a pápai legátus jogaival.

Mindazáltal, ennek daczára, számos és sokféle egyházi ügyek fordultak meg előtte. És azok elintézésében ép olyan tapintatot s jóakaratot tüntetett ki, mint a diplomatai téren.¹⁾

A magyar rendek mindig nagy súlyt helyeztek rá, hogy az egyházi ügyekben indított perek az ország területén folyjanak le, vagy legalább itt indíttassanak meg, és csak felebbezés útján vitessenek a római curiába.

Carvajal bíbornok ezen nemzeti álláspontot mindig lehetőleg figyelembe vette. Így, 1456-ban, kieszközölte a pápánál, hogy a báttai apát által a pécsi püspök ellen indított s Rómában megkezdett per eldöntését rá bizza.²⁾

Ugyanekkor az Ágostoniak rendjének tartományi főnöke a pápóczi prépost ellen indított a római curiánál pert.

¹⁾ Körültekintő óvatos eljárásról tanúságot tesz, első követsége idején, 1448. június 25-ikén Budán tett rendelkezése. Az országtanács panaszt emelt előtte, néhány ferenczrendű zárda szerzeteseinek erköletelen élete és fegyelmetlensége miatt. A legátus az ügy megvizsgálását és a baj orvoslását a primásra bizza. (Teleki X. 233.) E helyen megemlítem, hogy Carvajaltól a magyar országos levéltár három eredeti oklevelet őriz. Az elsőben (1456. május 29.) az egri püspök és káptalan által a helmecei plébánia javára kiállított oklevelet írja át. A másodikban (1457. május 31.) a Pécs melletti Pálos-zárda templomának búcsút engedélyez. A harmadikban (1458. márczius 9.) Szentgyörgyi János és Zsigmond grófokat fölhatalmazza, hogy gyóntatójokat szabadon választassák meg és utazásukban hordozható oltáron misét mondathassanak. (Dipl. Levéltár. 14492. 15168. 15219. sz. a.) Az egri szent Miklós egyház részére adott búcsú-engedély-okiratot közli Schmitt. Episcopi Agrionses. II. 72.

²⁾ A pápa 1456. október 8-iki irata, melyben egyenesen kiemeli, hogy László király és a legátus előterjesztésére intézkedik. Theiner. II. 281.

V. László király, a mint erről értesült, rendeletet bocsátott ki, melyben kinyilatkoztatja, hogy »az ország régi szokása értelmében« a feleknek a királyi törvényszék előtt kellett volna igényeikkel fellépni, és ezért az ügy eldöntését magának tartja fenn.¹⁾

Ez a felfogás nem felelt meg teljesen a jogi gyakorlatnak, és így tekintetbe nem volt vehető. De a következő évben az ügy helyesebb mederbe vitetett. A pápa elé terjesztett az, hogy »az ország rendei, úgy kiváltságaik, mint ekkorig sértetlenül föntartott szokás alapján, az ország határain kívül bíró elé nem idézhetők«.

És a pápa — kétségkivül Carvajal előterjesztésére — e jogelvet elfogadván, nem késett három esztergomi kanonok személyében, hazai bírakra bizni a per elintézését.²⁾

Utóbb II. Pius pápa is, a csanádi püspök és Sebesi György között, az egri prépostság tárgyában folyamatban levő per eldöntését Carvajalra és Szécsi Dénes bíbornokra bizza.³⁾

Carvajal a főpapi javadalmak betöltésének eseteiben is mindig azon volt, hogy a magyar király előterjesztései a római curiánál nehézségekbe ne ütközzenek.

Így mikor Mátyás király, uralkodásának kezdetén, a pécsi püspökségre Csermiczei Jánost, a Janus Pannonius név alatt híressé lett koszorús költőt nevezte ki, és a pápa őt, mivel az alig 24 éves ifjú a kánoni kort el nem érte, megerősíteni vonakodott: Carvajal kérései bírták rá a pápát, hogy az ellenállással felhagyott, és nyíltan kimondotta, hogy egyedül a

¹⁾ Az 1456. szeptember 22-kén kelt királyi rendelet. Hazai Okmánytár. II. 339.

²⁾ Az 1457. november 12-ikén kelt pápai irat. Ugyanott 341. — Azonban az Ágostoniak provinciálisja nem engedelmeskedett és Rómában kívánta a pert folytatni. Ezért Mátyás király 1459. január 6-kán meghagyta neki, hogy mivel »nulla causa... in Romanam Curiam deduci debet, nisi prius hic coram iudice suo ordinario finaliter exequi valeat tandem per viam appellationis deduci possit«: a Rómában megkezdett pert hagyja abba és az esztergomi érsek előtt indítsa meg. Ugyanott 347.

³⁾ Az 1459. október 11-iki pápai irat Theinernél. II. 341.

legátus és Vitéz János személyére való tekintet készítette engedékenységre.¹⁾

Hosszú időn keresztül foglalkoztatta őt a zágrábi püspökség betöltésének ügye.

Zágráb főpapi széke Albert király halálakor üresedésben lévén, a trónvillongások idején mind a két fél a maga hívét igyekezett a jelentékeny főpapi székre ültetni.

Erzsébet, az özvegy királyné, Zólyomi Benedek zágrábi főesperest nevezte ki 1440. nyarán, és kieszközölte részére IV. Eugen pápa megerősítését. I. Ulászló király ellenben Csupor Demeter knini püspököt helyezte át.

A két főpap versengése nagy zavarokat támasztott, és kedvező alkalmat nyújtott a Czillei grófoknak, hogy a püspökség várait és uradalmait egymás után elfoglalják. Ők kezdetben Zólyomit vették pártfogásuk alá; de csakhamar meghasonlottak vele, hatalmukba ejtették és tizenhét hónapon át elzárva tartották.

Zólyomi, a mint szabadságát visszanyerte, azon ajánlatat fordult (1443.) Cesarini Julián bibornokhoz, a szent-szék magyarországi legátusához, hogy a zágrábi püspökségről Csupor javára lemond, és a sokkal szerényebb knini püspökséggel megelegszik.

De kevéssel utóbb kibékült a Czilleiekkel, és ekkor azután ajánlatát visszavonván, a cseréről többé hallani sem akart.²⁾

Zólyomi a zágrábi püspökség birtokában maradt.

Az 1446-ik év őszén Hunyady János, mint az ország kormányzója, kinek érdekében állott, hogy bizalmát teljesen bírő főpap foglalja el a zágrábi széket, azon kérelemmel fordult a pápához, hogy a Zólyomi és Csupor között korábban történt cserét erősítse meg és áthelyezéseket rendelje el.³⁾ IV. Eugen készséggel megfelelt a kívánságnak.

¹⁾ A pápa ez ügyről 1459. június 11. és július 6. és 30-ikán Carvajalhoz intézett irataiban nyilatkozik. Kaprinainál. 319. 336. 339.

²⁾ Mind ezt Vitéz Jánosnak 1450. december 20-ikán a pápához intézett jelentéséből tudjuk. (Epistolae Johannis de Zredna. LXX.) Ezen előadás a leghitelesebb. A pápai bullában eltérő elbeszélést találunk a történetekről.

³⁾ Hunyady Jánosnak (Vitéz által fogalmazott) 1446. október 17-iki fölterjesztése. Epistolae XXII.

Csakhogy a Czilleiek és a hozzájuk szító zágrábi kanonokok nem nyugodtak meg ezen intézkedésben. V. Miklós pápához — ki időközben IV. Eugéme következett — folyamodtak. Arra hivatkozván, hogy Zólyomi a cseréhez soha sem adta beleegyezését, az áthelyezés visszavonását kérték.

A pápa, ki éppen ekkor (1447. nyarán) Carvajal bibornokot Magyarországra küldötte, ezt bizta meg, hogy az ügyet megvizsgálja, és ha arról győződik meg, hogy a káptalan előadása a valóságnak megfelel, Zólyomit a zágrábi püspökségbe helyezze vissza.¹⁾

A mikor Carvajal, 1448. tavaszán, Budára jött, Hunyady János nem mulasztotta el befolyását Csupor javára értékesíteni, az ő megerősítését »az ország jogai megóvásának és a belső béke helyreállításának egyetlen módja« gyanánt tüntetvén föl.²⁾

Mindazáltal a legátus, az általa mélyen tisztelt nagy hadvezér irányában is fenn tudta tartani függetlenségét. Kijelentette, hogy vizsgálatot fog rendelni; és addig is, míg annak alapján határozhat, a két főpap áthelyezését elrendelő pápai irat hatályát felfüggesztvén, elrendelte, hogy a zágrábi püspökséget Zólyomi, a kninit Csupor kormányozza.

Mielőtt a vizsgálat befejeztethetett, Carvajal visszatért Rómába.³⁾

Hunyady János és a magyar rendek nem voltak megelegedve az ő eljárásával. Még ideiglenesen sem voltak hajlandók Zólyomit a zágrábi széken megtűrni. Ismételten fordultak a pápához azon kérelemmel, hogy mivel Zólyomi kormányzása alatt a zágrábi püspökség úgy egyházi, mint anyagi érdekeiben jelentékeny hátrányokat szenved, Csupor áthelyezését

¹⁾ Az 1447. október 6-án Carvajalhoz intézett pápai irat Theiner-nél. II. 241.

²⁾ Hunyady János 1448. szeptember 6-ikán a pápához intézett fölterjesztésében említi, hogy ez ügyben Carvajallal értekezett.

³⁾ Ezt V. Miklós pápa 1451. ápril 30-ikán kelt bullájában írja. Theiner II. 258. (III. Calixtus pápa 1457. május 21-iki bullájában elbeszéli, hogy Carvajal a vizsgálatot végrehajtotta és annak alapján Zólyomit végérvényűleg zágrábi püspöknek nyilvánította. Ugyanott 292. De már néhány hónappal utóbb, 1457. szeptember 8-ikán, kijelenti, hogy ama bulla téves információ alapján állított ki. Ugyanott 301.)

erősítse meg; igérvén, hogy ha ez megtörténik, a püspökség elfoglalt birtokait a bitorló Czillei grófok kezéből, ha kell fegyver hatalmával is, ki fogják ragadni.¹⁾

A pápa egy ideig habozott teljesíteni kérelmeket. Remélte, hogy Zólyomi is képes lesz a püspökség érdekeit megóvni, területén a rendet és fegyelmet visszaállítani; annál inkább, mert a Czillei grófok, kiket mikor Rómában jártak, személyesen fölkért, ez irányban ígéreteket tettek neki.

De reményei nem mentek teljesedésbe. Ekkor (1450. vége felé) az esztergomi érseket, a váci és justinopolisi püspököket újabb vizsgálat megejtésével bizta meg. A justinopolisi püspök személyesen megjelent a zágrábi egyházmegyében. És itt meggyőződött arról, hogy a Czillei grófok folytonosan elfoglalva tartják a püspökség birtokainak legnagyobb részét; Zólyomi pedig »gondatlansága, hanyagsága és botrányos élete« miatt főpásztori hivatásának betöltésére alkalmatlan; valamint arról is, hogy Zólyomi sajátkezüleg irt nyilatkozatban beleegyezését adta a cseréhez.

E jelentés alapján V. Miklós pápa — 1451. ápril 30-ikán kelt bullájában — Carvajal bibornok rendelkezését megsemmisítvén, IV. Eugén bulláját megerősítette, a cserét jóváhagyta és a kalocsai érseket, a pécsi meg váci püspökökkel megbizta, hogy Csuport a zágrábi püspökség birtokába vezessék be.²⁾

Azonban valamint ekkorig a kormányzónak hatalma, úgy most a pápának tekintélye sem volt elegendő arra, hogy Csuport a zágrábi székre segítse. A Czilleiek állhatatosan vonakodtak őt elismerni, és kijelentették, hogy fegyveres ellenállásra is el vannak határozva.

A pápa, e tényállás felől értesülvén, visszavonta határozatát. »Botrányok és vérontás elhárítása, a béke és nyugalom helyreállítása végett« — úgy mond — Carvajal bibor-

¹⁾ Ezt a pápa 1451. ápril 30-iki bullájában említi. — Birjuk Hunyady Jánosnak 1448. szeptember 6-ikán és 1451. január 4-ikén, valamint Vitéz Jánosnak 1450. december 20-ikán kelt fölterjesztéseit. Epistolae Joh. de Zredna XXXVI. LXX. LXXXI.

²⁾ Theiner. II. 258.

nok 1448-iki rendeletét újból érvénybe helyezte és a status quo ideiglenes föntartását hagyta meg.¹⁾

Zólyomi tényleg birta a zágrábi püspökséget, egész 1454-ben bekövetkezett haláláig.

Ekkor újabb bonyodalmak következtek.

Míg Csupor ismét kísérletet tett igényeinek érvényesítésére: Debrentei Tamás, szentmártoni főpát, kieszközölte V. Miklós pápánál zágrábi püspökké kineveztetését. És ugyanakkor gróf Czillei Ulrik azt állítván, hogy »régi szokás és királyi kiváltság alapján« a zágrábi püspökségre a praesentatio joga őt illeti meg, egyik hívét, Motschiedel Boldizsár radmansdorffi plébánost, az aquileyai egyházmegye papját nevezte ki zágrábi püspökké, kieszközölte a káptalan hozzájárulását, a király megerősítését, és őt a püspökségbe bevezette.

Debrentei a pápához fordult oltalomért. Ez Berardus spoletói bibornok-püspököt és András pécsi püspököt bizta meg, hogy a bitorló ellen lépjenek föl. András püspök, meggyőződván arról, hogy Debrentei panaszai alaposak, vetélytársát és többeket ennek hívei közül egyházi átokkal sújtott.

Mindazáltal V. Miklós pápa utódjánál, III. Callixtus pápánál (1455 nyarán) a Czillei grófok azon váddal állottak elő, hogy Debrentei álnok utakon, csalással vitte keresztül zágrábi püspökké kineveztetését.

Épen ezen időtájt volt Carvajal másodízben Magyarországba indulandó. Mint az első alkalommal, nyolcz év előtt, most is megbízatása volt a zágrábi püspökség ügyében vizsgálatot indítani meg; a mennyiben meggyőződnek a felől, hogy a Debrentei ellen emelt vádak alaposak, azon esetben Boldizsárt és híveit az ellenök alkalmazott egyházi büntetésektől fel kellett oldania.²⁾

Carvajal 1455. végén érkezett V. László udvarához, a hol Czillei Ulrik gróf mindenható befolyást gyakorolt. A legá-

¹⁾ 1451. december 11-iki bullája. Theiner. II. 260. Egy későbbi, 1453. július 18-ikán kelt, pápai bullában megújítatik ezen intézkedés. Pray Specimen Hierarchyae. II. 352.

²⁾ Mind ezt III. Callixtusnak 1455. okt. 19. 1457. márczius 23. május 5 és december 12-iki bulláiból tudjuk. Theiner. II. 286, 292, 306. És Monum. Slav. Merid. I. 417.

tus a magasabb érdekekre, a török ellen indítandó háború ügyére való tekintettel, kénytelen volt kimélni őt. És felmentette Boldizsárt az ellene kimondott excommunicatiótól; a mi egyértelmű volt igényei elismerésével.

Debrentei e miatt panaszt emelt a pápánál, ki (1457. márczius 23-ikán) utasította Carvajalt, hogy a mennyiben a Debrentei által előadottak a valósággal megegyeznek, a Boldizsár és hívei ellen hozott ítéleteket hatályukba visszahelyezze, ha ez igazságosnak, helyesnek látszik, és zavarok, botrányok előidézése nélkül történhetik meg.¹⁾

Majd néhány héttel utóbb (május 21-ikén) Carvajalt és Szécsi Dénest utasította, hogy Debrenteit, mint a zágrábi egyházmegye törvényes főpapját, a püspökségbe iktassák be.²⁾

Azonban később »Magyarország nagy és hatalmas urai« akkép informálták a pápát, hogy Debrentéinek nem sikerült magát bevezettetni és elismertetni; mert általánoson Csuport kívánják a zágrábi széken látni.

Ezért a pápa május 21-iki bulláját visszavonván, Carvajalt megbízta, hogy Debrenteit és Csuport maga elé idézze, tanúkat is hallgasson ki. Teljhatalommal ruházta föl az ügynek, főlebbezés kizárásával, elintézésére; kijelentvén, hogy a kit ő törvényes püspöknek nyilvánít, a szent-szék is el fogja ismerni.³⁾

És még mielőtt ezen esztendő letelt, egy harmadik fordulat állott be a szent-szék magatartásában, melynek Czillei Ulrik befolyása adott irányt. A pápa ugyanis a grófnak jogát a zágrábi püspökség betöltésére elismeri, és azon reményét fejezi ki, hogy az általa kinevezett Boldizsár kormányzása a zágrábi püspökségre előnyös lehet. Ezért őt és híveit az V. Miklós által kimondott egyházi kiközösítéstől fölmenti; Carvajalnak pedig meghagyja ugyan, hogy a vizsgálatot tartsa meg; de oly hozzáadással, hogy az eredményről tegyen jelentést Rómába.⁴⁾

¹⁾ Theiner. II. 286.

²⁾ Theiner. II. 292.

³⁾ Az 1457. szeptember 8-ikán Carvajalhoz intézett pápai irat. Theiner. II. 301.

⁴⁾ A pápának 1457. december 12-ikén Carvajalhoz intézett irata. Theiner. II. 306.

Mikor ezen irat útnak indított, Czillei Ulrik már nem volt életben. Boldizsár elvesztette leghatalmasabb pártfogóját; de nem mondott le igényeiről.

A három vetélytárs ügyét a pápa ekkor egy külön bírósághoz utasította, melyhez Aeneas Sylvius és Ursini bibornokok is tartoztak.¹⁾ De a per soká folyt és túlélte III. Calixtus pápát.

II. Pius az 1460-ik év végén, Carvajalt, Szécsi Dénest és a csanádi püspököt nevezte ki teljhatalmú biztosokká, annak eldöntésére, hogy ki tekintendő a zágrábi egyház törvényes főpapjának.²⁾

Ezek nem jártak el megbízatásukban. Mert Mátyás király az elévült bajok orvoslására új combinációt hozott szönyegre. Azt ohajtotta, hogy Vitéz János foglalja el a zágrábi püspökséget, a mi Carvajal helyeslésével is találkozott.³⁾

Vitéz soká vonakodott e cseréhez beleegyezését adni. Végre 1462. tavaszán engedett a király és a rendek sürgető kérelmeinek, oly föltétellel, hogy a míg a zágrábi püspökség elidegenített birtokait visszaszerezheti, más egyházi javadalmakat is birhasson.

Mátyás és a rendek követeket küldöttek Rómába, hogy ehhez a pápa hozzájárulását kikérjék; oly módon, hogy a két vetélytársat igényeiről való lemondásra kényszerítse.⁴⁾

Mind a király, mind a főrendek, külön levelekben Carvajal közbenjárását és támogatását is kikérték.⁵⁾

Maga Vitéz is írt neki ez ügyben, kimerítő levelet. »Mínt hogy — úgymond — Főtisztelendőséged a zágrábi egyház állapotát jól ismeri, és felszabadítása érdekében mindenkor buzgólkodott: sem felvilágosításra, sem buzdításra nem szorúl. Elég, hogy szándékunk felől értesítsük, melyet a Fő-

¹⁾ Ez az 1460. december 20-ikán kelt pápai bullában említettik. Theiner. II. 361.

²⁾ A fentebb idézett bullában.

³⁾ Kiténik ez Vitéz Jánosnak, később (1462.) Carvajalhoz írt levelelől, Epistolae Matthiae Corvini, Pars I. Ep. XII.

⁴⁾ A király azt kívánta, hogy Debrentei elégedjék meg a szentmártoni főapátsággal, mely »egy jó püspökséggel fölér.« Csupor pedig a széki és bélai apátságokkal, Mátyás utasítása, ugyanott XVIII.

⁵⁾ Leveleik ugyanott XV., XVII.

tisztelendőséged iránt viseltető bizalmunk és barátságunk föltárni késztet. Főtisztelendőséged tanúságot tehet arról, hogy mily gyakran intéztek ez ügyben hozzánk felszólítást, de mi számos és alapos oknál fogva beavatkozni vonakodtunk. Mert ki volna az, a ki többre becsüli a kisebbet a nagyobbánál, a nyugtalanságot a békességnél, a zavart a rendnél, a megromlottat az épnél, a ziláltnál a szilárdnál, a veszélyeset a biztonságban, a perlekedést a békességnél, a bizonytalant a biztonságban? Jelenleg is nem a nyugalom utáni vágy, vagy anyagi előnyök által indítva, hanem a császár által fölkérve, a király ő fensége, a főpapok és urak által úgy szólván kényszerítve, elvállaljuk a feladatot, mely szent ugyan, de fáradságos, és inkább kimerülésiünket mint gyarapodásunkat fogja előidézni. Anyánknak az egyháznak és szülőföldünknek hívó szózatát követjük. Vajha találtak volna mást, a ki visszaszerezze a mi elveszett, egybegyűjtse a mi szétszóratott, és kormányozza, miután helyreállított. Ez esetben nem kellene nekünk, a kor, munka és betegség által elfárasztott vállainkra venni a súlyos terhet; nem kellene kockáztatni szennytelenül megőrzött hírnevünket. Mivel azonban Isten és az emberek akarják, elszántuk magunkat rá!»

Végül kéri Carvajalt, hogy »vagy idejekorán figyelmeztesse őt arra, hogy ez ügybe ne avatkozzék, vagy pedig oly módon intézze azt, hogy később ne kelljen gyalázzal visszalépnie.«¹⁾

Azonban Debrentei személyesen megjelenván Rómában, kivitte, hogy a pápa Vitéz Jánosnak áthelyezéséhez csak azon feltétel alatt adta megegyezését, ha Debrentei az üresedésben levő nyitrai püspökséget, Csupor pedig a megüresedő váradii nyeri el.

Ekkor azután Vitéz visszalépett. Az ügy még soká húzódott el, és csak 1466-ban nyerte befejezését. Debrentei a nyitrai, Csupor a bosniai püspökséget nyerte el. A zágrábi püspökségre pedig szent-lászlói Thun Osvát neveztetett ki.²⁾

¹⁾ Vitéz levele Carvajalhoz, u. o. XII.

²⁾ V. ö. E sorok írójának »Vitéz János élete című« munkáját, 167—175.

X.

Mikor, hat esztendei tévollét után Carvajal 1462 elején, az örök városba visszatért,¹⁾ a kiváló érdemeivel kiküzdött tisztelethez, melylyel fogadtatott, a részvét érzése is csatlakozott; mert ő, ki férfi kora teljében távozott volt el, a fáradság, nélkülözések és izgalmak hatása alatt megtörve, idő előtt előregedve jelent meg társai körében.²⁾

A pápa a rendelkezésére álló legnagyobb kitüntetésben részesítette. A szerpap-bíbornokok rendjéből a püspök-bíbornokok sorába emelte,³⁾ és egyúttal legbizalmasabb tanácsosának használta, kit, valahányszor Rómából távozott is, mindig kíséretében ohajtott látni.⁴⁾ Gyakran bizott rá fontos ügyeket, főképp olyanokat, melyek követségének területét, Magyar- és Csehországot érintették, melyek iránt teljes mértékben megőrizte meleg érdeklődését.

Magyarországban, a király és a főrendek őszinte sajnálattal látták őt távozni köriükből; és nem tudtak kibékülni azon gondolattal, hogy bölcseségének és lelkesedésének támogatásától örökre meg kell fosztva lenniök.

Már néhány hónappal az ő elutazása után, kísérletet tettek, hogy visszaküldését kieszközöljék. A magyar kormány igyekezeit határozottan támogatta a velencei signoria, mely

¹⁾ II. Pius, Commentárjaiban, elbeszélvén szent András apostol fejének 1462. húsvétkor Rómába ünnepélyes bevitelét, említi, hogy Carvajal, ki jelen volt »*paulo ante ex legatione hungarica redierat.*« (1614. frankfurti kiadás. 198.) De miután 1462. kora tavaszán a magyar király Carvajalnak visszaküldését sürgeti, legkésőbb 1462. elején kellett távoznia.

²⁾ A paviai bíbornok, Carvajal barátja írja róla: »*Patenter pro Christo tulit omnia, Languit inter hos labores... usque ad desperatam salutem. Propter vim etiam frigorum, dentes sic ei omnes emoti sunt, ut quotidianis pelliculis abluatis aegre illos, sicut videmus, retineat.*« (1614-ki kiadás 355.) És II. Pius az imént idézett helyen írja róla, hogy »*senex et valetudinarius erat.*«

³⁾ »*Cardinalis Episcopus Partnensis*« ezimét kapott; de megtartotta előbbi ezimét is »*Cardinalis S. Angeli.*«

⁴⁾ Boroszló város követeinek 1462—64-iki jelentéséből tudjuk, hogy mindig a pápával volt.

1462. tavaszán ismételten írt ez ügyben a pápának, és a kellő lépések megtételére utasította római követét.¹⁾

A pápa kezdetben nehézségeket támasztott ugyan a kívánat teljesítésére nézve; de később engedett a sürgetéseknek, és késznek nyilatkozott a Viterbóban tartózkodó bíbornokot Rómába hívni, hogy őt a követség elvállalására bírja.

A signoria ekkor a szent-széknél levő ügyviselőjét, Sangundino Miklóst utasította, keresse föl Carvajalt, és kérje föl, hogy »keresztény érzületei s bölcsesége által indítva, mint olyan, ki Magyarország ügyeiben a legnagyobb jártassággal bír, ne vonakodjék elvállalni a terhet.«²⁾

Nem érték czélt. A következő (1463) év elején megújítottatott a kísérlet;³⁾ de eredményre most sem vezetett.

Mindazáltal Carvajal, bár nem volt hajlandó többé Magyarországba visszatérni, a távolból sem szünt meg befolyásával szolgálni a magyar királynak és a nemzetnek.

Mátyás király minden fontos ügyben igénybe vette az ő támogatását; Rómába küldött követeit hozzá utasította; hangsúlyozván, hogy teljes bizalommal viseltetik irányában; országának »kiváló buzgóságú pártfogóját és ügyvédjét« tiszelti benne.⁴⁾

¹⁾ A senátusnak 1462. ápril 22. és május 5-ikén a pápához, május 5-ikén a római és magyarországi követekhez intézett iratai. Diplom. Eml. I. 130—135.

²⁾ A senátusnak 1462. június 3-ikán kelt válasza, a római követ május 14—25-iki jelentéseire. Ugyanott 137.

³⁾ A senátusnak 1463. január 31-ikén római és magyarországi követeihez intézett jegyzékei. Ugyanott 183., 184.

⁴⁾ Mátyás királynak Carvajalhoz intézett öt levelét bírjuk. 1463-ban írja neki »Si unquam antea, nunc opus est, ut... sua sapientia et diligentia ostendat, quantus qualisque et Hungarorum et omnium Christianorum sit Patronus.« 1464-ben »Cum autem in Roma P. V., tanquam in *Advocato singulari*, fiduciam geramus specialissimam, mandamus Oratori nostro, ut in omnibus Romae P. V. utatur consilio, et quemadmodum per eandem fuerit directus, ita procedat. Caeterum licet credamus, ut dicta Roma P. V. olim susceptum huius Regni vel potius totius Christianitatis patrocinium, minime deseret...« kéri támogatását. Ugyanazon évben a törökök ellen segítséget sürgetvén, megjegyzi, hogy a pápa ígéretei által »quibus Romae P. V. pervasiones et quasi assecurationes accedebant« bíratott reá hadviselésre. — Ugyanazon év végén, szintén segítyt sürgetvén, írja: »Nemo est a quo ita expectamus, ut accedat votis nostris, quem

A magyar főpapok és az ország összes rendei is ilyen érzelmeket tanúsítottak iránta.¹⁾

Ezekre valóban érdemes vala. Tekintetét az örök városból nem szünt meg a kelet felé irányozni. És II. Pius környezetében senki sem volt, ki a nagy pápát a törökök elleni hadjáratra vonatkozó terveiben, annyi csalódás és kiábrándulás után is, kitartásra oly hathatósan buzdította volna, mint Carvajal.

Mikor II. Pius 1464. tavaszán arra határozta el magát, hogy a keresztény fejedelmek hozzájárulása nélkül is, saját erejével megindítja a támadó hadjáratot: Carvajal lelkesedéssel ajánlotta föl szolgálatait.

Hanyatló erejével és a reá várakozó fáradalmakkal nem gondolván, az Olaszországban gyülekező keresztiesek vezérlését vállalta el.

A pápa július 18-ikán Anconába jött, hogy innen hajóhadát keletre bocsássa. Ekkor tudósítást kapott, hogy a török hadak Ragusa ostromára indultak. Carvajalt hívatta magához és tanácsát kérte ki.

A bíbornok habozás nélkül válaszolt. Ajánlkozott, hogy a kikötőben készen álló gályákkal Ragusa alá vitorláz, és felszabadítja a várost, vagy megjelenésével legalább bátorítja a megrémült lakosságot.

Az ő lelkesedése magával ragadta a pápát is, ki így szólott: »Vajjon mi tartóztathat engem, testvér, hogy veled ne menjek? Ha a törökök csakugyan ostrom alá veszik a rost, magam fogom felmentésére vezetni gályáimat... Az a hír, hogy az egyház feje a várost oltalmazza, Isten segélyével arra fogja a törököket birni, hogy elvonuljanak; és az egész

admodum a Roma P. V., quem antehac semper rebus nostris favorabilem experti sumus.« Végre 1465-ben írja neki »Conquerimur Romae P. V. tanquam Patrono speciali.« (Epistolae Matthiae Corvini. Pars I. Ep. LXXVII. LXXVIII. Pars II. Ep. VII. XLIII. LII.)

¹⁾ A magyar rendek Carvajalhoz intézett levelökben írják, hogy ő »huius Regni Patronus singularis.« Vitéz leveleiben hivatkozik »in Regem et totam nationem hungaricam paternae benevolentiae«-ra. Említi, hogy ezen ország »Romae P. V. adoptione patria est.« (Epistolae Matthiae Corvini. Pars I. Ep. XV. XXVIII. XXIX.)

keresztény világban arra fogja készíteni a hívőket, hogy főpajpokhoz csatlakozzanak.«

Carvajal élénken helyeselte a pápa elhatározását.

A paviai bíbornok, ki szintén jelen volt, emlékiratainak lapjára e nevezetes tanácskozásról ezt jegyezte föl: »Én nyomorult ember — úgy mond — inkább az érzek, mint a lélek sugallatait követvén, elleneztem a pápa szándékát; nem mintha az általa jószolt eredményben kételkedném, hanem mivel a pápára, kinék erejét egészen megtörve láttam, a tengeri útat végzetesnek itéltem. Az érvek egész sorát hoztam föl. De az egyedül Istenben bízó lelkeket meggyőzni nem tudtam.«

A pápa azonnal rendeletet bocsátott ki, hogy a katonák a gályákra szálljanak, és minden készen legyen, hogy az ostrom kezdetének hírére indulni lehessen.

De csakhamar az a hír jött, hogy a törökök Ragusa alól elvonultak; a hajóhad az anconai kikötőben maradt, és néhány nap múlva gyászt öltött; mert II. Pius már augusztus 14-ikén kimúlt.¹⁾

Utódjának, II. Pálnak uralkodása alatt is megőrizte Carvajal tekintélyes állását, és különösen a csehországi ügyek intézését.

Miután ugyanis Podjebrád György a koronázása alkalmával elvállalt kötelezettségeinek meg nem felelt, és a huszszita felekezettel nem szakított, sőt a kath. egyház irányában ellenséges állást kezdett elfoglalni; Carvajal is azok közé tartozott, kik II. Pált erélyes föllépésre ösztönözték.²⁾

A pápa az ügy megvizsgálására egy három tagu bizottságot küldött ki, melynek tagjaivá Bessarion, Carvajal és Berardus bíbornokokat nevezte ki. Majd mikor (1465. nyarán) arra határozta el magát, hogy Podjebrádot, eretnecség

¹⁾ Jacobi Cardinalis Papiensis Commentariorum Liber I. 354—358. és ugyanannak a sienai bíbornokhoz írt levele. 483.

²⁾ A Podjebrád ellen működő Boroszló város római követeinek 1462. május 17, augusztus 24, szeptember 15, 1464. márczius 29, május 4, és augusztus 15-iki jelentéseik szólnak a Carvajal által folytatott tárgyalásokról. Scriptorum Rerum Silesicarum, VIII. 93, 117, IX. 53, 62, 92. Ugyanott ki van adva Carvajalnak a boroszlói tanácshoz 1463. márczius 4-ikén kelt levele. VIII. 100, és a csehországi pápai legátushoz 1465. május 14-ikén írt levele, IX. 123.

bűnének cziméu, vád alá helyezi, ugyanazokat rendelte a ki-küldött bíróság tagjaivá.

Carvajal nemcsak ezen bizottsági és bírósági tárgyalásokban vett tevékeny részt, hanem a pápa megbízásából, ő fogalmazta a választ Podjebrád György manifestumára,¹⁾ utasításokat adott a pápai legátusoknak,²⁾ és levelezett Haimburg Györggyel, a cseh király bizalmas jogtanácsosával.³⁾

Az 1466-ik év végén az ügy tárgyalása be volt fejezve. Az ítélet, mely Podjebrád Györgyöt az eretnecség bűnében elmarasztalta és a tróntól megfosztottnak nyilvánította, a kihirdetésre készen állott.

De a pápa és tanácsosai attól tartottak, hogy az ítélet kimondása, ha az nem foganatosíttatik, súlyos csapást fog mérni a szent-szék tekintélyére. Azon aggodalom nyilvánult, hogy sem a lengyel, sem a magyar király nem lesz hajlandó Podjebrád ellen fegyvert ragadni.

Ekkor felszólalt Carvajal. »Miért kell — úgy mond — mindent az emberi korlátolt ész sugallatai után megítélni? Vajjon fontos ügyekben nem kell-e Istennek is megadni a maga részét? Ha a császár, valamint Lengyel- és Magyarország királyai megtagadják segítségüket: erős meggyőződéssem az, hogy számíthatunk a mennyei magasból Isten támogatására. Tegyük meg kötelességünket, a többit bizzuk Istenre!«

E nyilatkozat mély hatást gyakorolt a jelenlevőkre. Az ítélet kihirdetése elhatározottat.⁴⁾

Mikor pedig a pápa fölhívására, Mátyás király arra vállalkozott, hogy Podjebrád ellen háborút indít, Carvajal azon volt, hogy részére a szent-szék leghatályosabb támogatását biztosítsa.⁵⁾

¹⁾ Scriptorum Rerum Siles. IX. 203.

²⁾ 1465. május 24-ikén, 1466. július 17-ikén Rudolf legátushoz, 1465. május 18-ikén Boroszló városához intézett levele, ugyanott 123, 128, 179.

³⁾ Haimburgnak 1465. szeptember 8-ikán Carvajalhoz és ennek 1465. december 31-ikén Haimburghoz írt levele. Palacky. Urkundliche Beiträge. 366, 377.

⁴⁾ Jacobi Cardinalis Papiensis Commentarii. 487. és Epistolae 667.

⁵⁾ Lopez életirataiban.

E háborúnak kimenetelét már nem élte meg.

Carvajal nagy eseményekben gazdag pályáját az 1470-ik év december havában fejezte be. Porai szent Marcellus egyházában pihennek, hol az ő követ- és bíbornok-társa, Bessarion kegyelele által emelt díszes síremlék tartja fönn emlékeztét.)

Méltó emléket állított neki egy másik társa és barátja, Piccolomini Jakab bíbornok,²⁾ azon jellemrajzban, melyet róla emlékirataiba iktatott.

Kiemeli róla, hogy miután huszonkét követségben járt, nagy ügyeket intézett el, és jelentékeny szolgálatokat tett: a mikor a magánéletbe visszavonult, más kincset nem hozott magával, mint tiszta hírnevet. Szerény házában lakott, szent Marcellus temploma mellett. Butorozatában és cselédsége ruházatában nagy egyszerűséget tartott fönn. De bőkezű volt a szegények segélyezésében és a templomok díszének emelésében.

Mély vallásosság volt egyik jellemvonása. Sokat imádkozott. Gyakori böjttel és titokban viselt ciliciummal sanyargatta testét. De e mellett derült kedélye soha sem hagyta el.

Kötelességeit szigorú pontossággal teljesítette. Ülést avagy egyházi szertartást, melyen jelen kellett lennie, soha sem mulasztott el. A tanácskozásokban az őszinteséget szerénységgel párosította. Társai csodálattal voltak tanúi annak, hogy mikor a pápával vagy valamelyik bíbornokkal szemben eltérő véleményét adta elő, mily ügyesen tudta elkerülni azt, hogy sértő legyen.

Jellemének függetlenségét fényesen bizonyította be, mikor II. Pál pápa a bíbornokokat arra szólította föl, hogy bizonyos okiratokat olvasatlanul írjanak alá. «Mindnyájan aláírtuk — vallja be a páviai főpap — részint félelemből, részint haszonlesésből. Elismerem, gyengék és önzők voltunk. Egyedül az

¹⁾ A sírirat így szól: »Joanni Carvajali, genere Ibero, Pontifici Portuensi, S. R. E. Cardinali, Patrum splendori, Virtutum decori, De Religione atque omni Republica benemerito, Qui vixit annis LXX., Bessarion Cardinalis Nicaenus, Collegae Pientissimo.

²⁾ Levelezései gyűjteményében a Carvajalhoz intézett három levelet találjuk (1614-iki kiadás 569, 646, 656.), melyek benső viszonyokról tanúskodnak.

agg Carvajal vitta ki magának az állhatatosság dicsőségét. A pápa kérései és rábeszélése hatástalanok maradtak. A mit ifjúságomban nem tettem — mondá — aggkoromban sem fogom elkövetni; nem akarom, hogy lelkiismeretem vádoljon; nem fogok néked alkalmatlanságot okozni rendelkezéseid miatt; de engedd, hogy méltóságom kötelességeit és lelkiismeretem sugallatait teljesítsem.»

»Valóban — így fejezi be a páviai bíbornok a jellemrajzot — méltó volt az egyház és Isten szent szolgálatára; méltó, hogy az egyház első századainak szent atyáival egy sorba állíttassék!«¹⁾

És ehhez mi hozzáadhatjuk: »Méltó, hogy a magyar történetírás kegyelettel őrizze emlékét!«

P ó t l é k.

A 25. lapon szólottam Carvajal megjelenéséről Velenczében (1455. őszén), az ő előterjesztése és a signorai válasza fölől. Mindkettő, mikor ezen értekezést kidolgoztam, csak kivonatban állott előttem. Azóta alkalmam volt a velenczei állami levéltárban teljes másolatát megszerelni. Közlöm ezen nagyérdéki okiratot, mely a Senatus határozatainak jegyzőkönyvében (Deliberazioni Secrete. Senato, XX. kötet 70. lap) az 1455. október 12-iki senatus-ülés végzése között foglal helyet.

Quod Reverendissimo Domino Cardinali Sancti Angeli, Legato apostolico de Latere, qui uti delatum fuit huic consilio declarato quod Summus pontifex suam reverendissimam paternitatem ad Senerissimum dominum Imperatorem Romanorum et successive ad Serenissimum Regem Hungarie mittit, ut maiestates eorum inducat et hortetur ad expeditionem preparandam contra infideles, hortatusque est etiam nostrum dominium, ut ad hoc Sanctum opus contribuat. Quia omnes intelligunt necessarium esse habere potentiam terrestrem et navalem. Et cum Sedes Apostolica cum Rege Aragonum deliberaverit habere galeas quadraginta ut facilius Cesarea maiestas, et Serenissimus dominus Hungarie Rex, hortaminibus et suasionibus Romani pontificis, libentiusque condescendant et deveniant. Rogat et instat ne stemus super verbis generalibus, sed specificè declarare velimus numerum galearum, quas contribuere et armare deliberamus, quia veri similiter ei videtur dubitandum esse, dictas duas potentias velle intelligere que potentia materia haberi debeat, si agere debent contra infideles predictos. — Respondeatur: Quod con-

¹⁾ Jacobi Volaterani Cardinalis Papiensis Commentariorum Liber Septimus. (1614-ik évi frankfurti kiadás) 453.

sueta nostra devotione ad Sedem Apostolicam antedictam audivimus et clarissime, propter singularem elegantiam sue Reverendissime paternitati que nobis exposuit et profecto leto intelleximus animo ferventissimam quam videmus ad Summum pontificem habere dispositionem, ut consulatur et provideatur saluti et conservationi Christiane Religionis ut quanta in hoc fecerint predecessores nostri, et nos, aliis considerandum, et dicendum relinquimus. Quoniam eorum gesta fuerunt et sunt notoria et perseveramus in optimo, quem continue diximus habere prepositum. Quod si relique Christianorum potentie se movere deliberabunt et cum effectu facere potentes expeditiones Terrestrem et Maritimam, nos etiam alacri animo contribuere partem nostram et convenientem et dignam. Et licet hec nostra Responsio satisfacere deberet cuicumque qui, honestis respectibus, ad aliam expressionem non devenimus; tamen, ut magis Summus pontifex et sua Reverendissima Paternitas contenti remaneant ultra dicamus quam hucusque dixerimus, ei declaramus quod facientibus reliquis Christianorum potentiis partem suam in terrestri vel navali apparatu. Nos intendimus et offerimus armare et habere viginti galeas. Verum rogamus suam Reverentiam ut hanc nostram oblationem non publicet in Alemania vel Hungaria cum nobis et aliis Christiculis plurimum nocivum esse posset respectu potentie infidelium et vicinitatis locorum nostrorum cum suis, et satis Alemanis et Hungaris esse poterit si dicet parte Summi pontificis, summam numeri galearum, quas videt habere posset sine aliqua alia particulari expressione a quibus vel aliter. Verum commemoramus et supplicamus ut idem Summus pontifex sicut aliis concessit, nobis etiam concedat decimam Beneficiorum Ecclesiasticorum, terrarum et locorum nostrorum, ut latius ad hanc impresiam devenire valeamus.

TANULMÁNYOK

A

NÉPVÁNDORLÁS KORÁNAK

EMLÉKEIRŐL.

PULSZKY FERENCZ

T. TAGTÓL.

(Olvastatott a II. Osztály rendkívüli ülésén 1889. október 11.)

BUDAPEST, 1889.

KIADJA A M. TUD. AKADÉMIA.